

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Tomas Lazdauskas

**VAIKŲ PSICHOLOGINIS PRISITAIKYMAS IR JO KAITA
VAIKŲ IŠSISKYRIMO SU TĖVAIS KONTEKSTE**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, psichologija (06 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2006–2010 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė doc. dr. **Rasa Bieliauskaitė** (Vilniaus universitetas,
socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

TURINYS

PAGRINDINĖS SAŲVOKOS.....	6
ĮVADAS.....	7
1. TEORINĖ APŽVALGA.....	11
1.1. Vaikų išsiskyrimas su tėvais dėl jų emigracijos: reiškinių samprata ir padėties apžvalga.....	11
1.2. Išsiskyrimo su tėvais patirties ir vaikų psichologinio prisitaikymo sąsajų prielaidos raidos psichopatologijos požiūriu.....	13
1.2.1. Raidos psichopatologijos požiūrio ištakos, objektas ir pagrindiniai principai	13
1.2.2. Vaikų psichologinis prisitaikymas: apibrėžtis ir jį atspindintys dariniai	15
1.2.3. Rizikos apibrėžtis ir samprata raidos psichopatologijos požiūriu	16
1.2.4. Daugeriopos rizikos ir rizikos sankaupos prielaidos.....	21
1.3. Išsiskyrimo su tėvais patirtis ir vaikų psichologinis prisitaikymas: tyrimų apžvalga	26
1.3.1. Tėvų emigracijos galimi efektai vaikų psichologiniam prisitaikymui	27
1.3.2. Galimybė gretinti tėvų emigracijos ir skyrybų patirtį	30
1.4. Teorinės apžvalgos apibendrinimas ir tyrimo prielaidos	36
2. TYRIMO METODIKA.....	38
2.1. Tyrimo schema.....	38
2.2. Tyrimo dalyviai.....	39
2.3. Įvertinimo priemonės	42
2.4. Duomenų tvarkymas	46
2.5. Tyrimo eiga	47
2.6. Etikos principų užtikrinimas	48

3. REZULTATAI.....	49
3.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo ir jo kaitos rezultatų analizė	49
3.1.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių išreikštų elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas.....	49
3.1.2. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties elgesio ir emocinių sunkumų įverčių palyginimas.....	52
3.1.3. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų bei kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčių palyginimas.....	59
3.1.4. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiųjų ir jos neturinčiųjų psichologinio prisitaikymo rodiklių kaitos analizė	67
3.2. Išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo ir daugiariopos rizikos sąsajų analizė	73
3.2.1. Psichologinio prisitaikymo ir rizikos veiksnių sąsajų analizė visoje tiriamųjų imtyje.....	73
3.2.2. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo ir rizikos veiksnių analizė	81
3.2.2.1. <i>Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos skirtumų analizė.....</i>	81
3.2.2.2. <i>Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo sąsajų analizė.....</i>	83
3.2.2.3. <i>Atskirų tiriamųjų grupių ir visos tiriamųjų imties rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų skirtumų analizė.....</i>	87
3.2.3. Rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų kaitos analizė	90
3.2.4. Vaikų psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė	95

3.2.4.1. <i>Vaikų psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė: pirmasis tyrimo etapas</i>	96
3.2.4.2. <i>Vaikų psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė: antrasis tyrimo etapas</i>	105
4. REZULTATŲ APTARIMAS	113
4.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinis prisitaikymas ir jo kaita	113
4.2. Daugeriopa rizika ir vaikų psichologinis prisitaikymas	121
4.3. Darbo ribotumai	125
IŠVADOS	127
REKOMENDACIJOS	128
LITERATŪRA	130
PRIEDAI	147

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Atotolio šeima (sin. transnacionalinė šeima) (angl. *transnational family*) – asmenų grupė, kai vienas ar abu tėvai ir vaikas gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse (Juozeliūnienė ir kt., 2008).

Daugeriopa rizika (angl. *multiple risk*) – patiriamų rizikos veiksnių visuma. Pagrindinė daugeriopos rizikos idėja ta, kad asmuo yra veikiamas ne vieno, o daugelio rizikos veiksnių. Šių veiksnių kiekis vadinamas **rizikos sanakaupa** (angl. *cumulative risk*) (Sameroff et al., 1987).

Psichologinis prisitaikymas (angl. *psychological adjustment*) – gebėjimas susitvarkyti su aplinkos reikalavimais ir adekvatus amžiaus tarpsniui psichologinis funkcionavimas (Wenar ir Kerig, 2006). Šiame darbe psichologiniu prisitaikymu laikomas žemas elgesio ir emocinių sunkumų ir aukštas kompetencijų ir adaptyvaus elgesio lygis.

Raidos keliai (angl. *developmental pathways*) – atsakingų už raidos nukrypimą nuo normos, nukrypimo palaikymą ar raidos sugrąžinimą į normą rizikos ir apsaugančiųjų veiksnių visuma (Wenar ir Kerig, 2006).

Raidos psichopatologija (kaip objektas) (angl. *developmental psychopathology*) – nukrypusi nuo normos raida, kliniškai reikšmingas raidos rezultatas (Wenar ir Kerig, 2006).

Raidos psichopatologija (kaip požiūris) (angl. *developmental psychopathology*) – teorinis požiūris, kurio laikantis analizuojama normalios ir sutrikusios raidos biologinio, psichologinio ir socialinio kontekstų tarpusavio sąveiką visą žmogaus gyvenimą (Cicchetti, 2006).

Rizikos veiksnys (angl. *risk factor*) – bet kokia sąlyga ar aplinkybė, kuri padidina raidos psichopatologijos tikimybę (Wenar ir Kerig, 2006).

IVADAS

Problemos aktualumas. Vaikų, patyrusių išsiskyrimą su tėvais, psichologiniai ypatumai analizuojami gana seniai. Vieni pirmųjų šiuos tyrimus pradėjo psichodinaminės paradigmos atstovai praeito amžiaus viduryje (Tyson and Tyson, 1990). Nuo to laiko daug dėmesio skiriama įvairių išsiskyrimo su tėvais formų galimų psichologinių efektų vaiko raidai tyrimams, tačiau dėl to problemos aktualumas nemenkėja. Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vykstantys politiniai ir ekonominiai pokyčiai paskatino gyventojų emigracijos intensyvėjimą. Greta „tradicinės“ daugėja kitų emigracijos formų, viena iš kurių yra nepilnos šeimos migracija. Todėl vis dažnėja atvejų, kai išvykdami vienas arba abu tėvai vaikus ilgam palieka globoti giminaičiams ar net svetimiems žmonėms, o kartais ir visai beglobius. Nepilnos šeimos migracija paplitusi visame pasaulyje ir kai kuriose valstybėse tokios šeimos įsitvirtinusios kaip norma, tačiau šis reiškinys ir su juo susiję procesai dažniausiai tampa sociologijos mokslo objektu, o išsamių ir sistemingų psichologinių studijų yra maža.

Mokslinius galimos tėvų emigracijos patirties įtakos vaikams tyrimus pradėti paskatino ypatingas visuomenės susidomėjimas šiuo reiškiniu. Įvairiose visuomenės informavimo priemonėse nuolat pasirodo straipsnių apie tėvų emigracijos įtaką vaikams. Reikia pažymėti, kad skelbiamuose straipsniuose padėtis apibūdinama išskirtinai neigiamai. Tai rodo vien straipsnių antraštės, pavyzdžiui: „Kuo išaugs emigrantų vaikai?“ (Šimkauskas, 2008), „Tamsioji emigracijos pusė: išeiviai nepažįsta savo vaikų“ (Digrytė, 2008), „Ant mokytojų pečių – tuštėjančių šeimų atžalos“ (Lukošiūtė, 2006) ir pan. Straipsniuose nurodoma, kad emigravusių tėvų vaikai dažnai turi gerokai daugiau elgesio problemų nei jų bendraamžiai, vadinami „palikti“, „niekieno“, „telefoniniais“ ir pan., o šeimos, kuriose jie auga, neretai tapatinamos su „asocialiomis“, „probleminėmis“. Tai skatina tiek vaiko, tiek visos šeimos stigmatizavimą. Toks požiūris būdingas ne tik mūsų šalyje. Atkreiptinas

dėmesys (Hetherington and Stanley–Hagan, 1999; Kelly and Emery, 2003), kad, daugumos visuomenės atstovų nuomone, augimo nepilnoje šeimoje patirtis vaiko raidai ir visuomenei apkritai turi stiprų žalingą efektą. Taip greičiausiai atsitinka dėl to, kad žiniasklaidą pasiekia tik probleminiai atvejai. Išsamią dalinės migracijos šeimų reprezentavimo spaudoje ir interneto portaluose analizę atlikę tyrėjai (Juozeliūnienė ir kt., 2008) atkreipia dėmesį ne tik į teigiamą žurnalistų keliamų opių šiandienos visuomenės problemų klausimų pusę, bet išvelgia ir kai kuriuos pavojus, kuriuos slepia aiškios teorinės refleksijos stokojančios duomenų interpretacijos, atsitiktinių terminų, nepagrįstų analogijų vartojimas.

Tėvų emigracija lemia šeimos struktūros, santykių šeimos sistemoje pokyčius, kurie iš esmės pakeičia įprastą, nusistovėjusią tvarką. Todėl tikėtina, kad šie pokyčiai gali pareikalauti didesnių vaiko vidinių išteklių ir kelti grėsmę palankiam jo psichologiniam prisitaikymui. Tačiau nuostata, kad vaikui geriausia augti su abiem savo biologiniais tėvais yra labiau populiarai nei pagrįsta. Gerai prisitaikę vaikai gali augti labai įvairių formų šeimose. P. A. Cowan ir C. P. Cowan (2006) teigimu, šeimos struktūra negali būti tiesiogiai siejama su vaikų psichologiniais sunkumais. Būtina suprasti, kad didesnė rizika dar nereiškia aukštesnio distreso lygio, o mažesnės rizikos šeimos nėra „be problemų“. Šeimos struktūra nurodo statišką šeimos vaizdą tam tikru momentu. Dažniausiai šeimoje vyksta įvairūs procesai, lemiantys tam tikra prasme baigtinį rezultatą, pavyzdžiui, emigraciją ar skyrybas, ir šių procesų vaidmuo vaikų psichologiniam prisitaikymui ne mažiau svarbus.

Darbo naujumas. Šiame darbe problemai analizuoti pasitelktas teoriškai pagrįstas vientisas raidos psichopatologijos požiūris. Viena iš raidos psichopatologijos studijose keliamų idėjų yra ta, kad sėkmingas vaikų psichologinis prisitaikymas, kuris pasireiškia žemu elgesio bei emocinių sunkumų ir aukštu kompetencijų lygiu, iš esmės yra ne vieno atskiro, o patiriamų daugelio veiksnių sąveikos ir jų sancaupos nulemtas rezultatas. Tenka pažymėti, kad šiuolaikiniuose tyrimuose neretai apsiribojama

psichologinio prisitaikymo, kaip elgesio ir emocinių sunkumų nebuvimo, operacionalizavimu. Daugelio rizikos veiksnių samprata vaikų išsiskyrimo su tėvais kontekste taip pat taikyta menkai, rizikos veiksniais pasirinktos vien socialinės ekonominės charakteristikos. Todėl šiame darbe pirmiausia įvertinamas tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinis prisitaikymas, jo rodiklių raiška lyginama su Lietuvos vaikų norminės imties bei kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų, remiantis tęstinio tyrimo rezultatais analizuojami galimi tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo kaitos būdai. Taip pat siekiama pritaikyti daugiopos rizikos ir rizikos sancaupos idėją vaikų išsiskyrimo su tėvais problemai analizuoti – nustatyti, kokie veiksniai galėtų sudaryti daugiopą šių vaikų riziką ir įvertinti, kurie iš tų veiksnių yra svarbūs vaikų psichologiniam prisitaikymui aiškinti.

Taigi šio darbo **tikslas** – analizuoti tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinį prisitaikymą ir jo kaitą.

Uždaviniai:

1. Įvertinti tėvų emigraciją patyrusių ir kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų išreikštumą.
2. Palyginti tėvų emigraciją patyrusių ir Lietuvos vaikų norminės imties elgesio ir emocinių sunkumų įverčius.
3. Palyginti tėvų emigraciją patyrusių ir kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčius bei jų kaitą.
4. Įvertinti daugiopos rizikos ir rizikos sancaupos sąsajas su vaikų psichologiniu prisitaikymu.
5. Įvertinti daugiopos rizikos ir rizikos sancaupos prognostinę vertę vaikų psichologiniam prisitaikymui.

Ginamieji teiginiai:

1. Tėvų emigraciją patyrę vaikai neturi daugiau psichologinio prisitaikymo sunkumų nei Lietuvos norminės imties vaikai.
2. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo rodikliai nesiskiria nuo kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų, tačiau šiems rodikliams būdinga savita kaita, palyginti su kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiais ir jos neturinčiais vaikais.
3. Daugeriopos rizikos modelis yra tinkamas išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologiniam prisitaikymui aiškinti.

1. TEORINĖ APŽVALGA

1.1. Vaikų išsiskyrimas su tėvais dėl jų emigracijos: reiškinio samprata ir padėties apžvalga

Pastarąjį dešimtmetį vykstantys politiniai ir ekonominiai pokyčiai Lietuvoje paskatino gyventojų emigracijos intensyvėjimą (Barcevičius ir kt., 2005; Malinauskas, 2007). Didžiausia emigracijos banga užfiksuota 2005 m., nuo tada ji pradėjo mažėti (Vidickas, 2005, 2006, 2007), tačiau 2008 m. emigracijos iš Lietuvos mastai dėl visame pasaulyje pablogėjusios ekonominės situacijos vėl gerokai padidėjo. Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis (Tarptautinė migracija, 2008, 2010), nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, 1990–2008 m., iš Lietuvos emigravo apie 470 tūkst. 2009 m. savo išvykimą iš Lietuvos deklaravo 22 tūkst. ir prognozuojama, kad per 2010 m. iš šalies išvyks apie 90 tūkst. gyventojų. Nurodoma (Barcevičius ir kt., 2005; Kripaitis ir Romikaitytė, 2005; Tarptautinė migracija, 2010), kad dažniausiai emigruoja 20–30 m. asmenys, jau įgiję tam tikrą išsilavinimą ir pradedantys karjerą. Svarbu pažymėti, kad visi emigracijos mastus atspindintys skaičiai yra gana apytiksliai tiek dėl nuolatinio deklaruotos / nedeklaruotos emigracijos santykio kitimo, tiek dėl to, kad laikui bėgant keitėsi pačios emigracijos apibrėžtis (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007): anksčiau prie laikinai emigravusiųjų buvo priskiriami išvykusieji ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui, dabar emigracija yra laikomas ilgesnis nei šešių mėnesių išvykimas.

Migracijos reiškinio tyrėjų (Sipavičienė, 2006; Lazutka ir kt., 2004) teigimu, greta „tradicinės“ vis dažnesnė tampa trumpalaikė migracija (atliekanti iš esmės tik ekonominę funkciją, nenutraukiant socialinių saitų), nepilnos šeimos migracija (išvyksta tėvai be vaikų, vienas iš sutuoktinių) ir pan. Pavyzdžiui, 2006 m. apie pusė iš Lietuvos emigravusių asmenų buvo susituokę ir beveik tokia pati dalis turėjo vaikų, tačiau tik kas antras išvyko

kartu su jais (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Taigi nereti atvejai, kai išvykdami vienas arba abu tėvai vaikus ilgam palieka globoti giminaičiams ar svetimiems žmonėms, o kartais net visai beglobius (Sipavičienė, 2006; Leliūgienė ir kt., 2005). Nurodoma (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007), kad daugumos tokių šeimų struktūra – vienas iš tėvų su vaikais Lietuvoje, kitas – užsienyje, be to, kai kurių vaikų išvykę abu tėvai ir vaikai gyvena su kitais asmenimis.

Reiškinio, kai vienas ar keli šeimos nariai išvyksta į užsienį, moksliniais tyrimais Lietuvoje vieni pirmųjų susidomėjo sociologai. Vilniaus universitete tokie tyrimai pradėti 2004 m. (Juozeliūnienė, 2008), 2006 m. asmenų grupę, kai vienas ar abu tėvai ir vaikas gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse, pasiūlyta vadinti *atotalio šeima*, o augančius tokiose šeimose vaikus – *atotalio vaikais* (Juozeliūnienė ir kt., 2008). Atotalio šeimos termino tinkamumas grindžiamas tuo, kad šis terminas neturi stigmatizuojančios konotacijos, jo turinys nusako tiek erdvės, tiek tarpasmeninių santykių pobūdį. Kiti tyrėjai (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) tokias šeimas siūlo vadinti ne atotalio, o *transnacionalinėmis*, nes šis terminas tiksliau atspindi jų socialinio organizavimosi ypatumus ir yra konceptualiai susijęs su šiuolaikiniu teoriniu diskursu. Greta atotalio ar transnacionalinių galima aptikti ir *globalizuotų* (Olwig, 1999), *darbo migracijos* šeimų (Mckay, 2007), ir kt. terminus. Dažniausiai tokios šeimos skirstomos pagal tai, kuris šeimos narys išvykęs: 1) išvykusio tėvo / motinos, 2) išvykusių abiejų tėvų, 3) išvykusio vaiko (Juozeliūnienė ir Leonavičiūtė, 2009). Taigi galime pasakyti, kad nepilnos šeimos migracijos tipui priskirtinos šeimos, kuriose tenkinamos kelios esminės sąlygos – vieno ar kelių šeimos narių išvykimas į kitą šalį ir išvykimo nulemtas vaikų išsiskyrimas su tėvais. Kadangi reiškinys, kai šeima tampa nepilna dėl vaiko išvykimo nėra paplitęs, toliau daugiau dėmesio bus skiriama pirmosioms dviem emigracijos nulemtoms išsiskyrimo formoms.

Svarbu pažymėti, kad nepilnos šeimos migracija paplitusi visame pasaulyje ir kai kuriose valstybėse tokios šeimos įsitvirtinusios kaip norma

(Juozeliūnienė ir kt., 2008), tačiau šis reiškinys ir su juo susiję procesai daugiausia tyrinėjami sociologijos mokslo, o išsamių ir sistemingų psichologinių šios vaikų išsiskyrimo su tėvais formos efektų vaiko raidai studijų maža.

1.2. Išsiskyrimo su tėvais patirties ir vaikų psichologinio prisitaikymo sąsajų prielaidos raidos psichopatologijos požiūriu

Tėvų emigracija sukelia šeimos struktūros, santykių šeimoje pokyčius, kurie iš esmės suardo įprastą, nusistovėjusią tvarką. Šie pokyčiai gali pareikalauti didesnių vaiko vidinių išteklių ir kelti grėsmę palankiam jo psichologiniam prisitaikymui. Todėl problemai analizuoti buvo pasitelktas *raidos psichopatologijos* (angl. *developmental psychopathology*) požiūris, kurio svarbiausias dalykas yra raidos psichopatologijos formavimosi ir sėkmingo psichologinio prisitaikymo rizikos ir apsaugančių veiksnių sąveikos kontekste analizė.

1.2.1. Raidos psichopatologijos požiūrio ištakos, objektas ir pagrindiniai principai

Nors raidos psichopatologija palyginti naujas, besiformuojantis požiūris, ji vis dažniau minima klinikinės psichologijos teorinėse ir empirinėse studijose. Pasak D. Cicchetti (2006), raidos psichopatologijos požiūriu grįstų tyrimų pradžia laikomas praeito amžiaus aštuntasis dešimtmetis, o vienais pirmųjų šio požiūrio atstovais – M. Rutter, A. J. Sameroff, L. A. Sroufe, N. Garnezy ir kt. Šiuolaikiniai tyrėjai raidos psichopatologijos požiūrį apibrėžia kaip besirutuliojantį mokslinį dalyką, labiausiai susitelkiantį į palankios ir sutrikusios raidos biologinio, psichologinio ir socialinio kultūrinio kontekstų tarpusavio sąveiką visą žmogaus gyvenimą (Cicchetti, 2006) arba kaip raidos procesų, lemiančių psichopatologijos atsiradimą arba užkertančių jai kelią,

tyrimą (Wenar and Kerig, 2006). Taigi esminiai raidos psichopatologijos veiksniai – *rizikos* (angl. *risk factors*) ir *apsaugantieji* (angl. *protective factors*), kurių kilmės kontekstai įvairūs. Įvairių kontekstų analizė leidžia žvelgti į žmogų holistiškai, kaip į integruotą ir dinamišką sistemą, kurioje visos raidos sritys nuolat sąveikauja tarpusavyje (Cicchetti, 2006). Svarbu pažymėti, kad veiksniai dažnai suprantami ne kaip statiški, o kaip kintantys, dinamiški. Ši kaita apibūdinama *raidų kelių* (angl. *developmental pathways*) terminu. Raidos keliai – dar viena svarbi šio požiūrio samprata, apibrėžiama (Wenar and Kerig, 2006) kaip atsakingų už raidos nukrypimą nuo normos, nukrypimo palaikymą ar raidos sugražinimą į normą rizikos ir apsaugančių veiksnių visuma. Pasak D. Cicchetti ir P. W. Howes (1991), sėkminga raida pasižymi tuo, kad anksčiau susiformavusios kompetencijos įtraukiamos į vėlesnio funkcionavimo modelį, o esant sutrikusiai raidai, priešingai, įvairios kompetencijos integruojamos nepakankamai arba integruojamos patologinės struktūros. Tai reiškia, kad pažeidžiamosios ar stipriosios ankstesniosios raidos stadijos ypatybės gali turėti įtakos tam, kaip žmogus vėliau įveikia stresą ar krizę ir prisitaiko prie gyvenimo sunkumų. Susiduriama su problema, kai norima nustatyti, kokie konkretūs rizikos ir apsaugantys veiksniai suformuoja vienokį ar kitokį raidos rezultatą. Iš vienos pusės, raidos psichopatologijos požiūriu, veiksniai neveikia atskirai, jie linkę jungtis. Kita vertus, numatoma *vienatiksliškumo* (angl. *equifinality*) ir *daugiatiksliškumo* (angl. *multifinality*) galimybė (Cicchetti, 2006; Wenar and Kerig, 2006). Vienatiksliškumas reiškia, kad tą patį galutinį raidos rezultatą („tikslą“) galima pasiekti įvairiais būdais, o daugiatiksliškumas – kad tas pats veiksnys gali suformuoti skirtingus raidos rezultatus („tikslus“) – tai priklauso nuo konteksto. Į šios problemos sprendimą susitelkę daugelis raidos psichopatologijos požiūriu grįstų tyrimų. Siekiant šio tikslo susiklostė kelios pagrindinės raidos psichopatologijos požiūriu tyrimų kryptys – rizikos, rizikos ir apsaugančiųjų veiksnių sąveikos, atsparumo. Tačiau visos jos vadovaujasi nurodytais bendraisiais raidos psichopatologijos požiūriu principais.

1.2.2. Vaikų psichologinis prisitaikymas: apibrėžtis ir jį atspindintys dariniai

Vaikų psichologinis prisitaikymas dažnai yra raidos psichopatologijos požiūriu paremtų tyrimų objektas, todėl mokslinių tyrimų, kuriuose jis analizuojamas, yra daug. Tačiau susiduriama su problema, kai reikia jį apibrėžti. Tyrimų apžvalga leidžia manyti, kad psichologinis prisitaikymas gali būti dviejų dimensijų – sėkmingas ir nesėkmingas. Kartais mokslinėje literatūroje (Braet and van Aken, 2006; Garnezy et al., 1984; Greenberg et al., 2001) sėkmingas ir nesėkmingas prisitaikymas pavadinamas skirtingai – *prisitaikymu* (angl. *adjustment*), kai kalbama apie sėkmingą, ir *neprisitaikymu* (angl. *maladjustment*), kai kalbama apie nesėkmingą prisitaikymą ar psichologinio prisitaikymo sunkumus, o išreikštas nesėkmingas prisitaikymas (pasiekęs kliniškai reikšmingą lygį) vadinamas psichopatologija (Stanger et al., 1994). Kai kurie autoriai (Wenar ir Kerig, 2006) psichologinį prisitaikymą laiko adaptyviu elgesiu, gebėjimu susitvarkyti su aplinkos reikalavimais, o tai pasireiškia elgesio ir emocinių sunkumų neturėjimu, kiti (Bukšnytė, 2006) dar pabrėžia jo kintamumą, tęstinumą. Tačiau įvairūs vaiko funkcionavimo kontekstai skiriasi ir savo supratimu, kokį vaiko elgesį laikyti nepriimtiniu, probleminiu (Nasvytienė, 2005). Galbūt dėl to neretai sėkmingo ir nesėkmingo prisitaikymo sąvokos neatskiriamos – ir viena, ir kita apibendrintai vadinama psichologiniu prisitaikymu, nes aiškios ribos tarp jų nubrėžti neįmanoma. Tai lemia kitą problemą, su kuria susiduriama norint operacionalizuoti psichologinį prisitaikymą. Vienuose tyrimuose (Cicchetti and Howes, 1991; DuBois and Silverthorn, 2004; Renken et al., 1989; Stanger et al., 1993) psichologinis prisitaikymas įvertinamas siekiant nustatyti, ar vaikai neturi elgesio ir emocinių sunkumų. Tai reikštų, kad vaikas gali būti laikomas sėkmingai prisitaikiusiu, kai jo elgesio ir emocinių sunkumų lygis yra žemas. Tačiau kai kurie autoriai (Cowen and Wyman, 1998) pažymi, kad lygybės ženklo tarp sėkmingo psichologinio prisitaikymo ir elgesio bei emocinių sunkumų nebuvimo dėti

negalima – vien tik neigiamo rezultato nebuvimas nereiškia sėkmingo psichologinio prisitaikymo, nors tai yra būtina jo sąlyga. Tai iliustruoja kiti tyrimai (Burt et al., 2005; 2008; Masten et al., 1994; 2005), kuriais, įvertinant vaikų psichologinį prisitaikymą, siekiama nustatyti ne tik elgesio ir emocinių sunkumų, bet ir įvairių (mokymosi, socialumo ir kt.) kompetencijų lygį.

Taigi, remiantis tyrimų apžvalga, galima išskirti sėkmingą ir nesėkmingą psichologinį prisitaikymą, sėkmingą apibrėžiant kaip žemą elgesio ir emocinių sunkumų ir aukštą kompetencijų lygį, o nesėkmingą – kaip aukštą arba kliniškai reikšmingą elgesio ir emocinių sunkumų ir žemą kompetencijų lygį. Todėl, tiriant patyrusių išsiskyrimą su tėvais vaikų psichologinį prisitaikymą, svarbu atsižvelgti tiek į sėkmingą, tiek į nesėkmingą psichologinį prisitaikymą atspindinčius rodiklius.

1.2.3. Rizikos apibrėžtis ir samprata raidos psichopatologijos požiūriu

Rizikos apibrėžtis. Psichologinis prisitaikymas dažnai analizuojamas įvairių vaikui reikšmingų įvykių ar numanomai neigiamos patirties kontekste. Todėl svarbią vietą raidos psichopatologijoje užima rizikos samprata, kilusi iš epidemiologinių tyrimų (Koops, 1987). Rizika apibrėžiama kaip padidėjusi nepageidaujamo rezultato tikimybė (Wright and Masten, 2006), o tai reiškia, kad ji visada orientuota į ateitį (Lidz, 2003). Rizika apibūdinama vaiko asmeninių savybių ir / arba augimo nepalankiomis sąlygomis terminais (Mash and Dozois, 2003). Pirmuoju atveju kalbama apie vaiko vidinius mechanizmus, kurie apibendrintai dar vadinami *pažeidžiamumu* (angl. *vulnerability*), antruoju – apie aplinkos *rizikos veiksnius* (angl. *risk factors*).

Pažeidžiamumas gali būti apibrėžtas kaip žmogaus polinkis į įvairių formų psichopatologiją (Zimmerman and Arunkumar, 1994) arba kaip veiksniai, pastiprinantys rizikos veiksnių efektus (Wenar and Kerig, 2006). Tai reiškia, kad vidinių ir išorinių rizikos veiksnių sąveika padidina neigiamo raidos rezultato tikimybę. Kai kurie autoriai dar išskiria *pažeidžiančius veiksnius* (angl. *vulnerability factors*) ir apibūdina juos kaip kintamuosius,

teigiamai susijusius su neigiamu rezultatu mažos rizikos grupėse. O rizikos veiksniai apibrėžiami kaip bet kokios sąlygos ar aplinkybės, padidinančios kliniškai reikšmingų elgesio sunkumų tikimybę (Wenar and Kerig, 2006), arba tiesiog kaip kintamieji, teigiamai susiję su neigiamu rezultatu (Gutman et al., 2003).

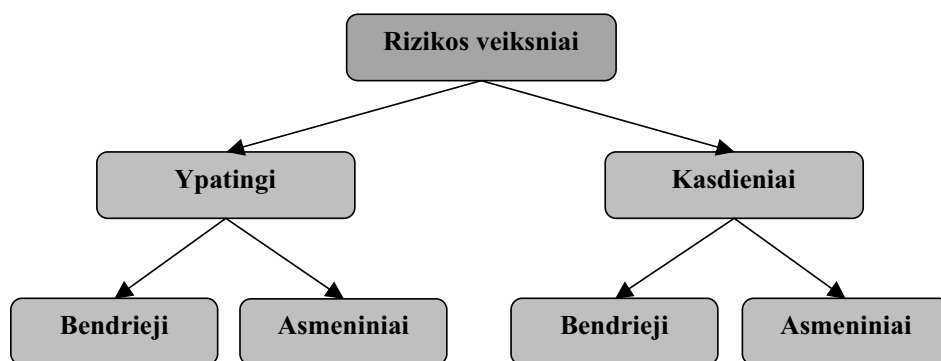
Taigi, žinant, kad raidos psychopatologijos požūrio atstovai kalba apie ryškius vaikų išsiskyrimo su tėvais psychologinius efektus vaikams ir teigia, kad šie vaikai yra didesnės rizikos grupė (Cicchetti, 2006), galime vaikų išsiskyrimą su tėvais dėl tėvų emigracijos laikyti rizikos veiksniumi ir kelti prielaidą, kad ši patirtis susijusi su neigiamu vaiko raidos rezultatu – nesėkmingu psychologiniu prisitaikymu.

Rizikos veiksnių įvairovė ir sąveika. Kadangi rizikos veiksnių yra labai daug, įvairaus pobūdžio ir intensyvumo, stengiantis supaprastinti jų aptikimą bei sampratą, buvo pasiūlyta ne viena veiksnių taksonomija.

Neretai remiamasi H. Ch. Kraemer ir bendraautorių (1997, pagal Cicchetti, 2006) rizikos veiksnių skirstymu į *nepriežastinius* (angl. *marker*) ir *priežastinius* (angl. *causal*). Nepriežastiniai rizikos veiksniai yra nenulemti kokios nors priežasties. Jie gali būti *pastovūs* (angl. *fixed*), kurių iš esmės negalima pakeisti (pavyzdžiui, lytis, pirmalaikis gimimas ir pan.) arba *kintantys* (angl. *variable*) (pavyzdžiui, tokios kintančios ypatybės kaip amžius, arba tokios, kurias galima keisti, tarkime, intervencijos būdu). Jei manipuluojant kintamuoju kinta ir neigiamas rezultatas, tokie veiksniai vadinami priežastiniais rizikos veiksniais.

Kitaip rizikos veiksnius klasifikuoti pasiūlė A. J. Sameroff ir K. L. Rosenblum (2006). Šių autorių teigimu, rizikos veiksnius galima suskirstyti į *ypatingus* (angl. *extraordinary*) ir *kasdienius* (angl. *ordinary*). Ypatingieji gali būti suskirstyti į *bendruosius* (angl. *general*) ir *asmeninius* (angl. *personal*), o prie bendrųjų kategorijos galima priskirti kiekvieną visuomenės narį paveikiančius stresorius, pavyzdžiui, karą, stichines nelaimes. Prie asmeninių priklauso specifiniai konkrečios šeimos ar žmogaus stresoriai, pavyzdžiui,

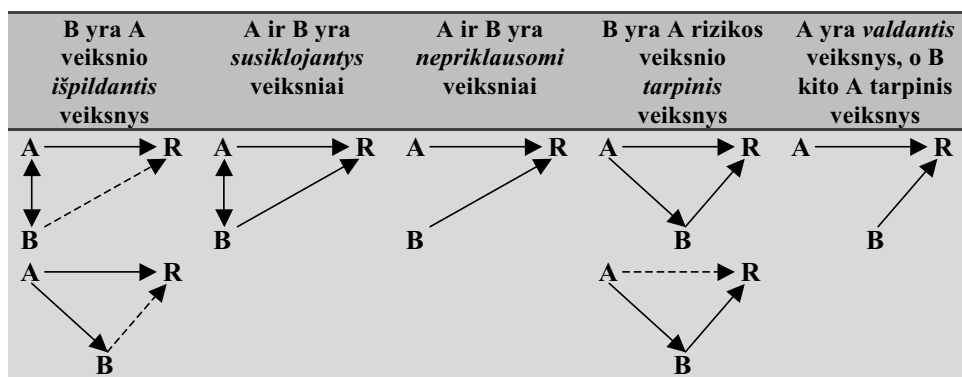
artimojo mirtis ar skyrybos. Kasdieniai rizikos veiksniai suprantami kaip įprasti gyvenimo įvykiai, kasdieniniai stresoriai, nuolat patiriami vykstant raidai. Jie taip pat gali būti skirstomi į bendruosius (pavyzdžiui, švietimo sistema) ir asmeninius (pavyzdžiui, santykiai su broliais ir seserimis). Šią rizikos veiksmų tipologiją galima pavaizduoti schemiškai (1.1 pav.). Remiantis šia schema, vaikų išsiskyrimas su tėvais dėl tėvų emigracijos gali būti laikomas ypatingu asmeniniu rizikos veiksmu.

1.1 pav. Rizikos veiksmų tipologija

Kadangi rizikos veiksniai linę jungtis ir raidos psichopatologijos požūris nenumato jų atskiro veikimo, pabrėžiama ir rizikos veiksmų sąveikos galimybių įvairovė. H. Ch. Kraemer ir bendraautoriai (2001) apibūdino rizikos veiksmus pagal jų sąveikos pobūdį. Autoriai nurodo penkias galimas rizikos veiksmų sąveikų kombinacijas (1.2 pav.). Tarkime, yra hipotetinė populiacija ir du rezultato R rizikos veiksniai A ir B. Pirmą sąveikos tipą sudaro veiksniai, kurių vienas yra *išpildantis* (B) kito (A) poveikį (angl. *proxy risk factor*). Bet kuris A rizikos veiksmo koreliatas taip pat gali būti to paties rezultato rizikos veiksmys, net jei koreliuoja tik A rizikos veiksmys su abiem – koreliatu ir rezultatu. Kiekvienas mažesnis A priežastinio veiksmo komponentas taip pat gali būti savarankiškas rizikos veiksmys. Bendras veiksmys A, kurio tik vienas komponentas yra priežastinis rizikos veiksmys, taip pat gali būti savarankiškas rizikos veiksmys. B yra išpildantis A rizikos veiksmo veiksmys, jei A ir B

koreliuoja, jie nėra atsiradę anksčiau vienas už kitą arba ankstesnis yra A ir jei A yra vyraujantis abiem atvejais. Antruoju sąveikos atveju tenkinamos šios sąlygos: A ir B koreliuoja, nėra atsiradę anksčiau vienas už kitą ir vienodai vyrauja. Tokie veiksniai vadinami *susiklojančiais rizikos veiksniais* (angl. *overlapping risk factors*). Susiklojančius rizikos veiksnius A ir B rekomenduojama sujungti ir sudaryti bendrą rizikos veiksnį, kaip dar patikimesnį bendrą konstrukta. Galimi ir *nepriklausomi rizikos veiksniai* (angl. *independent risk factors*). Tokiu atveju A ir B nekoreliuoja tarpusavyje, nėra atsiradę anksčiau vienas už kitą ir vienodai vyrauja.

1.2 pav. Penki A ir B rizikos veiksnų sąveikos būdai veikti rezultata R (pagal Kraemer et al., 2001)¹

Ketvirtu atveju vienas rizikos veiksnys (B) gali būti kito (A) *tarpinis veiksnys* (angl. *mediator*). Tarpinis veiksnys (B) gali paaiškinti, kaip ir kodėl kitas veiksnys (A) veikia rezultata. Šio tipo sąveika yra pagrindinė analizuojant priežastinius ryšius. Vienas iš veiksnių (A) gali būti atsiradęs anksčiau už kitą (B), jie gali tarpusavyje koreliuoti. Be to, A gali visiškai arba iš dalies vyrtauti B atžvilgiu. Galiausiai vienas rizikos veiksnys (A) gali būti *valdantis* (angl. *moderator*) kitą. (B) Valdantis (A) nurodo, ką ir kokiomis sąlygomis kitas veiksnys turi veikti, kad susidarytų rezultatas. Manoma, kad valdantysis (A)

¹ *Ištisinė rodyklė* reiškia koreliaciją, *brūkšninė* – silpnesnę koreliaciją, palyginti su vyraujančiu rizikos veiksniumi; pozicija *iš kairės į dešinę* reiškia laiko poslinkį.

paveikia kito veiksnio (B) ir rezultato santykį, o patį tarpinį veiksni (B) kitas veiksnys A gali veikti tiesiogiai.

Šie rizikos veiksnių sąveikos modeliai atskleidžia ne tik rizikos veiksnių sąveikos įvairovės galimybes, bet ir nurodo veiksnius esant įvairaus pobūdžio ir lygio. Todėl analizuojant tyrimo rezultatus bus svarbu įvertinti, kaip tarpusavyje sąveikauja išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų rizikos veiksniai.

Rizikos tyrimai. Rizikos veiksnių, jų pobūdžio, lygio ir sąveikos įvairovė lėmė rizikos tyrimų gausą. S. S. Luthar ir E. Zigler (1991) pateikė išsamią rizikos studijų apžvalgą, kurioje visus tyrimus susistemino pagal svarbiausią objektą. Pirmąją studijų grupę autoriai vadina *gyvenimo įvykių tyrimais* (angl. *life events research*). Tai reikšmingi gyvenimo įvykiai (pavyzdžiui, vaiko palikimas antriems metams toje pačioje klasėje). Nors šiuose tyrimuose aptiktos glaudžios stresinės patirties ir psichologinio prisitaikymo sąsajos, stresinis įvykis gali būti ne tik nesėkmingo prisitaikymo priežastis, bet ir jo apraiška. Kita tyrimų grupė pavadinta *kasdienių įvykių ar nesėkmių* (angl. *small events or hassles*). Šie įvykiai apibūdinami kaip nereikšmingos kasdienės nemalonios situacijos. Kasdieniniai įvykiai yra glaudžiai susiję su psichologiniu prisitaikymu. Manoma, kad būtent kasdieninių, o ne ypatingų gyvenimo įvykių tyrimai yra tinkamesni nesėkmingo psichologinio prisitaikymo priežasčių analizei, nes šiuo atveju lengviau sudaryti eksperimentinio ar ilgalaikio tyrimo schemą. Trečiosios tyrimų grupės objektas – *specifinis gyvenimo stresas* (angl. *specific life stresses*). Prie specifinės stresinės patirties priskiriami tokie įvykiai: karas, stichinės nelaimės, skurdas, tėvų skyrybos, tėvų psichopatologija. Taigi vaikų išsiskyrimo su tėvais tyrimus galima priskirti prie šios tyrimų grupės. Ankstyvųjų šios srities tyrimų ribotumas tas, kad į tyrimo schemas nebuvo įtrauktos kontrolinės ar lyginamosios grupės. Be to, pasigendama intervencijos galimybių tyrimų. Dar viena tyrimų grupė susitelkia į socialinį ekonominį statusą. Šie tyrimai vadinami *socialinio ekonominio statuso kaip streso rodiklio* (angl. *socioeconomic status as an index of stress*) tyrimais. Yra nustatyti aiškūs

kriterijai, pagal kuriuos šeimą galima priskirti prie žemo socialinio ekonominio statuso šeimų. Tai nekvalifikuotas tėvų darbas, menkas išsilavinimas, didelis šeimos narių skaičius, priklausymas kokiai nors mažumų grupei, šeimos nepilnumas. Tačiau daugelis tyrėjų pažymi, kad kur kas svarbesnė yra tėvų ir vaikų sąveika, o ne socialiniai ekonominiai kintamieji. Paskutinė tyrimų grupė – *daugelio streso ar rizikos veiksnių vertinimas (angl. multiple measures of stress or risk)*. Šiuose tyrimuose pabrėžiama, kad dažniausiai prisitaikymo sunkumai arba raidos psichopatologijos formavimasis yra ne vieno konkretaus rizikos veiksnio, o kompleksinės keletu rizikos veiksnių sąveikos rezultatas. Todėl tyrinėti vieno konkretaus rizikos veiksnio įtaką atskirai nuo kitų gyvenimo įvykių nėra tikslinga.

Toks tyrimų sisteminimas nurodo apytikres tyrimų kryptis, tačiau pasigendama tikslesnių kriterijų, kuriais remiantis tyrimai patenka į vieną ar kitą kategoriją. Viena vertus, galima rasti nemažai tyrimų, kuriais analizuojamos atskirų rizikos veiksnių sąsajos su vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumais, pavyzdžiui, tėvų lėtinės ligos (Compas et al., 1996), mamos patirto streso (Egeland and Kreutzer 1991) ir depresijos (Goodman and Gotlib, 1999; Nelson et al., 2003), kitų psichikos sutrikimų (Inoff-Germain et al., 1997). Kita vertus, daugelis naujesnių tyrimų patenka į paskutiniąją – daugelio streso ar rizikos veiksnių vertinimo – tyrimų grupę. Taigi, nors vaikų išsiskyrimą su tėvais būtų galima vertinti kaip specifinio gyvenimo streso patirtį, šiame darbe bus laikomasi raidos psichopatologijos principo apie daugelio rizikos veiksnių analizės poreikį.

1.2.4. Daugeriopos rizikos ir rizikos sankaupos prielaidos

Daugeriopos rizikos ir rizikos sankaupos samprata. Kadangi raidos psichopatologijos požiūriu psichologinis prisitaikymas suprantamas kaip ne vieno atskiro, o daugelio veiksnių sąveikos rezultatas, darbe toliau bus plėtojama ši idėja. Daugelio rizikos veiksnių tyrimuose keliami keletas hipotezių (Appleyard et al., 2005). Viena jų – rizikos sankaupos (angl.

cumulative risk). Pagal šią prielaidą, psichologinį prisitaikymą lemia patiriamų rizikos veiksnių gausa. Kita prielaida – daugiopos rizikos (angl. *multiple risk*). Pagal ją, svarbus kiekvieno rizikos veiksnio ar atskirų sričių rizikos veiksnių blokų poveikis psichologiniam prisitaikymui, atsižvelgiant ir į šių veiksnių tarpusavio santykį. Tačiau šios prielaidos retai atskiriamos ir daugelyje tyrimų tikrinamos kartu (Fagan et al., 2009). Be to, kartais rizikos sancaupos ir daugiopos rizikos sąvokos apskritai vartojamos sinonimiškai, pavyzdžiui, rizikos sancaupa pavadinama daugiopos rizikos sancaupa. Nors, kaip nurodo kai kurie tyrėjai (Gutman et al., 2003), daugiopos rizikos strategijos trūkumas tas, kad analizuojant rezultatus galima prarasti dalį svarbios informacijos, susijusios su atskirais rizikos veiksniais, tačiau didelis pranašumas – galimybė analizuoti sąlyginai mažų tyrimo imčių duomenis.

Daugelio rizikos veiksnių samprata medicinos, visuomenės sveikatos ir kt. moksluose taikoma įvairiems reiškiniams aprašyti jau nuo praeito amžiaus šeštojo dešimtmečio, tačiau intensyviau plėtojama nuo praeito amžiaus aštuntojo dešimtmečio. 1973 m. rizikos sancaupos idėją psichologijoje pristatė A. H. Parmelee, tačiau šis autorius, aprašydamas kūdikių patiriamą riziką, apsiribojo „sveikatos ir fizinio statuso dimensijomis“ (cit. pagal Sameroff et al., 1993, p. 81). Kiek plačiau rizikos sancaupa buvo suprantama T. Field ir bendraautorių (Field et al., 1978), R. P. Rohner ir E. C. Rohner (1978) tyrimuose. Tačiau šiuolaikinės rizikos sancaupos idėjos psichologijoje pradininku laikomas M. Rutter (pagal Trentacosta et al., 2008). Jo teigimu, psichologinio prisitaikymo sunkumai nulemti ne vieno rizikos veiksnio, o rizikos veiksnių kiekio. M. Rutter 1979 m. pristatė Vaito saloje (angl. *The Isle of Wight*) atlikto tyrimo rezultatus. Jis apskaičiavo rizikos sancaupą, kurią sudaro šeši rizikos veiksniai: 1) sutuoktinių nesutarimai, 2) socialinis ekonominis statusas, 3) šeimos didumas, 4) nusikalstamos tėvų veikos, 5) mamos psichikos sutrikimai ir 6) vaiko augimas globos įstaigoje. A. J. Sameroff ir bendraautorių (1987; 1993) Ročesterio ilgalaikiuose tyrimuose (angl. *Rochester Longitudinal Study*) analizuojama dešimt socialinių aplinkos

kintamųjų, kuriuos galima laikyti rizikos veiksniais: 1) mamos psichikos sutrikimų istorija, 2) aukštas mamos nerimo lygis, 3) santykių ir lūkesčių, susijusių su vaiko raida, sąstingis, 4) pozityvios sąveikos su vaiku kūdikystėje trūkumas, 5) nekvalifikuotas šeimą išlaikančio asmens darbas, 6) menkas mamos išsilavinimas, 7) mažumų statusas, 8) nepilna šeima, 9) stresiniai gyvenimo įvykiai, 10) šeimos didumas. Panašūs rizikos veiksniai išskiriami ir dabar (pavyzdžiui, Lengua, 2002; Skovgaard et al., 2007 ir kt.), nors A. J. Sameroff ir K. L. Rosenblum (2006) nurodė, kad tai tik keletas iš daugelio galimų rizikos veiksnių.

Neretai rizikos veiksniai grupuojami į stambesnius blokus. Pavyzdžiui, K. Deater-Deckard ir bendraautoriai (1998 a) teigia, kad nesėkmingo psichologinio prisitaikymo rizikos veiksniai gali būti suskirstyti į keturias pagrindines sritis: vaiko (lytis, amžius, temperamentas ir pan.), socialinių kultūrinių veiksnių (etninės mažumos, socialinis ekonominis statusas), tėvystės ir globos patirties (nepilnos šeimos statusas, augimas globos namuose) bei bendravimo su bendraamžiais patirties (bendraamžių atstūmimas). Kiti (Luthar et al., 2006) nurodo, kad vienas pirmųjų tyrimo efektyvumą didinančių žingsnių planuojant tyrimą – tiriamus rizikos veiksnius apjungti į stambesnius blokus išskiriant bendruosius didžiajai populiacijos daliai galimus ir specifinius tiriamajai imčiai. Tačiau taip pat įrodyta (Gutman et al., 2003), kad skirtingos tirtų rizikos veiksnių kombinacijos rezultatai prognozuoja panašiai.

Daugeriopos rizikos ir rizikos sankaupos tyrimai. Remiantis pirmiau apžvelgtais tyrimais matyti, kad rizikos veiksnių yra daug ir visų įvertinti tikriausiai neįmanoma, todėl pirmiausia svarbu išsiaiškinti, kuriuos iš jų galima laikyti bendraisiais, kad ir kokia būtų rizikos patirtis.

Ko gero, dažniausiai tyrinėjami rizikos veiksniai daugeriopos rizikos kontekste – *socialiniai ekonominiai*. Tačiau atskiri tyrėjai ne tik priskiriami prie šios veiksnių grupės skirtingus veiksnius, bet ir pačią grupę vadina gana įvairiai – socialine kultūrine (Deater-Deckard et al., 1998 a), demografinių veiksnių (Greenberg et al., 1999), nepalankių sąlygų namuose (Felner et al.,

1995) ar nepalankių socialinių ekonominių sąlygų (Schultz and Shaw, 2003) ir pan. Prie šios srities dažniausiai priskiriamas menkas tėvų išsilavinimas (Appleyard et al., 2005; Felner et al., 1995; Gutman et al., 2002; 2003; Greenberg et al., 1999; Jessor et al., 1998; Lengua, 2006; Lima et al., 2010; Ou and Reynolds, 2008; Schultz and Shaw, 2003), kuris laikomas rizikos veiksniumi, jei yra žemesnis nei vidurinis, nekvalifikuotas tėvų darbas arba nedarbas (Appleyard et al., 2005; Felner et al., 1995; Greenberg et al., 1999; Jessor et al., 1998; Lengua, 2006; Schultz and Shaw, 2003), skurdas (Bynner, 2003; Deater-Deckard et al., 1998 a) ar menkos šeimos pajamos (Gutman et al., 2002; Ladd and Burgess, 2001; Lengua, 2006; Li et al., 2007; Ou and Reynolds, 2008; Schultz and Shaw, 2003). Kiek rečiau prie socialinių ekonominių veiksnių priskiriamas šeimos didumas (Greenberg et al., 1999; Gutman et al., 2003; Ou and Reynolds, 2008), jaunas mamos amžius vaiko gimimo metu (Deater-Deckard et al., 1998 a; Greenberg et al., 1999), nepalanki namų aplinka (nešvara, didelis gyventojų tankis) (Greenberg et al., 1999) ir kaimynystė (Greenberg et al., 1999; Gutman et al., 2002).

Kita svarbi sritis – *vaiko vidiniai* arba *individualūs* veiksniai. Šioje srityje svarbūs kintamieji yra sunkus vaiko temperamentas (Deater-Deckard et al., 1998 a; Fagan et al., 2009), lytis (Appleyard et al., 2005; Fagan et al., 2009) ir amžius (Diener and Kim, 2004; Rutter, 2005). Be to, pabrėžiama (Deater-Deckard et al., 1998 a), kad galima ir genetinė rizika.

Dažnai tyrimuose atsižvelgiama į *tėvų ir vaiko sveikatą*. Prie šios rizikos srities priskiriama mamos depresija (Greenberg et al., 1999; Gutman et al., 2002; Lima et al., 2010), nerimas ar bendros psichinės sveikatos problemos (Gutman et al., 2003), vaiko fizinės (Fagan et al., 2009; Ou and Reynolds, 2008) ir psichinės sveikatos problemos (Gutman et al., 2003). Kai kurie autoriai (Deater-Deckard et al., 1998 a) su vaiko sveikata susijusius veiksnius priskiria prie vaiko vidinių rizikos veiksnių.

Kita gausi rizikos veiksnių grupė – *psichosocialiniai* veiksniai. Neretai ši sritis dar vadinama stresinių gyvenimo įvykių (Gutman et al., 2002; 2003),

gyvenimo pokyčių (Greenberg et al., 1999) ar rizikos šeimoje (Cicchetti and Howes, 1991). Prie šios rizikos veiksnių srities priskiriamos nepilnos šeimos (Appleyard et al., 2005; Deater-Deckard et al., 1998 a; Greenberg et al., 1999; Gutman et al., 2002; 2003; Jessor et al., 1998; Lengua, 2006; Schultz and Shaw, 2003), nors kartais šeiminės padėties rizikos veiksniai priskiriami prie socialinių ekonominių rizikos veiksnių grupės (Ou and Reynolds, 2008). Taip pat ši sritis apima netinkamą auklėjimą ir bendravimą su vaikais (Cicchetti and Howes, 1991), palankų tėvų požiūrį į netinkamą vaiko elgesį (Deater-Deckard et al., 1998 a), prastą psichologinį klimatą šeimoje, vaiko atstūmimą (Felner et al., 1995), emocinės raiškos šeimoje ypatumus (Greenberg et al., 1999), vieno iš tėvų nedalyvavimą vaiko auklėjime (Fagan et al., 2009; Ou and Reynolds, 2008), socialinę paramą (Felner et al., 1995; Greenberg et al., 1999), sutuoktinių tarpusavio konfliktus (Greenberg et al., 1999; Deater-Deckard et al., 1998 a) bei smurtą (Appleyard et al., 2005; Deater-Deckard et al., 1998 a) ir kt.

Socialinių ekonominių, vaiko vidinių bei sveikatos veiksnių grupės įtraukiamos į daugelį rizikos tyrimų, todėl šiuos veiksnius galima laikyti bendrais, kad ir kokia rizikos patirtis būtų. Psichosocialinių rizikos veiksnių grupės kintamieji labai įvairūs, priklausantys nuo tiriamos imties specifiškumo, todėl ši veiksnių grupė gali būti suprantama kaip specifinių rizikos veiksnių. Kai kurių tyrėjų (Felner et al., 1995; Mistry et al., 2010; Schultz and Shaw, 2003) psichosocialinės srities rizikos veiksnių grupė dar traktuojama kaip tarpinė tarp bendrųjų rizikos veiksnių ir vaiko psichologinio prisitaikymo patirties.

Tiek visos šios rizikos veiksnių sritys, tiek rizikos sanakaupa siejama su nesėkmingu vaikų psichologiniu prisitaikymu. Tačiau kartais tyrimais patvirtinama tam tikra specifika: pavyzdžiui, žemas socialinis ekonominis statusas siejamas su vaikų mokymosi sunkumais (Gutman et al., 2003), internaliais ir eksternaliais sunkumais (Greenberg et al., 1999), vaiko vidiniai ir psichosocialiniai rizikos veiksniai – su žemu socialinių kompetencijų lygiu

(Diener and Kim, 2004), o rizikos sanakaupa – su menku intelektu (Sameroff et al., 1993).

Svarbu pažymėti, kad paprastai (Forehand et al., 1998; Rauer et al., 2008; Sameroff and Rosenblum, 2006; Trentacosta et al., 2008; ir kt.) rizikos sanakaupos balas apskaičiuojamas kiekvieną patiriamą rizikos veiksnį vertinant vienu balu, o jo nebuvimą – nuliu. Dažnai informacija apie rizikos veiksnius renkama iš tėvų, remiantis interviu arba bendrųjų duomenų anketomis (Fagan et al., 2009, Greenberg et al., 1999; Lengua, 2002). Tik tiriant kai kuriuos konstruktus, pavyzdžiui, sutuoktinių konfliktiškumo lygį, socialinę paramą ir pan., naudojamos psichometriškai pagrįstos įvertinimo priemonės.

1.3. Išsiskyrimo su tėvais patirtis ir vaikų psichologinis prisitaikymas: tyrimų apžvalga

Vaikų, patyrusių išsiskyrimą su tėvais, psichologiniai ypatumai analizuojami gana seniai. Vieni pirmųjų vaikų išsiskyrimo su tėvais efektus vaiko raidai pradėjo tirti psichodinaminės paradigmos atstovai praeito amžiaus penktajame dešimtmetyje (pagal Tyson and Tyson, 1990). Pastaruosius dešimtmečius šis reiškinys pradėtas intensyviai analizuoti laikantis raidos psichopatologijos požiūrio. Keliama prielaida, kad vaikų išsiskyrimas su tėvais daro ryškų psichologinį efektą vaikams ir teigiama (Cicchetti, 2006), kad šie vaikai yra didesnės rizikos grupės. Tai ypač būdinga išsiskyrimą su abiem tėvais patyrusiems vaikams. Abiejų tėvų globos netekties ir įvaikinimo efektus vaikui analizavę autoriai (Goldman and Ryan, 2010; Rutter et al., 1998; Van Ijzendoorn et al., 2005; Juffer and Van Ijzendoorn, 2007) nurodo, kad ši netektis ypač stipriai neigiamai paveikia vaikų psichologinį prisitaikymą. Nors tuo pačiu pažymima (Van Ijzendoorn et al., 2005; Juffer and Van Ijzendoorn, 2007), kad sugrįžimas į palankią aplinką sugrąžina ir vaiko raidą į normalų kelią. Ilgą laiką ir tėvų skyrybos buvo suprantamos kaip įvykis, sukiantis vaiko elgesio ir emocines problemas. Kaip minėta, tokios nuomonės

visuomenėje neretai laikomasi ir dabar. Pavyzdžiui, P. R. Amato (2001 b) tyrė nuostatas dėl vaikų iš išsiskyrusių šeimų. Tyrimas atskleidė, kad žmonės linkę manyti, jog vaikai iš išsiskyrusių šeimų yra blogiau psichologiškai prisitaikę. Be to, tam blogesniam prisitaikymui paaiškinti ieškoma daugiau patvirtinimų, kai kalbama apie vaikus iš išsiskyrusių šeimų. Teigiama (Kelly and Emery, 2003; Amato, 1993), kad net kai kuriems tyrėjams ši išankstinė nuostata trukdo objektyviai formuluoti tyrimų išvadas – neatsižvelgiama į visą skyrybų proceso kontekstą ir skyrybas lydinčius kitus kintamuosius, o bet kokie tėvų skyrybas patyrusių vaikų prisitaikymo sunkumai iškart interpretuojami kaip neigiamas skyrybų padarinys, nors žinoma (Dovydaitytė, 2001), kad skirtingas skyrybų poveikis vaikui priklauso nuo įvairių veiksnių.

1.3.1. Tėvų emigracijos galimi efektai vaikų psichologiniam prisitaikymui

Nors nepilnos šeimos migracija paplitusi visame pasaulyje, galima matyti, kad išsamių ir sistemingų šios tėvų ir vaikų išsiskyrimo formos efektų vaikų psichologiniam prisitaikymui tyrimų nėra daug. Daugiausia tyrimai susiję su šeimos sociologijos problematika, bet kai kuriuose iš jų diskutuojama ir su vaikų psichologinio prisitaikymo apraiškomis susijusiais klausimais. Raidos psichopatologijos tyrimų schemas paprastai orientuotos į pagrindinių su vaiko raidos užduotimis susijusių procesų, atspindinčių sėkmingą ir nesėkmingą vaiko psichologinį prisitaikymą, analizę. Vidurinėje vaikystėje pagrindinėmis raidos užduotimis tampa mokymasis ir santykių už šeimos ribų (bendraamžiais, mokytojais) palaikymas (Masten and Powell, 2003), todėl tikėtina, kad tėvų emigracijos, kaip rizikos patirties, labiausiai bus pažeidžiamos būtent šios sritys. Taigi, remiantis šia schema, toliau bus apžvelgti iki šiol atlikti tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo tyrimai.

Daugelis tyrėjų pažymi, kad didžiausia problema, su kuria susiduria vaikai tėvams išvykus, yra *mokymosi* motyvacijos sumažėjimas (Apibendrinimas dėl..., 2006; Giedraitytė ir kt., 2010), prastėjimas mokslumo

(Gumuliauskienė ir kt. 2008), mokymosi pasiekimų (Battistella and Conaco, 1998), pažangumo (Giedraitytė ir kt., 2010; Pottinger and Brown, 2006). Tai pasireiškia dažnesniu vėlavimu į pamokas, mažesniu atsakomybės už mokymosi rezultatus jausmu, neatsakinga pamokų ruoša (Apibendrinimas dėl..., 2006), nenoru mokytis (Kasparavičienė ir Čepienė, 2007). Mokymosi rezultatai ypač pablogėja tada, kai išvykę abu tėvai pažada vaikus vėliau pasiimti su savimi: vaikų galvosena tampa „migracijos laukimo“ (Pottinger and Brown, 2006). Tačiau pasitaiko ir visiškai priešingų rezultatų. Pavyzdžiui, teigiama, kad tėvų išvykimas dirbti į užsienį įtakos vaikų mokymosi rezultatams neturi (Leliūgienė ir kt., 2005), o kai kurie tyrimai atskleidžia, kad vaikų, kurių tėvai emigravę, akademiniai pasiekimai net aukštesni nei bendraamžių (Asis, 2006).

Kita vidurinės vaikystės raidos užduotis – *santykiai* su suaugusiais ir bendraamžiais. Nurodoma, kad tėvų emigracijos patirtis neigiamai veikia vaikų socialinio prisitaikymo sritį (Battistella and Conaco, 1998), santykius su bendraamžiais tiek mokykloje, tiek už jos ribų (Gumuliauskienė ir kt., 2008). Šiems vaikams būdingi konfliktai su mokytojais ir kitais mokiniais (Apibendrinimas dėl..., 2006; Kasparavičienė ir Čepienė, 2007; Yarova, 2006; Vaitekonienė, 2008), jie yra nepakantesni kitiems ir rečiau taikesni, linkę kerštauti – nepamiršti nuoskaudų ar atsilyginti piktu, bendraujant ar sprendžiant konfliktus naudoti prievartą (jėgą, smurtą) (Gumuliauskienė ir kt., 2008), be to, jų savęs vertinimas (Butvilas ir Terepaitė, 2008; Vaitekonienė, 2008) ir statusas klasėje yra prastesni nei bendraamžių (Butvilas ir Terepaitė, 2008).

Neretai tyrėjai susitelkia ir į vaikų kasdien išoriškai pastebimo *elgesio ir* vyraujančių *emocijų* analizę. Nustatyta (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007), kad trečdaliui vaikų pasireiškia daugialypiai elgesio pokyčiai. Kiti tyrimai atskleidžia (Malinauskas, 2006), kad beveik pusei vaikų tėvų emigracija turi neigiamą įtaką. Tėvų emigracijos reiškinį kai kurie autoriai (Butvilas, 2008; Leliūgienė ir kt., 2005) priskiria netekties patirčiai, emocinei traumai

(Gumuliauskienė ir kt., 2008), o dėl to, kaip manoma, ir kyla elgesio bei emocinių sunkumų. Pastebėta, kad vaikai po tėvų išvykimo tampa liūdniesni, nusiminę (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Giedraitytė ir kt., 2010), jiems būdingas emocinis labilumas ir įvairios kitos neigiamos emocijos: liūdesys, nerimas, išsiblaškymas, irzlumas, jautrumas, uždarumas, pyktis (Apibendrinimas dėl..., 2006; Butvilas ir Terepaitė, 2008; Yarova, 2006), vienišumo jausmas (Asis, 2006; Kasparavičienė ir Čepienė, 2007) ar net depresija (Pottinger and Brown, 2006; Vaitekonienė, 2008).

Taip pat keliamos prielaidos, kad galimas vaikų maištavimas, agresyvus ir delinkventinis elgesys (Butvilas ir Terepaitė, 2008; Gumuliauskienė ir kt., 2008; Šalaševičiūtė, 2006; Pottinger and Brown, 2006; Vaitekonienė, 2008). Pavyzdžiui, vieno tyrimo metu (Abbasi and Irfan, 1986, pagal Battistella and Conaco, 1998) buvo pastebėta, kad dviejų trečdalių per pusę metų į kliniką dėl psichotropinių medžiagų vartojimo patekusių vaikų tėvai dirbo užsienyje. Dažnesnį vaikų alkoholio ir narkotikų vartojimą (Yarova, 2006), kaip ir nedrausmingumą (Apibendrinimas dėl..., 2006) bei demonstratyvų netinkamą elgesį (Pottinger and Brown, 2006) pažymi ir kiti tyrėjai.

Atlikti tyrimai ir jų rezultatai neabejotinai vertingi, tačiau turi kai kurių ribotumų. Pirmiausia kai kurie tyrimai neturi aiškios teorinės koncepcijos. Antra, tyrimai yra labiau sociologinio pobūdžio, informacija renkama remiantis anketinėmis apklausomis, o jų rezultatai labiau atspindi respondentų nuomonę analizuojamu klausimu, bet ne rezultata. Trečia, didelėje dalyje tyrimų pasigendama objektyvių, psichometriškai pagrįstų kintamųjų įvertinimo priemonių naudojimo, o išvados formuluojamos remiantis atsakymais į vieną ar keletą klausimų. Ketvirta, respondentais dažniausiai pasirenkami tik mokytojai, kartais tėvai, rečiausiai tikrasis tyrimo subjektas – vaikai. Penkta, tyrimų rezultatams gali turėti įtakos tyrėjų išankstinės nuostatos – tai atspindi vien tik sunkumų vertinimas, neatsižvelgiant į galimus pozityvius vaikų psichologinio prisitaikymo aspektus. Galiausiai, tyrimai, ypač organizuojami valstybės tarnybų, sudaro skubotumo įspūdį, kai siekiama greito rezultato

neatsižvelgiant į vertinamų kintamųjų specifiką. Taip atsitinka dar ir todėl, kad psichologiniai konstruktai analizuojami ne psichologijos, o kitų mokslo krypčių atstovų.

1.3.2. Galimybė gretinti tėvų emigracijos ir skyrybų patirtį

Kadangi tėvų emigracijos patirties psichologiniai efektai vaiko prisitaikymui sistemingai nėra daug analizuoti, būtina susipažinti su kitokią vaikų išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinėmis studijomis. Vaikai išsiskirti su tėvais gali dėl įvairių priežasčių, tačiau bene daugiausia tyrėjų dėmesio iki šiol sulaukė tėvų skyrybų patirtis. Todėl teoriniu lygmeniu palyginimui buvo pasirinkta būtent ši vaikų ir tėvų išsiskyrimo forma. Be to, kai kurie tyrimai (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) atskleidžia, kad tam tikra dalis asmenų (15 proc.), kurių sutuoktinis išvyksta dirbti į užsienį, galvoja apie santykių nutraukimą. Tai leidžia manyti, kad tiek vienoje, tiek kitose šeimose gali vykti panašūs procesai ir vaikai gali patirti panašius rizikos veiksmus. Kita vertus, tėvų emigracija būna ne vienintelė vaiko ir tėvų išsiskyrimo patirtis, o vaikai dažnai būna patyrę dar ir tėvų skyrybas, kitus traumuojančius įvykius (Vaitekonienė, 2008).

Metaanalitinių studijų (Amato, 2001 a; Van Ijzendoorn et al., 2005; Juffer and Van Ijzendoorn, 2007; Nowak and Heinrichs, 2008) apžvalga leidžia tvirtinti, kad išsiskyrimą su tėvais patyrę vaikai yra blogiau prisitaikę, palyginti su pilnose šeimose augančiais vaikais, tačiau kartu svarbu pažymėti, kad šis skirtumas nėra labai didelis. Nurodoma (Amato, 2003; Kelly and Emery, 2003), kad ne visi tėvų skyrybas patyrę vaikai ateityje susiduria su problemomis, be to, daug vaikų, augančių pilnose šeimose, ateityje susiduria su tomis pačiomis problemomis, kaip ir patyrusieji tėvų skyrybas. Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad vien tik šeiminis tipas, ko gero, nėra pagrindinis kriterijus problemoms atsirasti ir labai svarbu kartu su išsiskyrimu veikiančys kiti rizikos veiksniai (Amato, 2001 a; Pedro-Carrol, 2001).

Svarbiu kartu su išsiskyrimu veikiančiu veiksmu neretai nurodomas po išsiskyrimo praėjęs laikas (Hetherington, 1989; Van Ijzendoorn et al., 2005). Nors daug autorių (Amato, 2003; Eldar-Avidan, 2009; Richards et al., 1997; Ahrons, 2007) teigia, kad galimas ilgalaikis išsiskyrimo su tėvais efektas vaikams, kiti (Hetherington, 1989) tvirtina, kad per dvejus metus po išsiskyrimo tiek vaikams, tiek tėvams pavyksta sėkmingai prisitaikyti prie pokyčių šeimoje.

Kaip minėta, daugelis autorių nurodo, kad santykių šeimoje kokybė svarbiau nei šeiminis tipas. Pavyzdžiui, R. Bauserman (2002) tai tvirtina atlikdamas dviejų tipų vaikų globos – jungtinės globos (angl. *joint-custody*) ir vienišos globos (angl. *sole-custody*) – išsiskyrusiose šeimose metaanalizę. Jungtine globa autorius laiko artimus vaiko santykius su abiem tėvais, aktyvų kartu negyvenančio tėvo dalyvavimą vaiko gyvenime. R. Bauserman atlikta metaanalizė atskleidė, kad jungtinės globos tipo šeimose augantys vaikai yra sėkmingiau prisitaikę. Kiti autoriai (Fagan et al., 2009) reikšmingu rizikos veiksmu taip pat nurodo kartu negyvenančio tėvo nedalyvavimą vaiko auklėjime ir sieja tai su vėlesniais nepakankamais kartu negyvenančio tėvo įsipareigojimais šeimai.

Smulkiau norėtuši aptarti J. B. Kelly ir R. E. Emery (2003) pasiūlytą skyrybų proceso schemą, kuri leis atskleisti tėvų skyrybų ir tėvų emigracijos patirčių panašumus ir skirtumus. Pasak šių autorių, skyrybų procesą sudaro keletas etapų, kurie kartu gali būti vertinami ir kaip atskiri rizikos veiksniai: 1) *pradinis atsiskyrimo stresas* (angl. *stress of the initial separation*), 2) *tėvų konfliktai* (angl. *parental conflict*), 3) *po skyrybų susilpnėjęs auklėjimas* (angl. *diminished parenting after divorce*), 4) *reikšmingų santykių netektis* (angl. *loss of important relationships*), 5) *ekonominės galimybės* (angl. *economic opportunities*), 6) *kita santuoka ir partnerystė* (angl. *remarriage and repartnering*).

Pradinis atsiskyrimo stresas. Atsiskyrimas dažnai sukelia vaikams labai didelį stresą, nerimą, pyktį, nepasitikėjimą (Hetherington and Stanley-Hagan,

1999) vaikams. Manoma, jog tokią vaikų savijautą lemia tai, kad jie paliekami vieni su savo mintimis, jiems nesuteikiama adekvati informacija apie tai, kas šiuo metu vyksta šeimoje. Didžiausią stresą sukelia atvejai, kai vienas tėvų, dažniausiai tėvas, prie kurio vaikas yra stipriai prisirišęs, staiga išsina ir vaikas jo nemato ištisas savaites ar net mėnesius (Kelly and Emery, 2003). Nors tyrimai atskleidžia (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007), kad apsisprendimas emigruoti dažniausiai priimamas dalyvaujant visiems šeimos nariams, vaikai į sprendimų priėmimą įtraukiami pristatant jiems tėvų akimis vertingus emigracijos pranašumus, nereflektuojant situacijos vaikų akimis. Be to, pasitaiko atvejų, kai migracijos sprendimai priimami skubiai, jie būna susiję su didesnėmis abejonėmis ir patiriama įtampa. Taip atsitinka dar ir dėl to, kad tėvam trūksta informacijos, kaip elgtis. Todėl šiuo atveju itin svarbūs tampa tėvų įgūdžiai. Pavyzdžiui, gerai žinomo pozityvios tėvystės įgūdžių ugdymo „*Trijų P*“ (angl. *Triple P: Positive Parenting Program*) projekto vertinimas vaikų išsiskyrimo su tėvais kontekste demonstruoja aukštus efektyvumo rodiklius įvairiuose kontinentuose (Nowak and Heinrichs, 2008).

Svarbu pastebėti ir tai, kad tiek skyrybų (Hetherington and Stanley-Hagan, 1999; Kelly and Emery, 2003), tiek ir emigracijos (Pottinger and Brown, 2006) proceso pradinis etapas įvardijamas ta pačia atsiskyrimo (angl. *separation*) sąvoka. Taigi, galima manyti, kad atsiskyrimo sukeliama streso kaip rizikos veiksnio efektams mažinti svarbūs tampa tokie apsaugantieji veiksniai kaip visos šeimos narių dalyvavimas priimant sprendimą emigruoti, kai skiriama pakankamai laiko ir vaikams suprantamai paaiškinami vaikams galimi emigracijos pranašumai ir trūkumai, numatomas tolesnio šeimos narių tarpusavio bendravimo gairės.

Tėvų konfliktai. Daug streso vaikams sukelia tėvų konfliktai tiek prieš, tiek po atsiskyrimo ir skyrybų. Tyrėjų teigimu (Wenar and Kerig, 2006), egzistuoja tvirtų įrodymų, kad ne tiek pačios skyrybos, kiek tėvų konfliktai daro neigiamą įtaką vaikams. Nustatyta (Cowan and Cowan, 2006), kad sutuoktinių tarpusavio konfliktai yra susiję tiek su eksternaliomis vaikų

problemomis, tiek su internaliais sunkumais, specifiniu nerimu ir depresija. Pažymima (Buchanan et al., 1991, pagal Kelly and Emery, 2003; Hetherington and Stanley-Hagan, 1999; Mathijssen et al., 1998; Wenar and Kerig, 2006), kad po skyrybų kai kurių šeimų konfliktiškumo lygis pažemėja, bet ne visada konfliktai baigiasi kartu su skyrybomis. Tačiau tyrimais nustatyta, kad vaikų, kurių tėvai po skyrybų ir toliau konfliktuoja, tačiau į savo konfliktus neįtraukia vaikų, psichologinis prisitaikymas nesiskiria nuo tų, kurių tėvų žemas konfliktiškumo lygis arba kurie augo nekonfliktiškose šeimose. Vertindami dalinės emigracijos šeimų santykius tyrėjai (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) tyrėjai, kad santykių kokybė respondentų suvokiama kaip pakankama, vertinama gana pozityviai, o rezultatai rodo, kad santykiai prieš ir po išsiskyrimo mažai pakito, nors tuo pat metu daugiau nei 15 proc. respondentų svarsto galimybę nutraukti santykius su išvykusi partneriu.

Kaip matyti, konfliktiškumo lygis ir santykių kokybė šeimoje apskritai vaidina svarbų vaidmenį, tačiau norint tai įvertinti, susiduriama su problemomis. Pirmiausia dėl ribotų galimybių konstruoti eksperimentinę tyrimo schemą; duomenys apie šeimos konfliktiškumo lygį prieš išsiskyrimą ar skyrybas renkami remiantis retrospektyviais ir mažai objektyviais respondentų vertinimais. Antra, kaip teigia A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė (2007), santykių kokybės vertinimai yra iš esmės nulemti bendresnių kultūrinio pobūdžio veiksnių, kurie sąlygoja menkus visuomenės gebėjimus suprasti tarpusavio santykius, nenorą pripažinti ir išsakyti neigiamus, o įvykus skyryboms, ko gero, ir teigiamus vertinimus.

Susilpnėjęs auklėjimas. Daugelio autorių teigimu (pagal Kelly and Emery, 2003; Wenar and Kerig, 2006), nuo konfliktų kenčia ne tik vaikai, bet ir patys tėvai. Pavyzdžiui, mamos tampa mažiau šiltos su vaikais, labiau atstumiančios, emociškai nepasiekiamos vaikams, šiurkščiau elgiasi, tėčiai – uždaresni, susvetimėję, neskiria pakankamai dėmesio vaikams ir pan. Gyvenant su depresyviais, nerimastingais tėvais, vaikams sutrinka emocinis, socialinis ir akademinis prisitaikymas. Teigiama (Wallerstein and Kelly, 1980,

pagal Kelly and Emery, 2003; Hetherington and Stanley-Hagan, 1999), kad po skyrybų auklėjimas būna susilpnėjęs iki keleto metų. Tėvai tuo metu patys būna susirūpinę savo emociniu atsaku į skyrybas, jiems reikia išmokti suderinti savo naująjį vaidmenį su darbu, socialiniais poreikiais. Be to, vaikai dažnai tampa vieninteliai, kurių palaikymo tikisi likęs kartu su jais vienas iš tėvų (Wallerstein and Kelly, 1980, pagal Kelly and Emery, 2003). Galima kelti prielaidas, kad ir migracijos paveiktose šeimose, iškilus būtinybei perorganizuoti iki tol buvusią vaidmenų sistemą, galimas auklėjimo susilpnėjimas. A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė (2007) nurodo, kad, išvykus vienam iš tėvų, kitam tenka padidėjęs vaidmenų krūvis. Šis krūvis susijęs ne tik su padidėjusiu konkrečių darbų krūviu, tenkančiu likusiajam su vaikais, bet ir su didesne atsakomybe. Be to, autorės pažymi, kad įtampą dėl padidėjusio vaidmenų krūvio gali sumažinti, o kartu tapti apsaugančiuoju veiksmu aktyvesnis kitų asmenų (pavyzdžiui, senelių) dalyvavimas šeimos gyvenime ir pagalba.

Reikšmingų santykių netektis. Po skyrybų tampa retesni ar net visai dingsta vaiko susitikimai su kartu negyvenančiu tėvu. Daugeliui vaikų tai gali suformuoti supratimą, kad kartu negyvenantis tėvas yra mažiau reikšmingas jų gyvenime, sugriauti susiformavusį artumą ir šių vaiko ir tėvo santykių prasmę. Dauguma vaikų kaip vieną svarbiausių tėvų skyrybų neigiamų požymių nurodo ryšio su kartu negyvenančiu tėvu praradimą, taip pat kad jie nuolat ilgisi kartu negyvenančio tėvo (Kelly and Emery, 2003). Retrospektyvių tyrimų duomenimis, net ir suaugusieji, vaikystėje patyrę tėvų emigraciją pasakoja apie gyvenimą be tėvų kaip apie vieną svarbiausių savo gyvenimo įvykių (Olwig, 1999). Nors kai kurie autoriai (Stewart et al., 1997, pagal Kelly and Emery, 2003) teigia, kad kontaktų dažnumas gali būti laikomas apsaugančiuoju veiksmu, vis dažniau prabylama, kad daugiau dėmesio turėtų sulaukti ne vien tik susitikimų dažnumas, bet ir santykių kokybė. Nustatyta (Eldar-Avidan et al., 2009; O'Connor et al., 1998), kad geriausiai prie skyrybų prisitaiko tie, kurie jautė artimus, reikšmingus ir palaikančius santykius su globojančiu tėvu

ir taip pat artimai bendravo su kartu negyvenančiu tėvu. Globojančio tėvo gebėjimai susitvarkyti su tėvyste, vykdyti įsipareigojimus ir suteikti emocinį palaikymą vaikui, veikia kaip apsaugantieji veiksniai.

Ekonominės galimybės. Skyrybų padarinys dažnai būna ekonominių, pirmiausia – finansinių galimybių pokyčiai. Vaikams dėl gyvenamosios vietos keitimo dažnai tenka pakeisti mokyklą, keičiasi jų bendraamžių ratas (Kelly and Emery, 2003). Tačiau kai kurių tyrimų duomenimis (Wenar and Kerig, 2006), skyrybų efektai pastebimi ir nepriklausomai nuo ekonominio statuso pokyčių. Kalbant apie dalinę šeimos migraciją, priešingai, finansiniai sunkumai įvardijami ne kaip reiškinio padarinys, o kaip priežastis (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007): net 72,1 proc. šeimų prieš vienam iš tėvų išvykstant į užsienį savo materialinę padėtį vertina kaip „labai sunkią, sunkią, ar gana sunkią“ (p. 91). Tačiau emigracijos atveju iškyla ir kitų grėsmių, susijusių su dėl emigracijos pagerėjusia finansine šeimos padėtimi. Tėvai dažnai būna tiek susikoncentravę į finansinių šeimos išteklių didinimą, kad rūpinimasis vaikais dažnai apsiriboja materialine gerove (Leliūgienė ir kt., 2005), o vaikas suvokiamas tik kaip fizinius ar vartojimo poreikius turinti būtybė (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007).

Taigi matyti, kad tėvų emigracijos ir skyrybų sąlygotos vaikų išsiskyrimo su tėvais formos išoriškai gali pasirodyti panašios, bet kartu turi esminių skirtumų. Skyrybos dažnai susijusios su negrįžtamais procesais, o emigracijos sąlygotas išsiskyrimas iš esmės yra laikinas – arba grįžta išvykę asmenys, arba kartu išvyksta likę šeimos nariai. Kita vertus, tyrimai patvirtina, kad laikui bėgant po tėvų skyrybų vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumai blėsta, o šeimos narių emigracijos sukeltas laukimas gali būti lėtinis ir lemti ilgalaikius vaikų psichologinio prisitaikymo pokyčius. Deja, ilgalaikių tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo tyrimų trūkumas kol kas neleidžia nei patvirtinti, nei paneigti šių prielaidų.

Apibendrinant tyrimų apžvalgą galima pažymėti, kad analizuojant vaikų išsiskyrimą su tėvais svarbu atsižvelgti ne tik į išsiskyrimo patirtį ir po skyrybų

praėjusį laiką, bet ir į kitus kartu su išsiskyrimu įvykusius pokyčius, pavyzdžiui, gyvenamosios vietos pasikeitimą, bei veiksnius, susijusius su kartu negyvenančio tėvo dalyvavimu šeimos gyvenime, auklėjant vaiką, tiesiogiai bendraujant su vaiku. Taigi galima manyti visus šiuos veiksnius esant specifinius vaikų išsiskyrimo su tėvais konteksto rizikos veiksniais.

1.4. Teorinės apžvalgos apibendrinimas ir tyrimo prielaidos

Apibendrinant mokslinės literatūros ir su darbo problema susijusių empirinių studijų apžvalgą galima teigti, kad vaikų ir tėvų išsiskyrimas dėl tėvų emigracijos raidos psichopatologijos požiūriu yra rizikos veiksnys, susijęs su grėsme sėkmingam vaiko psichologiniam prisitaikymui. Reikia pažymėti, kad tėvų emigraciją patyrusių vaikų sistemingų psichologinio prisitaikymo tyrimų nėra daug, jų rezultatai gana prieštaringi, kartais verčiantys abejoti patikimumu, todėl planuojant empirinį tyrimą ir formuluojant išvadas pirmiausia svarbu:

- ✓ pasirinkti aiškią teorinę koncepciją ir tiksliai operacionalizuoti terminiją. Šiame darbe problemos analizei pasitelktas raidos psichopatologijos požiūris, o pagrindinės sąvokos, kuriomis operuojama darbe – psichologinis prisitaikymas, daugiopa rizika, rizikos sanakaupa;

- ✓ siekti kompleksinio vertinimo numatant ir įtraukiant į tyrimo schemą tiek bendruosius, tiek specifinius tiriamai imčiai kintamuosius, galinčius turėti sąsajų su vertinamu konstruktu. Šiame darbe vertinti ne tik konkretūs rizikos veiksniai, leidžiantys klasterizuoti tiriamas imtis, bet ir kartu esantys kiti rizikos veiksniai;

- ✓ vertinant raidos trajektorijas numatyti tęstinio arba ilgalaikio tyrimo schemą. Rizikos efektas neretai pasireiškia tik praėjus tam tikram laikui po rizikingos patirties, todėl vienkartiniai matavimai retai kada turi prasmę. Remiantis raidos psichopatologijos tyrimų praktika, optimalų tęstinių tyrimų planą sudaro ne mažiau kaip trys vertinimo taškai laike, ilgalaikiai tyrimai

trunka nuo keliolikos iki kelių dešimtmečių. Siekiant įvertinti psichologinio prisitaikymo kaitą bėgant laikui, šiame darbe pasirinkta tęstinio tyrimo schema.

Taigi šiame darbe, vadovaujantis daugiopos rizikos ir rizikos veiksnių sąveikos prielaidomis, galima sudaryti hipotetinį rizikos ir psichologinio prisitaikymo sąveikos modelį, kuris bus tikrinamas tyrimu. Pagal šį modelį, rizikos veiksniai tarpusavio sąveikos pobūdžiu (Kraemer et al., 2001) laikomi susiklojančiais ir yra tiesiogiai susiję su psichologiniu prisitaikymu. Tyrimų apžvalga leidžia tvirtinti, kad tokios nuostatos laikomasi daugelyje daugiopos rizikos tyrimų.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo schema

Raidos psichopatologijos požiūriu (Appleyard et al., 2005; Wenar ir Kerig, 2006), rizikos poveikis vaiko psichologiniam prisitaikymui gali reikštis ne tuo laiku, kai rizika patiriama, o vėliau. Be to, raidos psichopatologijoje, norint įvertinti psichologinio prisitaikymo dinamiką ir trajektorijas, būtinas daugkartinis tų pačių konstrukto vertinimas. Todėl buvo pasirinkta tęstinio tyrimo schema. Tyrimą sudarė trys etapai. Pirmasis tyrimo etapas² vyko 2008 m. antrąjį ketvirtį, antrasis – praėjus vieneriems kalendoriniams metams po pirmojo tyrimo etapo, t. y. 2009 m. antrąjį ketvirtį, trečiasis – pusei kalendorinių metų po antrojo tyrimo etapo, t. y. 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį (2.1. lentelė).

2.1 lentelė. Tyrimo schema

Informacijos apie kintamuosius šaltinis	Kintamieji	Įvertinimo priemonės	Tyrimo etapai		
			I	II	III
Tėvai / globėjai	Bendra informacija apie šeimą ir pokyčius joje	Bendrųjų duomenų anketos (BDA1.1; BDA1.2; BDA2)	+	+	+
	Vaiko elgesio ir emociniai sunkumai bei kompetencijos	CBCL (6–18 metų vaiko elgesio tyrimo lapas)	+	+	+
Mokytojai	Vaiko elgesio ir emociniai sunkumai bei adaptyvus elgesys	TRF (Mokytojo įvertinimo klausimynas (6–18 m.))	+	–	–
Vaikai	Vaiko socialinės emocinės kompetencijos	SEARS-C (Socialinių emocijų kompetencijų skalė)	+	–	–

² Šiame tyrimo etape duomenys daugiausia buvo renkami kartu su Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros doktorante Marija Giedraityte.

Pirmajame etape informacija apie kintamuosius buvo renkama iš trijų šaltinių – tėvų / globėjų, mokytojų ir vaikų, antrajame ir trečiajame etapuose – iš tėvų / globėjų.

2.2. Tyrimo dalyviai

Pirmajame tyrimo etape informacija surinkta apie 279 6–12 metų (amžiaus vidurkis 9,04 m., standartinis nuokrypis 1,28) vaikus, iš jų 47,7 proc. (N = 133) berniukai, 52,3 proc. (N = 146) mergaitės. 70,6 proc. (N = 197) tyrimo dalyvių gyvena didžiuosiuose Lietuvos miestuose (iš jų – 64 proc. (N = 126) Vilniuje, 16,2 proc. (N = 32) Kaune, 19,8 proc. (N = 39) Klaipėdoje), 29,4 proc. (N = 82) – rajonų centruose arba kaimo tipo vietovėse (iš jų – 30,5 proc. (N = 25) Telšiuose, 24,4 proc. (N = 20) Pasvalyje, po 11 proc. (N = 9) Lazdijuose ir Trakuose, 8,5 proc. (N = 7) Ignalinoje, po 7,3 proc. (N = 6) Marijampolėje ir Druskininkuose). Pagal šeiminių situaciją ir vaiko išsiskyrimo su tėvais patirtį tiriamųjų imtis buvo suskirstyta į dvi grupes – tiriamąją ir lyginamąją.

Tiriamąją grupę (N = 130) sudarė vaikai, patyrę išsiskyrimą su tėvais dėl tėvų emigracijos. Jau atlikus tyrimą ir įvertinus emigraciją patyrusiųjų šeiminių situacijos įvairovę, tiriamoji grupė buvo suskirstyta į tris pogrupius:

- vaikai, patyrę išsiskyrimą su tėvais dėl vieno iš tėvų išvykimo į užsienį: 25,8 proc. (N = 72) (toliau – „1 grupė“ arba „vieno tėvo emigracijos grupė“). Grupę sudaro 51,4 proc. (N = 37) berniukų ir 48,6 proc. (N = 35) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 9,14 m. (standartinis nuokrypis 1,20). Vidutinis po išsiskyrimo su tėvais dėl emigracijos praėjęs laikas 2,83 m. (standartinis nuokrypis 2,52), vaikų vidutinis amžius išsiskyrimo metu 5,78 m. (standartinis nuokrypis 3,20);

- vaikai, patyrę išsiskyrimą su tėvais ir dėl tėvų skyrybų, ir dėl vieno iš tėvų išvykimo į užsienį: 9,7 proc. (N = 27) (toliau – „2 grupė“ arba „dvejopo išsiskyrimo grupė“). Grupę sudaro 44,4 proc. (N = 12) berniukų ir 55,6 proc. (N = 15) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 9,26 m. (standartinis nuokrypis 1,23). Vidutinis po išsiskyrimo su tėvais dėl emigracijos praėjęs laikas 4,64 m. (standartinis nuokrypis 2,40), vaikų vidutinis amžius išsiskyrimo metu 5,07 m. (standartinis nuokrypis 2,36);

- vaikai, patyrę išsiskyrimą su tėvais dėl abiejų tėvų išvykimo į užsienį: 11,1 proc. (N = 31) (toliau – „3 grupė“ arba „abiejų tėvų emigracijos grupė“). Grupę sudaro 51,6 proc. (N = 16) berniukų ir 48,4 proc. (N = 15) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 8,84 m. (standartinis nuokrypis 1,53). Vidutinis po išsiskyrimo su tėvais dėl emigracijos praėjęs laikas 2,60 m. (standartinis nuokrypis 1,53), vaikų vidutinis amžius išsiskyrimo metu 6,92 m. (standartinis nuokrypis 2,12).

Remiantis mokslinės literatūros bei tyrimų analize, kaip lyginamoji grupė (N = 149) buvo pasirinkti trys pogrupiai vaikų, kurių skirtinga išsiskyrimo su tėvais patirtis / šeiminė situacija, kaip dažniausiai kituose moksliniuose tyrimuose gretinamos / priešpriešinamos grupės tėvų emigraciją patyrusiems vaikams:

- vaikai, patyrę išsiskyrimą su tėvais dėl tėvų skyrybų: 28 proc. (N = 78) (toliau – „4 grupė“ arba „tėvų skyrybų grupė“). Grupę sudaro 51,3 proc. (N = 40) berniukų ir 48,7 proc. (N = 38) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 8,94 m. (standartinis nuokrypis 1,11). Vidutinis po išsiskyrimo su tėvais dėl tėvų skyrybų praėjęs laikas 3,73 m. (standartinis nuokrypis 2,71), vaikų vidutinis amžius išsiskyrimo metu 4,25 m. (standartinis nuokrypis 2,91);

- pilnose šeimose augantys vaikai: 9,7 proc. (N = 27) (toliau – „5 grupė“ arba „pilnų šeimų grupė“). Grupę sudaro 29,6 proc. (N = 8) berniukų ir 70,4 proc. (N = 19) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 8,89 m. (standartinis nuokrypis 1,48);

- globos įstaigose augantys vaikai: 15,8 proc. (N = 44) (toliau – „6 grupė“ arba „globos įstaigų grupė“). Grupę sudaro 45,5 proc. (N = 20) berniukų ir 54,5 proc. (N = 24) mergaičių. Grupės amžiaus vidurkis 9,16 m. (standartinis nuokrypis 1,43).

Įvertinus grupių homogeniškumą pagal lytį ir amžių, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta ($p > 0,05$). Tačiau nustatyti reikšmingi grupių skirtumai pagal išsiskyrimo laiką – tiek pagal tai, kiek vidutiniškai laiko praėjo po išsiskyrimo ($p < 0,05$), tiek pagal vidutinį vaiko amžių išsiskyrimo metu ($p < 0,01$), todėl į šiuos kintamuosius bus svarbu atsižvelgti analizuojant tyrimo rezultatus.

Dalyvavusiųjų kiekviename tyrimo etape skaičius skyrėsi (2.2 lentelė).

2.2 lentelė. Tiriamųjų imčių dydžiai (N) visais tyrimo etapais

Tyrimo etapai	I etapas	II etapas	III etapas
Grupės			
1 grupė	72	37	18
2 grupė	27	–	–
3 grupė	31	–	–
4 grupė	78	34	20
5 grupė	27	10	8
6 grupė	44	–	–

Didžiausias tyrimo dalyvių skaičiaus skirtumas buvo tarp pirmojo ir antrojo tyrimo etapų. Toks skirtumas atsirado dėl keleto priežasčių. Pirmiausia į ilgalaikį tyrimą nebuvo įtraukti globos namuose augantys vaikai dėl pirmajame tyrimo etape išryškėjusių didelių kintamųjų įverčių skirtumų nuo visų kitų grupių. Antra, dauguma tėvų emigracijos grupės vaikų emigravo kartu su tėvais. Trečia, kai kurie vaikai, dalyvavę pirmajame tyrimo etape, tolesniuose nebegalėjo dalyvauti, nes peržengė amžiaus ribą (> 12 m.). Ir ketvirta, kai kurie tyrimo dalyviai nesutiko dalyvauti tolesniuose tyrimo etapuose (informuoto sutikimo formoje tyrimo pirmojo etapo metu nenurodė, kaip su jais susisiekti). Dėl šių priežasčių tęstiniame tyrime liko trys tiriamųjų grupės: viena tiriamoji (vieno tėvo emigracijos), analizuojant tęstinio tyrimo

rezultatus vadinama „tėvų emigracijos“, ir dvi lyginamosios (tėvų skyrybų ir pilnų šeimų).

Svarbu pažymėti, kad tyrimo subjektas turėjo atitikti amžiaus kriterijų, t. y. patekti į vidurinės vaikystės (6–12 m.) amžiaus tarpsnį, mokytis bendrojo lavinimo mokyklos pirmo švietimo lygmens klasėse ir patekti į vieną iš grupių pagal šeiminių situaciją ir išsiskyrimo su tėvais patirtį. Atsižvelgiant į tai, kad oficialios statistinės informacijos apie vaikus, kurių vienas iš tėvų ar abu tėvai išvykę į užsienį, nėra ir tokios šeimos yra sunkiai identifikuojamos, kokia šios populiacijos dalis pateko į tyrimą pasakyti sunku. Todėl, nors buvo kreiptasi į visas Vilniaus m. pirmojo švietimo lygmens mokyklas ir į tyrimą įtraukti visi sutikusiose tyrime dalyvauti mokyklose besimokantys ir atitinkantys reikiamus kriterijus vaikai (kitos Lietuvos mokyklos pasirinktos patogiu būdu), tenka konstatuoti, kad naudotas netikimybinis patogusis imties sudarymo būdas.

2.3. Įvertinimo priemonės

Bendrųjų duomenų anketos. Naudoti trys bendrųjų duomenų anketos variantai. Pirmajame tyrimo etape naudoti du bendrųjų duomenų anketos variantai: pirmajai–ketvirtajai tiriamosioms grupėms [BDA1.1] (1 priedas) ir penktajai tiriamajai grupei [BDA1.2] (2 priedas). Pirmojo tyrimo etapo bendrųjų duomenų anketos sudarytos specialiai šiam tyrimui ir skirtos surinkti bendriesiems demografiniams duomenims apie šeimą ir informacijai apie vaiko patirtį (galimus rizikos ir apsaugančiuosius veiksnius). Antrajam ir trečiajam tyrimo etapams buvo naudotas kitas bendrųjų duomenų anketos variantas [BDA2] (3 priedas), skirtas pirmojo įvertinimo metu aptiktiems vaiko patirties veiksniams patikslinti, kitimui įvertinti ir naujiems patirties veiksniams aptikti.

Rizikos veiksnių įvertinimas.

Remiantis mokslinės tyrimų apžvalga, buvo numatyti keturi (trys bendrųjų ir vienas specifinių) rizikos veiksnių blokai:

1) *šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties* (skyrybų ar atsiskyrimo patirtis; mamos emigracija; tėčio emigracija [1 ir 5 BDA1.1 teiginiai]) – galimas didžiausias šio bloko sankaupos balas – 3;

2) *socialinių ekonominių šeimos charakteristikų* (menkas mamos išsilavinimas; menkas tėčio išsilavinimas; prastas subjektyvus pajamų vertinimas; mažos objektyvios pajamos; mamos nedarbas; tėčio nedarbas [6–13 BDA1.1 teiginiai]) – galimas didžiausias šio bloko sankaupos balas – 6;

3) *vaiko ir tėvų sveikatos istorija* (vaiko fizinių traumų patirtis; vaiko psichologinių sunkumų patirtis; mamos psichologinių sunkumų patirtis; tėčio psichologinių sunkumų patirtis [14–17 BDA1.1 teiginiai]) – galimas didžiausias šio bloko sankaupos balas – 4;

4) *specifinės patirties* (tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą trūkumas; kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus nebuvimas; kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku trūkumas; dažnas vaiko gyvenamos vietos keitimas [18, 32–35, 37 BDA1.1 teiginiai]) – galimas didžiausias šio bloko sankaupos balas – 4.

Rizikos sankaupos balas apskaičiuojamas kiekvieną dichotomiškai įvertintą patiriamą rizikos veiksnį vertinant 1 balu. Ranginiai kintamieji vertinami kaip rizikos veiksnys, kai įvertis tenkino taisyklę $< \bar{x} - s$ arba $> \bar{x} + s$ – tai priklausė nuo teiginio valentingumo.

Šis rizikos sankaupos įvertis rezultatų analizėje dar vadinamas bendra rizikos sankaupa, o galimas maksimalus bendros rizikos sankaupos įvertis – 17 balų.

Antrajame ir trečiajame tyrimo etapuose, susitelkus į jau aptiktą rizikos veiksnių pokyčių įvertinimą ir naujų rizikos veiksnių aptikimą, buvo surinkta informacija apie: 1) šeimos struktūros pokyčius (narių skaičiaus kitimą); 2) finansinės padėties pokyčius; 3) vaiko patirtas fizines traumas; 4) vaiko patirtus psichologinius sunkumus; 5) gyvenamosios vietos keitimą; 6) papildomas išsiskyrimo patirtis; 7) bendravimo su kartu negyvenančiu tėvu pokyčius; 8) kitus svarbius vaiko gyvenimo įvykius, pokyčius ir patyrimus.

Pastaruosiuose tyrimo etapuose svarbūs vaiko gyvenimo pokyčiai ir įvykiai prašyti įvertinti per laikotarpį nuo praėito tyrimo etapo. Antrojo ir trečiojo tyrimo etapų metu didžiausias rizikos sankaupos įvertis – 7 balai.

6–18 metų vaiko elgesio tyrimo lapas (angl. [CBCL/6-18] *Child Behavior Check List*) (pildo tėvai / globėjai) ir **Mokytojo įvertinimo klausimynas (6–18 m.)** (angl. [TRF/6-18] *Teacher's Report Form*) (Achenbach ir Rescorla, 2001). Klausimynai priklauso ASEBA (angl. *Achenbach System of Empirically Based Assessment*) metodikų grupei. ASEBA grupės metodikos yra vienos plačiausiai taikomų tirti vaikus ir leidžia įvertinti įvairius adaptyvaus ir neadaptyvaus funkcionavimo aspektus (Achenbach ir Rescorla, 2001).

Klausimynus sudaro 20 teiginių, skirtų vaiko kompetencijoms (aktyvumo, socialumo, mokymosi) ir adaptyviam elgesiui (pastangų mokantis, tinkamo elgesio, mokymosi kiekio ir laimingumo, palyginti su bendraamžiais) vertinti, ir 112 teiginių, kurie leidžia įvertinti vaiko elgesio bei emocinius sunkumus (pastarieji vertinami trijų balų skale, kurioje 0 rašomas, jei teiginys neteisingas, 1 – jei iš dalies arba kartais teisingas ir 2 – jei labai teisingas arba dažnai teisingas per pastaruosius 6 mėnesius). Bendras sunkumų įvertis skaičiuojamas sudėjus visų teiginių įverčius. Klausimyną sudaro 8 skalės: nerimastingumo / depresiškumo, užsisklendimo / depresiškumo, somatinių skundų, socialinių sunkumų, mąstymo sunkumų, dėmesio sunkumų, taisyklių laužymo ir agresyvaus elgesio. Šios skalės gali būti sujungiamos į dvi platesnes – internalių (nerimastingumo / depresiškumo, užsisklendimo / depresiškumo, somatinių skundų, socialinių sunkumų) ir eksternalių (taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio) sunkumų (Achenbach ir Rescorla, 2001; Žukauskienė ir Kajokienė, 2006).

2006 m. yra standartizuoti 2001 m. versijos lietuviški klausimynai, sudarytos normos, pagal kurias galima įvertinti, ar vaiko emociniai ir elgesio sunkumai neperžengia normos, ribinio (jau keliančio susirūpinimą) ir

nuokrypio (kai elgesio ar emocinis sunkumas yra labai reikšmingas) įverčių ribų (Žukauskienė ir Kajokienė, 2006; Kajokienė ir Žukauskienė, 2007).

2.3 lentelė. Pirmojo šio tyrimo etapo tiriamosios imties ir Lietuvos vaikų norminės imties vidinis CBCL ir TRF skalių suderinamumas (Chronbacho alpha)

Sunkumų skalės pavadinimas	CBCL		TRF	
	Šio tyrimo	Norminės imties	Šio tyrimo	Norminės imties
Nerimastingumo / depresiškumo	0,71	0,80	0,79	0,77
Užsisklendimo / depresiškumo	0,71	0,76	0,79	0,78
Somatinių skundų	0,69	0,78	0,65	0,76
Socialinių sunkumų	0,76	0,76	0,73	0,71
Mąstymo sunkumų	0,67	0,73	0,68	0,61
Dėmesio sunkumų	0,80	0,81	0,94	0,92
Taisyklių laužymo	0,74	0,83	0,78	0,84
Agresyvaus elgesio	0,87	0,88	0,95	0,92
Internalių sunkumų	0,84	0,90	0,86	0,87
Eksternalių sunkumų	0,90	0,92	0,95	0,93

Tiek originalių (anglų kalba), tiek lietuviškų klausimynų versijų psichometrinės charakteristikos yra pakankamos. Išsamiai susipažinti su ASEBA grupės originalių metodikų, skirtų mokyklinio amžiaus vaikams vertinti, psichometriniais rodikliais galima autorių išleistame vadove (Achenbach ir Rescorla, 2001), lietuviškos versijos klausimynų psichometrinės charakteristikos ir normos pateiktos R. Žukauskienės ir I. Kajokienės (2006; 2007) publikacijose. Įvertinus šio tyrimo skalių vidinį suderinamumą nustatyta (2.3 lentelė), kad jis panašus į Lietuvos vaikų norminės imties.

Socialinių emocinių kompetencijų skalė vaikams (angl. [SEARS-C] *Social Emotional Assets and Resiliency Scale for Children*) (Merrell, 2007) yra 52-jų teiginių klausimynas, paremtas vaikų (nuo 8 m.) savistata. Klausimynas sukurtas specialiai programos „Stiprūs vaikai“ (angl. *Strong Kids*) efektyvumui įvertinti. Klausimyno autoriaus teigimu, skalę sudaro penkios grupės klausimų, susijusių su problemų sprendimo (angl. *problem-solving skills*), tarpasmeniniais (angl. *interpersonal skills*) įgūdžiais, gebėjimu užmegzti ir palaikyti draugystę (angl. *the ability to make and maintain friendships*), įveikti nesėkmę (angl. *the ability to cope with adversity*), žvelgti optimistiškai

susidūrus su nesėkme (angl. *the ability to be optimistic when faced with adversity*), tačiau jos nėra vadinamos subskalėmis. Tiriamųjų prašoma įvertinti teiginius pagal keturių balų skale (t. y. 0 – „niekada“, 1 – „kartais“, 2 – „dažnai“, 3 – „visada“). Bendra klausimyno įverčių suma rodo vaiko savo socialinių emocinių kompetencijų supratimo lygį.

Originalios skalės vidinis suderinamumas yra didelio laipsnio. Cronbacho alpha koeficientai visų matavimų atvejais gauti didesni nei 0,90. Testo-retesto patikimumas: $r = 0,57$ po trijų mėnesių ir $r = 0,62$ po penkių mėnesių. Tikrinant skalės konstrukto validumą buvo gautos reikšmingos sąsajos su SEARS-C skalės autoriaus K. Merrell Įveikos skale (angl. *Coping Scale*) ($r = 0,47$), Žinių testu (angl. *Knowledge Test*) ($r = 0,21$), Socialinio elgesio mokykloje skale (angl. *School Social Behavior Scale*) ($r = 0,24$) (Harlacher, 2008).

Skalę versti į lietuvių kalbą ir naudoti buvo gautas autoriaus sutikimas (4 priedas). Skalės vertimas atliktas pagal Tarptautinės testų komisijos Testų adaptacijos reglamento reikalavimus. Vertinant skalės lietuviškos versijos patikimumą, buvo atliktas 140 bendrojo lavinimo mokyklų pradinėse klasėse besimokančių 8–11 m. vaikų (amžiaus vidurkis 9,68 m.) tyrimas. Jame dalyvavo 70 (50 proc.) berniukų ir 70 (50 proc.) mergaičių. Lietuviškos skalės versijos vidinis suderinamumas geras – Cronbacho alpha yra 0,938. Testo-retesto patikimumas po trijų mėnesių – $r = 0,826$. Atlikta faktorinė analizė neleido išskirti atskirų faktorių, kaip ir nurodo skalės autorius.

2.4. Duomenų tvarkymas

Tyrimo duomenims apdoroti naudota SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) programos 13.0 versija.

Kadangi tiriamosios imtys nedidelės, skirtingos tiriamųjų grupės, kurių kintamųjų įverčiai lyginami tarpusavyje, nevienodo dydžio, o duomenų skirstiniai daugeliu atvejų reikšmingai nutolę nuo normaliojo, rezultatams

analizuoti taikyti neparametriniai kriterijai (išskyrus atvejus, kai duomenų charakteristikos tenkina parametrinių kriterijų taikymo reikalavimus). Taikyti statistiniai kriterijai nurodyti rezultatų dalyje, atskirai pagrindžiamas jų tinkamumas konkrečiam tyrimo uždaviniui spręsti.

2.5. Tyrimo eiga

Pirmasis tyrimo etapas. Formuojant tyrimo imtį, buvo kreipiamasi į mokyklų, kuriose yra pirmo švietimo lygmens klasių, administraciją. Gavus mokyklos administracijos leidimą (žodžiu) vykdyti tyrimą ir paskyrus tyrimą koordinuosiantį darbuotoją (dažniausiai tai buvo mokyklos direktoriaus pavaduotojas, psichologas arba socialinis pedagogas), toliau buvo bendraujama su juo. Už tyrimą atsakingas mokyklos darbuotojas padėjo parinkti reikiamus vaikus, per kuriuos jų tėvams / globėjams buvo perduodamas vokas su tyrimo medžiaga: sutikimo dalyvauti tyrime forma (5 priedas) ir tyrimo metodikos. Gavus pasirašytą už vaiko globą atsakingo asmens sutikimą ir užpildytą kitą tyrimo medžiagą, buvo tęsiamas tyrimas – vaikų mokytojams bei patiems vaikams pateikti klausimynai (vaikai klausimynus pildė mokyklos administracijos tyrimui paskirtoje patalpoje stebint tyrėjui).

Antrasis ir trečiasis tyrimo etapai. Kadangi tėvų / globėjų buvo prašoma sutikti dalyvauti tolesniuose tyrimo etapuose ir nurodyti, kaip su jais susisiekti, toliau ryšys su šeimomis buvo palaikomas tiesiogiai. Praėjus vieneriems kalendoriniams metams po pirmojo tyrimo etapo ir pusei metų po antrojo tyrimo etapo, buvo kreipiamasi nurodytu telefonu arba el. paštu, norint dar kartą įsitikinti dėl tyrimo dalyvių ketinimų toliau dalyvauti tyrime. Gavus patvirtinimą, paštu kiekvienam tyrimo dalyviui buvo išsiųstas vokas su tyrimo medžiaga, kartu įdėjus tuščią voką su pašto ženklu bei tyrėjo adresu užpildytai tyrimo medžiagai grąžinti.

2.6. Etikos principų užtikrinimas

Kadangi atliekamas tęstinis tyrimas, kai reikalinga asmeninė tyrimo dalyvių informacija (vardas, pavardė, adresas, telefonas), dėl leidimo rinkti ir laikyti asmeninius duomenis buvo kreipiamasi į Valstybinę duomenų apsaugos inspekciją. Asmeniniai duomenys apie tyrimo dalyvius buvo renkami ir saugomi vadovaujantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu³.

Visiems tyrimo dalyviams atskirai po kiekvieno tyrimo etapo buvo suteikta grįžtamoji informacija apie tyrimo rezultatus. Tyrimo dalyviai taip pat turėjo galimybę palaikyti ryšį su tyrėju ir konsultuotis jiems rūpimais su tyrimu susijusiais klausimais.

³ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 63-1479.

3. REZULTATAI

3.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo ir jo kaitos rezultatų analizė

Siekiant analizuoti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinį prisitaikymą, buvo įvertinti vaikų elgesio ir emociniai sunkumai, kompetencijos ir adaptyvus elgesys, įverčiai lyginti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų grupių, o remiantis tęstinio tyrimo rezultatais, numatomi skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiųjų ir jos neturinčiųjų galimi psichologinio prisitaikymo kaitos būdai.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, daugiausia dėmesio analizuojant rezultatus skiriama tiriamosioms (tėvų emigracijos) grupėms, o aptikti skirtumai tarp lyginamųjų (tėvų skyrybų, pilnų šeimų, globos įstaigų) grupių konstatuojami, tačiau išsamiau neanalizuojami.

3.1.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių išreikštu elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas

Pirmiausia patikrinta, kaip skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupėse pasiskirsto išreikšti elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai. Remtasi Lietuvos vaikų populiacijai sudarytomis normomis (Kajokienė ir Žukauskienė, 2007). Pagal šias normas kiekvieno vaiko elgesio ir emocinių sunkumų skalių įverčius galima laikyti patenkančiais į normos, rizikos arba nuokrypio zonas, remiantis tėvų / globėjų ir mokytojų vertinimais. Sunkumai, patenkantys į rizikos ir nuokrypio zonas, laikomi išreikštais. 3.1 ir 3.2 lentelėse pateiktas procentas ir absoliutus skaičius vaikų, kurių elgesio ir emocinių sunkumų skalių įverčiai pateko į rizikos ir nuokrypio zonas, ir nurodyti statistiškai reikšmingi procentinių palyginimų tarp grupių skirtumai. Palyginimams atlikti taikytas neparametrinis χ^2 kriterijus.

Tėvų / globėjų vertinimu (3.1 lentelė), dažniausiai vieno tėvo emigracijos (21,1 proc.) ir pilnų šeimų (19,2 proc.) vaikų grupėse išreikšti internalūs sunkumai, abiejų tėvų emigracijos vaikų grupėje vienodai dažnai išreikšti internalūs ir eksternalūs sunkumai (po 16,1 proc.), o dvejetainio išsiskyrimo (25,9 proc.), tėvų skyrybų (22,4 proc.) bei globos įstaigų vaikų grupėse (52,3 proc.) – eksternalūs sunkumai. Išreikštų sunkumų procentinių skirtumų grupių palyginimas parodė, kad, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, tiriamųjų grupių rezultatai skiriasi užsisklendimu / depresiškumu ($\chi^2 = 17,683$, $p < 0,01$), socialiniais sunkumais ($\chi^2 = 30,598$, $p < 0,01$), dėmesio sunkumais ($\chi^2 = 23,583$, $p < 0,01$), taisyklių laužymu ($\chi^2 = 28,673$, $p < 0,01$), agresyviu elgesiu ($\chi^2 = 18,940$, $p < 0,002$), internaliais ($\chi^2 = 11,119$, $p < 0,05$), eksternaliais ($\chi^2 = 28,641$, $p < 0,01$) ir bendrais ($\chi^2 = 17,022$, $p < 0,01$) sunkumais.

3.1 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų išreikšti elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai (CBCL)

CBCL	1 grupė (proc.) (N)	2 grupė (proc.) (N)	3 grupė (proc.) (N)	4 grupė (proc.) (N)	5 grupė (proc.) (N)	6 grupė (proc.) (N)
EES1	7,0 (5)	–	–	11,8 (9)	–	6,8 (3)
EES2**	9,9 (7)	18,5 (5)	16,1 (5)	7,9 (6)	11,5 (3)	34,1 (15)
EES3	14,1 (10)	7,4 (2)	6,5 (2)	10,5 (8)	3,8 (1)	11,4 (5)
EES4**	7,0 (5)	14,8 (4)	3,2 (1)	10,5 (8)	7,7 (2)	38,6 (17)
EES5	11,3 (8)	7,4 (2)	6,5 (2)	7,9 (6)	3,8 (1)	22,7 (10)
EES6**	7,0 (5)	3,7 (1)	6,5 (2)	10,5 (8)	3,8 (1)	31,8 (14)
EES7**	8,5 (6)	11,1 (3)	9,7 (3)	14,5 (11)	3,8 (1)	40,9 (18)
EES8**	5,6 (4)	11,1 (3)	6,5 (2)	6,6 (5)	3,8 (1)	27,3 (12)
EESI*	21,1 (15)	18,5 (5)	16,1 (5)	17,1 (13)	19,2 (5)	40,9 (18)
EESE**	14,1 (10)	25,9 (7)	16,1 (5)	22,4 (17)	7,7 (2)	52,3 (23)
EESB**	16,9 (12)	22,2 (6)	12,9 (4)	15,8 (12)	7,7 (2)	40,8 (18)

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Mokytojų vertinimu (3.2 lentelė), vieno tėvo emigracijos vaikų grupėje vienodai dažnai išreikšti internalūs ir eksternalūs sunkumai (po 17,1 proc.), dvejetainio išsiskyrimo (12,0 proc.), pilnų šeimų (14,3 proc.) ir globos įstaigų (40,9 proc.) vaikų grupėse dažniausiai išreikšti eksternalūs sunkumai, o abiejų

tėvų emigracijos (21,4 proc.) ir tėvų skyrybų (20,3 proc.) vaikų grupėse – internalūs sunkumai. Išreikštų sunkumų procentinių skirtumų grupių palyginimas parodė, kad, remiantis mokytojų vertinimu, tiriamųjų grupių rezultatai skiriasi socialiniais sunkumais ($\chi^2 = 18,714$, $p < 0,01$), mąstymo sunkumais ($\chi^2 = 20,445$, $p < 0,01$), dėmesio sunkumais ($\chi^2 = 20,029$, $p < 0,01$), taisyklių laužymu ($\chi^2 = 21,015$, $p < 0,01$), agresyviu elgesiu ($\chi^2 = 24,781$, $p < 0,01$), eksterنالiais ($\chi^2 = 14,578$, $p < 0,05$) ir bendrais ($\chi^2 = 26,364$, $p < 0,01$) sunkumais.

3.2 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų išreikšti elgesio ir emocijų sunkumų įverčiai (TRF)

TRF	1 grupė (proc.) (N)	2 grupė (proc.) (N)	3 grupė (proc.) (N)	4 grupė (proc.) (N)	5 grupė (proc.) (N)	6 grupė (proc.) (N)
EES1	8,6 (6)	4,0 (1)	3,6 (1)	11,9 (7)	4,8 (1)	9,1 (4)
EES2	8,6 (6)	4,0 (1)	7,1 (2)	11,9 (7)	9,5 (2)	20,5 (9)
EES3	12,9 (9)	8,0 (2)	10,7 (3)	8,5 (5)	14,3 (3)	2,3 (1)
EES4**	2,9 (2)	–	–	8,5 (5)	4,8 (1)	20,5 (9)
EES5**	10,0 (7)	24,0 (6)	7,1 (2)	10,2 (6)	28,6 (6)	34,6 (16)
EES6**	12,9 (9)	–	10,7 (3)	8,5 (5)	4,8 (1)	31,8 (14)
EES7**	7,1 (5)	8,0 (2)	14,3 (4)	5,1 (3)	9,5 (2)	31,8 (14)
EES8**	2,9 (2)	–	10,7 (3)	6,8 (4)	4,8 (1)	27,3 (12)
EESI	17,1 (12)	8,0 (2)	21,4 (6)	20,3 (12)	9,5 (2)	27,3 (12)
EESE*	17,1 (12)	12,0 (3)	17,9 (5)	15,3 (9)	14,3 (3)	40,9 (18)
EESB**	18,6 (13)	4,0 (1)	14,3 (4)	15,3 (9)	14,3 (3)	47,7 (21)

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksterنالūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

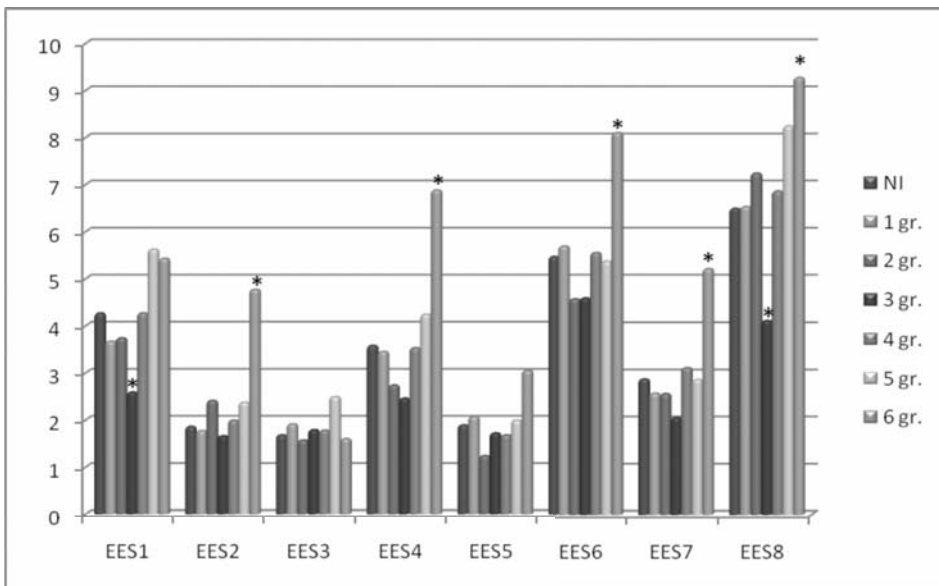
Siekiant smulkiau analizuoti šiuos rezultatus ir nustatyti, ar gali vaikai turėti reikšmingų elgesio ir emocijų sunkumų, būdami vienoje ar kitoje tiriamojame grupėje, palyginti su pilnų šeimų grupe, patikrinti galimybių santykiai (GS) ir jų pasikliautinieji intervalai (PI) (95 proc.). Nustatyta, kad globos įstaigų grupėje galimybė turėti išreikštą užsisklendimo / depresiškumo (GS = 3,97, PI 1,023–15,374, $p < 0,05$), socialinių (GS = 7,56, PI 1,580–36,134, $p < 0,05$), dėmesio (GS = 11,67, PI 1,433–94,990, $p < 0,05$) sunkumų, taisyklių laužymo (GS = 17,308, PI 2,147–139,536, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio (GS = 9,38, PI 1,141–77,019, $p < 0,05$), eksterנalių (GS = 13,14, PI

2,764–62,487, $p < 0,01$) ir bendrų (GS = 8,31, PI 1,741–39,641, $p < 0,01$) sunkumų yra reikšmingai didesnė, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, o dėmesio (GS = 9,33, PI 1,136–76,690, $p < 0,05$), eksternalių (GS = 4,15, PI 1,064–16,217, $p < 0,05$) ir bendrų (GS = 5,48, PI 1,409–21,299, $p < 0,05$) sunkumų – remiantis mokytojų vertinimu. Kitų tiriamųjų grupių ir pilnų šeimų grupės išreikštų elgesio ir emocinių sunkumų galimybių santykiai nėra statistiškai reikšmingi.

Taigi tėvų / globėjų ir mokytojų vertinimu tiriamosiose grupėse informacija apie išreikštus sunkumus ne visada sutampa: vieno tėvo emigracijos grupėje didžiausias išreikštų internalių sunkumų įverčių procentas, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, o mokytojų vertinimu – vienodas tiek internalių, tiek eksternalių sunkumų įverčių procentas; dvejopo išsiskyrimo grupėje didžiausias išreikštų eksternalių sunkumų įverčių procentas tiek tėvų / globėjų, tiek mokytojų vertinimu; abiejų tėvų emigracijos grupėje vienodas tiek išreikštų internalių, tiek eksternalių sunkumų įverčių procentas, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, o mokytojų vertinimu – didžiausias išreikštų internalių sunkumų procentas. Remiantis tiek tėvų / globėjų, tiek mokytojų vertinimais, gerokai daugiau išreikštų elgesio ir emocinių sunkumų turi globos įstaigų grupės vaikų. Norint įvertinti tiriamųjų grupių elgesio ir emocinių sunkumų išreikštumą sunkumų epidemiologijos atžvilgiu, aptariant rezultatus bus svarbu ne tik kokie sunkumai išreikšti, bet ir išreikštų sunkumų procentas.

3.1.2. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties elgesio ir emocinių sunkumų įverčių palyginimas

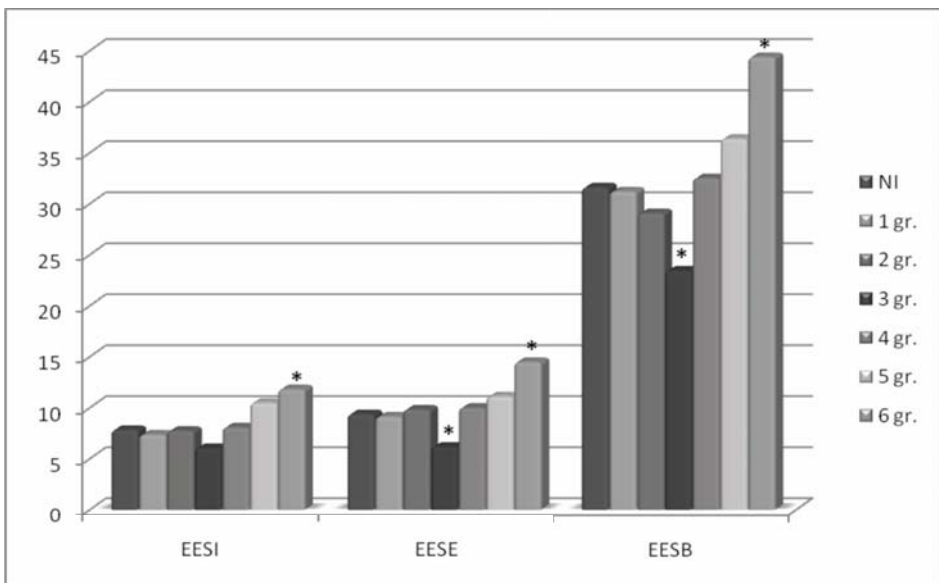
Patikrinta, ar skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai skiriasi nuo Lietuvos vaikų norminės imties (NI) įverčių. Įvertintas vidurkių skirtumų statistinis reikšmingumas. Lyginti skirtingų grupių įverčiai pagal lytį, remiantis tėvų / globėjų (3.1, 3.2, 3.3, 3.4 pav.) ir mokytojų (3.5, 3.6, 3.7, 3.8 pav.) vertinimais. Taikytas Stjudento vienos imties t kriterijus (žr. 6 priedą).

3.1 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties berniukų atskirų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkiai (CBCL)

* $p < 0,05$

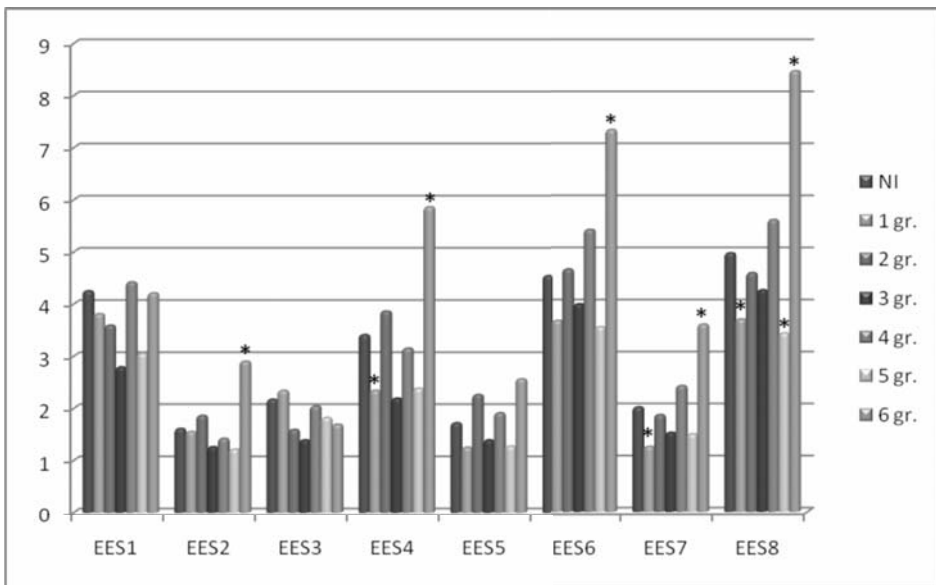
Paiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys.

3.2 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties berniukų internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčių vidurkiai (CBCL)

* $p < 0,05$

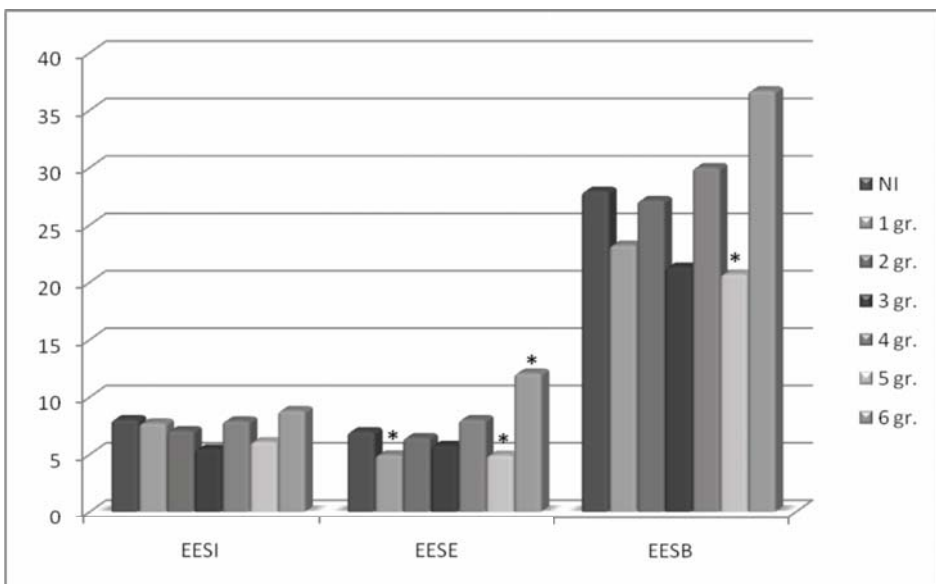
Paiškinimai: EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

3.3 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių atskirų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkiai (CBCL)

* $p < 0,05$

Paiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys.

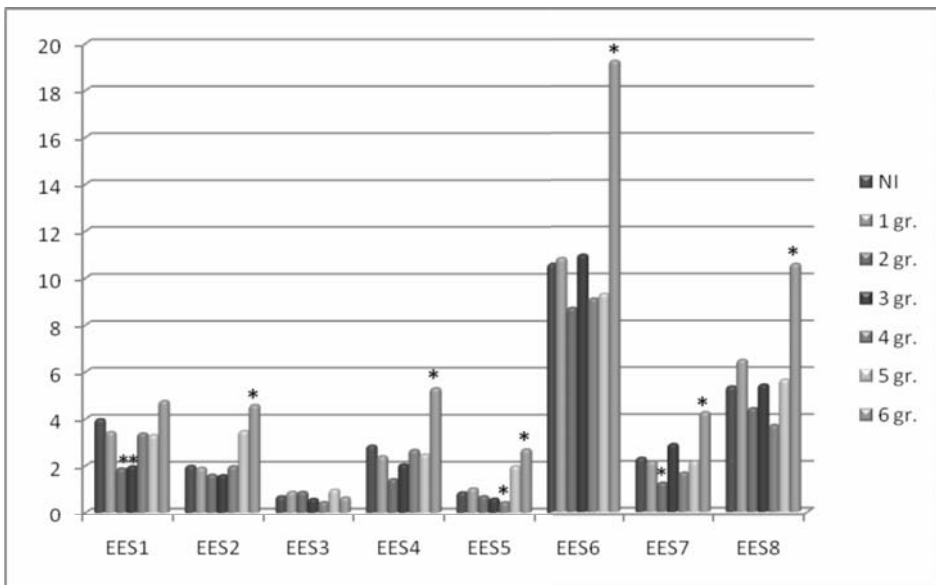

3.4 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčių vidurkiai (CBCL)

* $p < 0,05$

Paiškinimai: EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

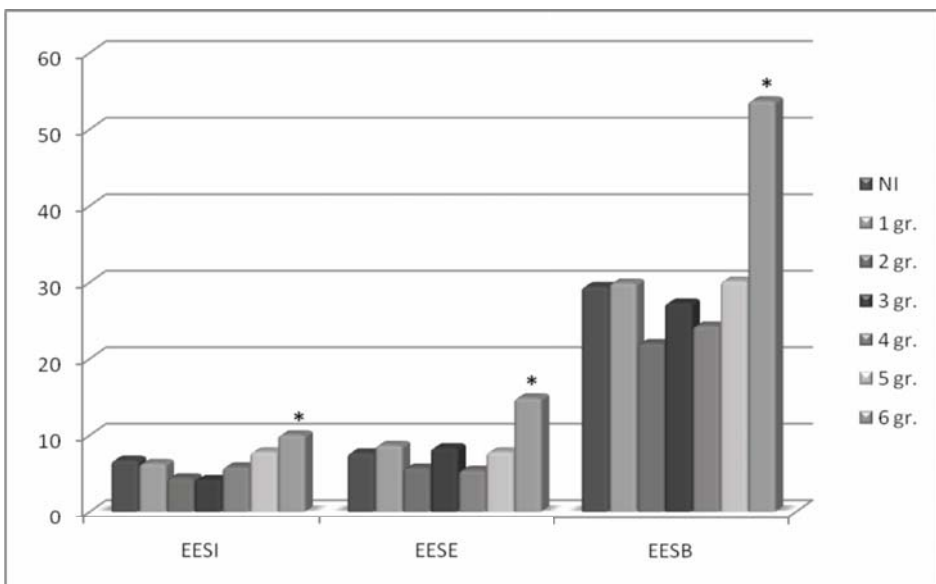
Remiantis tėvų / globėjų vertinimu nustatyta, kad abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų (3 gr.) statistiškai reikšmingai mažesni nerimastingumo / depresiškumo ($t = -3,605$, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio ($t = -3,134$, $p < 0,01$), eksternalių ($t = -2,632$, $p < 0,05$) ir bendrų sunkumų ($t = -2,155$, $p < 0,05$), o globos įstaigų grupės berniukų (6 gr.) – didesni užsisklendimo / depresiškumo ($t = 4,344$, $p < 0,01$), socialinių ($t = 4,537$, $p < 0,01$), dėmesio ($t = 2,524$, $p < 0,05$) sunkumų, taisyklių laužymo ($t = 3,510$, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio ($t = 2,419$, $p < 0,05$), internalių ($t = 2,994$, $p < 0,01$), eksternalių ($t = 3,187$, $p < 0,01$) ir bendrų ($t = 3,004$, $p < 0,01$) sunkumų įverčiai, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų. Vieno tėvo emigracijos grupės mergaičių (1 gr.) statistiškai reikšmingai mažesni socialinių sunkumų ($t = -3,045$, $p < 0,01$), taisyklių laužymo ($t = -2,548$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($t = -2,528$, $p < 0,05$), eksternalių sunkumų ($t = -2,741$, $p < 0,01$), pilnų šeimų grupės mergaičių (5 gr.) – agresyvaus elgesio ($t = -2,317$, $p < 0,05$), eksternalių ($t = -2,207$, $p < 0,05$) ir bendrų ($t = -2,125$, $p < 0,05$) sunkumų, o globos įstaigų grupės mergaičių (6 gr.) didesni užsisklendimo / depresiškumo ($t = 2,460$, $p < 0,05$), socialinių ($t = 2,781$, $p < 0,05$), dėmesio ($t = 3,258$, $p < 0,01$) sunkumų, taisyklių laužymo ($t = 2,359$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($t = 2,638$, $p < 0,05$) ir eksternalių sunkumų ($t = 2,660$, $p < 0,05$) įverčiai, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių. Vieno tėvo emigracijos (1 gr.), dvejopo išsiskyrimo (2 gr.) grupių berniukų bei dvejopo išsiskyrimo (2 gr.), abiejų tėvų emigracijos (3 gr.) grupių mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų rodiklių įverčiai nesiskiria nuo Lietuvos norminės imties berniukų ir mergaičių ($p > 0,05$).

3.5 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties berniukų atskirų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkiai (TRF)

* $p < 0,05$

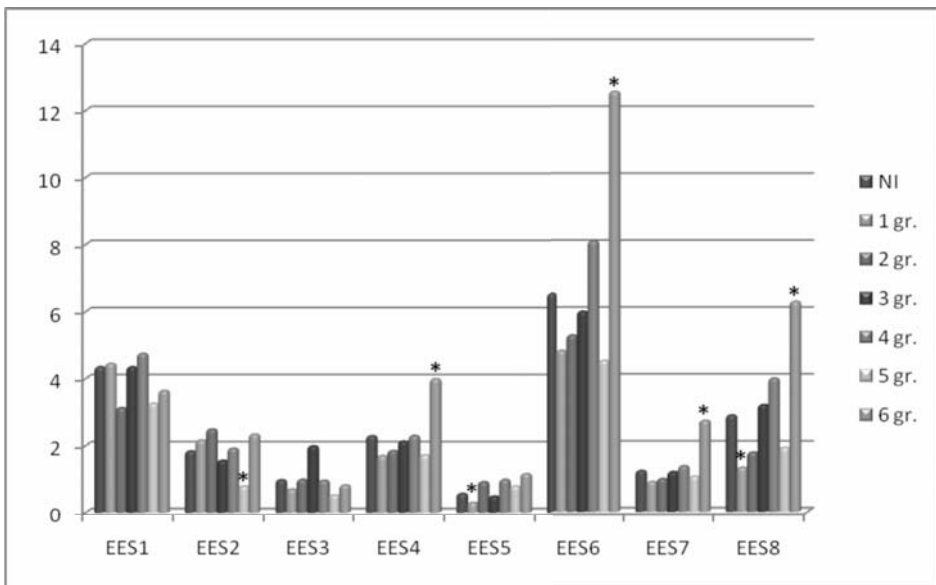
Paiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys.

3.6 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties berniukų internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčių vidurkiai (TRF)

* $p < 0,05$

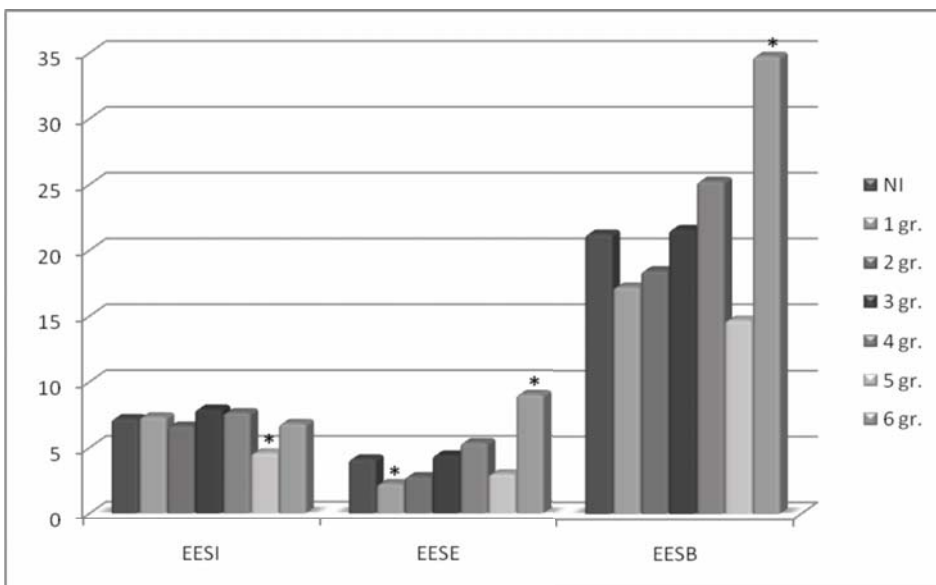
Paiškinimai: EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

3.7 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių atskirų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkiai (TRF)

* $p < 0,05$

Paiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys.

3.8 pav. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčių vidurkiai (TRF)

* $p < 0,05$

Paiškinimai: EESI – internaliūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Remiantis mokytojų vertinimu nustatyta, kad dvejopo išsiskyrimo grupės berniukų (2 gr.) statistiškai reikšmingai mažesni nerimastingumo / depresiškumo ($t = -2,238$, $p < 0,05$), taisyklių laužymo ($t = -2,757$, $p < 0,05$), abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų (3 gr.) – nerimastingumo / depresiškumo ($t = -3,481$, $p < 0,01$), tėvų skyrybų grupės berniukų (4 gr.) – mąstymo sunkumų ($t = -2,578$, $p < 0,05$), o globos įstaigų grupės berniukų (6 gr.) didesni užsisklendimo / depresiškumo ($t = 3,827$, $p < 0,01$), socialinių ($t = 3,130$, $p < 0,01$), mąstymo ($t = 2,315$, $p < 0,05$), dėmesio ($t = 3,166$, $p < 0,01$) sunkumų, taisyklių laužymo ($t = 2,528$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($t = 2,426$, $p < 0,05$), internalių ($t = 2,416$, $p < 0,05$), eksternalių ($t = 2,528$, $p < 0,05$) ir bendrų ($t = 3,115$, $p < 0,01$) sunkumų įverčiai, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų. Vieno tėvo emigracijos grupės mergaičių (1 gr.) mažesni mąstymo sunkumų ($t = -2,325$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($t = -3,878$, $p < 0,01$), eksternalių sunkumų ($t = -3,046$, $p < 0,01$), pilnų šeimų grupės mergaičių (5 gr.) – užsisklendimo / depresiškumo ($t = -2,394$, $p < 0,05$), internalių sunkumų ($t = -2,312$, $p < 0,05$), o globos įstaigų grupės mergaičių (6 gr.) didesni socialinių ($t = 3,209$, $p < 0,01$), dėmesio ($t = 2,735$, $p < 0,05$) sunkumų, taisyklių laužymo ($t = 2,553$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($t = 2,385$, $p < 0,05$), eksternalių ($t = 2,535$, $p < 0,05$) ir bendrų sunkumų ($t = 2,410$, $p < 0,05$) įverčiai, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties mergaičių. Vieno tėvo emigracijos (1 gr.) grupės berniukų ir dvejopo išsiskyrimo (2 gr.) ir abiejų tėvų emigracijos (3 gr.) grupių mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų rodiklių įverčiai nesiskiria nuo Lietuvos vaikų norminės imties berniukų ir mergaičių ($p > 0,05$).

Apibendrinant šio palyginimo rezultatus galima pažymėti, kad, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų nerimastingumo / depresiškumo, agresyvaus elgesio, eksternalių ir bendrų sunkumų, o vieno tėvo emigracijos grupės mergaičių socialinių sunkumų, taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčiai

mažesni, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų ir mergaičių. Remiantis mokytojų vertinimu, dvejojop išsiskyrimo grupės berniukų nerimastingumo / depresiškumo ir taisyklių laužymo, abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų nerimastingumo / depresiškumo, o vieno tėvo emigracijos grupės mergaičių mąstymo sunkumų, agresyvaus elgesio ir eksternalių sunkumų įverčiai mažesni, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų ir mergaičių. Taip pat svarbu pažymėti, kad tiek vertinant tėvams / globėjams, tiek mokytojams vėlgi ypač išryškėjo globos namuose augančių vaikų reikšmingai didesni įvairių elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai, palyginti su Lietuvos norminės imties vaikų.

3.1.3. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų bei kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčių palyginimas

Palyginti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai, remiantis tėvų / globėjų ir mokytojų vertinimu. Palyginti šešias nepriklausomas imtis taikytas Kruskalo–Walliso kriterijus, o aptikus statistiškai reikšmingų tarpgrupinių skirtumų, grupės papildomai lygintos poromis taikant Manno–Whitney kriterijų.

Iš 3.3 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupės įverčiai skiriasi pagal nerimastingumo / depresiškumo ($\chi^2 = 23,344$, $p < 0,01$), socialinių ($\chi^2 = 33,839$, $p < 0,01$), dėmesio sunkumų ($\chi^2 = 23,408$, $p < 0,01$), taisyklių laužymo ($\chi^2 = 23,386$, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio ($\chi^2 = 18,842$, $p < 0,01$), eksternalių ($\chi^2 = 23,572$, $p < 0,01$) ir bendrų ($\chi^2 = 18,924$, $p < 0,01$) sunkumų skales.

3.3 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių palyginimas (CBCL)

CBCL	1 grupė		2 grupė		3 grupė		4 grupė		5 grupė		6 grupė		Kruskalo–Walliso testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
EES1	3,75	2,902	3,67	2,815	2,87	2,526	4,36	3,309	3,85	2,525	4,73	3,371	7,849	5	0,165
EES2	1,68	1,803	2,11	1,805	1,65	2,288	1,72	1,845	1,58	2,176	3,61	2,755	23,344	5	0,0001*
EES3	2,13	2,461	1,59	1,824	1,87	2,405	1,92	2,261	2,04	1,587	1,70	2,053	2,422	5	0,788
EES4	2,93	2,537	3,37	3,432	2,45	2,378	3,36	2,480	2,96	2,849	6,27	3,719	33,839	5	0,0001*
EES5	1,69	1,902	1,81	3,211	1,68	2,257	1,80	1,736	1,50	1,503	2,68	3,048	5,973	5	0,309
EES6	4,73	3,439	4,63	3,845	4,61	3,313	5,50	3,122	4,12	3,179	7,73	4,189	23,408	5	0,0001*
EES7	1,96	1,974	2,19	2,076	2,00	2,352	2,79	2,645	1,92	2,741	4,27	3,098	23,386	5	0,0001*
EES8	5,18	4,363	5,78	5,109	4,55	4,280	6,26	4,851	4,92	6,330	8,80	5,741	18,842	5	0,002*
EESI	7,55	6,068	7,37	5,400	6,39	6,265	8,00	5,982	7,46	4,998	10,05	6,545	8,851	5	0,115
EESE	7,14	5,926	7,96	6,881	6,55	6,318	9,05	7,033	6,85	8,965	13,07	8,256	23,572	5	0,0001*
EESEB	27,39	17,924	28,00	21,763	24,29	20,372	31,29	18,012	25,54	20,196	39,80	20,755	18,924	5	0,002*

*p < 0,05

Paaikštinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiskumas; EES2 – užsisiklindimas / depresiskumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESEB – bendri sunkumai.

3.4 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių palyginimas (TRF)

TRF	1 grupė		2 grupė		3 grupė		4 grupė		5 grupė		6 grupė		Kruskalo–Walliso testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
EES1	3,96	4,295	2,60	3,028	3,36	2,883	4,07	3,685	3,29	2,986	4,11	3,432	7,849	5	0,165
EES2	2,06	2,365	2,12	2,403	1,75	2,319	1,97	2,407	1,57	3,026	3,32	2,875	23,344	5	0,0001*
EES3	0,81	1,376	0,96	1,241	1,29	1,843	0,71	1,682	0,67	1,390	0,73	1,086	2,422	5	0,788
EES4	2,07	2,498	1,68	2,056	2,18	2,001	2,51	2,788	1,95	2,397	4,57	2,881	33,839	5	0,0001*
EES5	0,69	1,222	0,84	1,375	0,68	1,090	0,73	1,730	1,14	1,905	1,84	2,468	5,973	5	0,309
EES6	7,84	9,417	6,80	7,095	9,39	9,788	8,63	9,076	5,90	7,382	15,59	11,172	23,408	5	0,0001*
EES7	1,54	2,185	1,12	1,590	2,29	3,101	1,54	2,322	1,38	2,747	3,45	2,984	23,386	5	0,0001*
EES8	3,93	6,721	2,96	3,713	5,07	6,992	3,86	6,745	3,00	6,841	8,14	7,888	18,842	5	0,002*
EESI	6,83	6,763	5,68	5,202	6,39	5,301	6,75	6,340	5,52	5,896	8,16	6,328	8,851	5	0,115
EESI	5,47	8,480	4,08	4,873	7,36	9,768	5,41	8,832	4,38	9,405	11,59	10,515	23,572	5	0,0001*
EESB	23,56	24,876	20,00	16,931	26,79	24,038	24,76	24,848	19,14	23,251	43,07	30,200	18,924	5	0,002*

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisiklindimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESI – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Atlikus nuodugnesnę duomenų analizę ir palyginus grupes poromis taikant Manno–Whitney kriterijų (žr. 7 priedą) paaiškėjo, kad visų trijų tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių vaikų užsisklendimo / depresiškumo, socialinių, dėmesio sunkumų, taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio, eksternalių ir bendrų sunkumų įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų. Taip pat vieno tėvo emigracijos grupės vaikų statistiškai reikšmingai mažesni internalių sunkumų įverčiai, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų, o taisyklių laužymo įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su tėvų skyrybų grupės vaikų. Abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų statistiškai reikšmingai mažesni nerimastingumo / depresiškumo ir internalių sunkumų įverčiai, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų, o nerimastingumo / depresiškumo, eksternalių ir bendrų sunkumų – palyginti su tėvų skyrybų grupės vaikų.

Iš 3.4 lentelės matyti, kad, remiantis mokytojų, kaip ir tėvų globėjų, vertinimu, statistiškai reikšmingai įverčiai tarp grupių skiriasi pagal nerimastingumo / depresiškumo ($\chi^2 = 14,140$, $p < 0,05$), socialinių ($\chi^2 = 31,982$, $p < 0,01$), dėmesio ($\chi^2 = 20,177$, $p < 0,01$) sunkumų, taisyklių laužymo ($\chi^2 = 21,265$, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio ($\chi^2 = 18,206$, $p < 0,01$), eksternalių ($\chi^2 = 19,975$, $p < 0,01$) ir bendrų ($\chi^2 = 19,393$, $p < 0,01$) sunkumų skales ir papildomai pagal mąstymo sunkumų skalę ($\chi^2 = 17,279$, $p < 0,01$).

Atlikus smulkesnę duomenų analizę ir palyginus grupes poromis taikant Manno–Whitney kriterijų (žr. 7 priedą) paaiškėjo, kad visų trijų tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių vaikų socialinių, mąstymo, dėmesio ir bendrų sunkumų įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų. Taip pat vieno tėvo emigracijos grupės vaikų užsisklendimo / depresiškumo, taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio ir eksternalių sunkumų, dvejopo išsiskyrimo grupės vaikų nerimastingumo / depresiškumo, taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio ir eksternalių sunkumų, o abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų užsisklendimo / depresiškumo įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų. Be to, abiejų tėvų

emigracijos grupės vaikų somatinių skundų įverčiai statistiškai reikšmingai didesni, palyginti su tėvų skyrybų grupės vaikų.

Buvo palyginti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčiai, remiantis vaikų, tėvų / globėjų ir mokytojų vertinimais. Atliktas šešių nepriklausomų imčių įverčių lyginimas taikant Kruskalo–Walliso kriterijų, o aptikus statistiškai reikšmingų tarpgrupinių skirtumų, grupės papildomai lygintos poromis taikant Manno–Whitney kriterijų.

Iš 3.5 lentelės matyti, kad tiriamųjų grupių įverčiai statistiškai reikšmingai skiriasi aktyvumo ($\chi^2 = 27,415$, $p < 0,01$), mokymosi ($\chi^2 = 57,991$, $p < 0,01$) ir bendrų ($\chi^2 = 45,980$, $p < 0,01$) kompetencijų rodikliais. Atlikus smulkesnę duomenų analizę (žr. 7 priedą) nustatyta, kad vieno tėvo emigracijos grupės vaikų visų kompetencijų įverčiai statistiškai reikšmingai didesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų. Dvejopo išsiskyrimo grupės vaikų statistiškai reikšmingai didesni aktyvumo, mokymosi ir bendrų kompetencijų įverčiai, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų ir mažesni mokymosi kompetencijos įverčiai, palyginti su pilnų šeimų grupės vaikų. Abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų didesni mokymosi kompetencijos ir bendrų kompetencijų įverčiai, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų, o mažesni aktyvumo, mokymosi ir bendrų kompetencijų įverčiai, palyginti su pilnų šeimų grupės vaikų. Taip pat vieno tėvo emigracijos grupės vaikų didesni bendrų kompetencijų įverčiai, palyginti su abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų. Svarbu pažymėti, kad kompetencijų įverčiai panašūs, t. y. statistiškai reikšmingai nesiskiria: vieno tėvo emigracijos ir dvejopo išsiskyrimo grupių vaikų; vieno tėvo emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų; vieno tėvo emigracijos ir pilnų šeimų grupių vaikų; dvejopo išsiskyrimo ir abiejų tėvų emigracijos grupių vaikų; dvejopo išsiskyrimo ir tėvų skyrybų grupių vaikų; abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų.

3.5 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų kompetencijų įverčių palyginimas (CBCL)

CBCL	1 grupė		2 grupė		3 grupė		4 grupė		5 grupė		6 grupė		Kruskalo–Walliso testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
K1	8,63	2,641	8,43	3,407	7,24	3,319	8,38	3,239	9,37	2,178	6,39	2,384	27,415	5	0,0001*
K2	7,19	2,067	6,87	2,440	6,87	2,401	6,99	1,907	7,32	2,213	5,98	1,833	8,277	5	0,142
K3	5,19	0,753	5,00	1,000	4,94	1,039	5,24	0,640	5,44	0,913	3,70	1,340	57,991	5	0,0001*
KB	21,01	4,066	20,30	5,294	19,05	4,821	20,61	4,275	22,14	4,212	16,07	3,713	45,980	5	0,0001*

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – rangų vidurkiai; SD – standartinis nuokrypis; K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

3.6 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų socialinių emocinių kompetencijų įverčių palyginimas (SEARS-C)

SEARS-C	1 grupė		2 grupė		3 grupė		4 grupė		5 grupė		6 grupė		Kruskalo–Walliso testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
SEK	98,53	25,152	102,15	17,329	91,14	19,351	100,66	18,367	103,14	26,829	90,24	21,097	5,840	5	0,322

Paaiškinimai: M – rangų vidurkiai; SD – standartinis nuokrypis; SEK – socialinės emocinės kompetencijos.

3.7 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų adaptyvaus elgesio įverčių palyginimas (TRF)

TRF	1 grupė		2 grupė		3 grupė		4 grupė		5 grupė		6 grupė		Kruskalo–Walliso testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
AE1	3,78	1,076	3,56	0,978	3,53	1,043	3,56	0,969	4,15	1,064	2,36	0,955	51,485	5	0,0001*
AE2	20,93	5,190	19,70	4,898	20,00	5,831	19,14	5,289	23,22	6,171	15,00	4,740	43,234	5	0,0001*

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – rangų vidurkiai; SD – standartinis nuokrypis; AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Kaip matyti iš 3.6 lentelės, tiriamųjų grupės pagal socialinių emocinių kompetencijų įverčius, remiantis pačių vaikų vertinimu, statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Iš 3.7 lentelės matyti, kad adaptyvaus elgesio įverčiai skiriasi pagal mokymosi ($\chi^2 = 51,485$, $p < 0,01$) ir kitų adaptyvaus elgesio ypatybių ($\chi^2 = 43,234$, $p < 0,01$) rodiklius. Atlikus išsamesnę duomenų analizę (žr. 7 priedą) nustatyta, kad vieno tėvo emigracijos grupės vaikų mokymosi ir adaptyvaus elgesio įverčiai didesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų bei mažesni adaptyvaus elgesio įverčiai, palyginti su pilnų šeimų grupės vaikų. Dvejopo išsiskyrimo, abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų mokymosi ir adaptyvaus elgesio įverčiai didesni, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų ir mažesni, palyginti su pilnų šeimų grupės vaikų. Svarbu pažymėti, kad vieno tėvo emigracijos grupės vaikų mokymosi ir adaptyvaus elgesio įverčiai panašūs į dvejopo išsiskyrimo, abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų įverčius. Dvigubo išsiskyrimo grupės vaikų mokymosi ir adaptyvaus elgesio įverčiai panašūs į abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų, o abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų mokymosi ir adaptyvaus elgesio įverčiai panašūs į tėvų skyrybų grupės vaikų įverčius.

Taip pat buvo palyginti berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų, kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčiai. Dviem nepriklausomoms imtims lyginti taikytas Manno–Whitney kriterijus (žr. 8 priedą). Nustatyta, kad, tėvų / globėjų vertinimu, vieno tėvo emigracijos grupės berniukų taisyklių laužymo ($Z = -3,253$, $p < 0,01$), agresyvaus elgesio ($Z = -2,499$, $p < 0,05$) ir eksternalių sunkumų ($Z = -3,024$, $p < 0,01$) įverčiai statistiškai reikšmingai didesni, o mokytojų vertinimu – mąstymo ($Z = -2,653$, $p < 0,01$), dėmesio sunkumų ($Z = -2,188$, $p < 0,05$), taisyklių laužymo ($Z = -2,138$, $p < 0,05$), agresyvaus elgesio ($Z = -2,928$, $p < 0,01$) ir eksternalių sunkumų ($Z = -2,470$, $p < 0,05$) įverčiai didesni. Mokytojų vertinimu, abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų somatinių skundų įverčiai mažesni ($Z = -2,344$, $p < 0,05$). Tarp dvigubo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių

elgesio ir emocinių sunkumų įverčių nei tėvų / globėjų, nei mokytojų vertinimu statistiškai reikšmingų skirtumų neaptikta ($p > 0,05$). Remiantis mokytojų vertinimu nustatyta, kad vieno tėvo emigracijos grupės berniukų adaptyvaus elgesio įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su mergaičių ($Z = -2,233$, $p < 0,05$). Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų mokymosi ($Z = -2,936$, $p < 0,01$) ir kitų adaptyvaus elgesio ypatybių ($Z = -2,693$, $p < 0,01$) įverčiai mažesni, palyginti su mergaičių. Palyginus kompetencijų įverčius, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, ir socialinių ir emocinių kompetencijų įverčius, remiantis vaikų vertinimu, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių berniukų ir mergaičių nenustatyta ($p > 0,05$).

Apibendrinant skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų, kompetencijų ir adaptyvaus elgesio tyrimo rezultatus galima pažymėti, kad, lyginant tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčius, daugiausia skirtumų išryškėjo nuo globos namuose augančių vaikų grupės, remiantis tiek tėvų / globėjų, tiek mokytojų vertinimais – pagal visus reikšmingai besiskiriančius elgesio ir emocinių sunkumų aspektus tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių vaikų įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni. Iš skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų kompetencijų ir adaptyvaus elgesio tyrimo rezultatų labiausiai išryškėja didesni tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių įvairių kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčiai, palyginti su globos įstaigų grupės vaikų, ir mažesni, palyginti su pilnų šeimų grupės vaikų. Palyginus tiriamųjų (tėvų emigracijos) grupių berniukų ir mergaičių psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčius išryškėjo, kad vieno tėvo emigracijos grupės berniukų eksternalių sunkumų (taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio) įverčiai tiek remiantis tėvų / globėjų, tiek mokytojų vertinimais didesni ir didesni mergaičių adaptyvaus elgesio įverčiai. Nors tarp abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių ryškesnių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių skirtumų neaptikta, šios grupės mergaičių adaptyvaus elgesio ypatybių įverčiai didesni. Dvejopo išsiskyrimo

grupės berniukų ir mergaičių psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių skirtumų nenustatyta. Esminių skirtumų tarp skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių nebuvimas gali reikšti, kad vien šeiminė padėtis nėra pagrindinis veiksnys, kreipiantis vaiko raidą vienokia ar kitokia linkme, ir nurodo poreikį analizuoti kartu veikiančius kitus veiksnius.

3.1.4. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiųjų ir jos neturinčiųjų psichologinio prisitaikymo rodiklių kaitos analizė

Siekiant analizuoti, kaip laikui bėgant kinta vaikų psichologinis prisitaikymas, buvo atliktas tęstinis tyrimas. Remiantis tėvų / globėjų vertinimu analizuoti vienos tiriamosios (tėvų emigracijos) ir dviejų lyginamųjų (tėvų skyrybų ir pilnų šeimų) grupių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių ir jų sąsajų su rizikos sanakaupa duomenys. Kadangi šiai duomenų analizei naudoti tik visuose trijuose tyrimo etapuose dalyvavusiųjų duomenys, o po pirmojo etapo iš tyrimo iškrito daug tyrimo dalyvių, buvo palyginti dalyvavusiųjų tolesniuose tyrimo etapuose ir iškritusių iš tyrimo po pirmojo tyrimo etapo dalyvių pirmajame tyrimo etape tirtų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčiai. Dviejų nepriklausomų imčių lyginimui taikytas Manno–Whitney kriterijus.

Dalyvavusiųjų pirmajame ir antrajame tyrimo etapuose ir iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo psichologinio prisitaikymo rodiklių palyginimo rezultatai neatskleidė statistiškai reikšmingų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių skirtumų ($p > 0,05$) nei remiantis tėvų / globėjų, nei mokytojų vertinimu. Tačiau nustatyta, kad dalyvavusiųjų pirmajame ir antrajame tyrimo etapuose aktyvumo ($Z = -2,794$, $p < 0,01$), mokymosi ($Z = -2,874$, $p < 0,01$), bendrų ($Z = -2,521$, $p < 0,05$) kompetencijų, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, ir susijusio su mokymusi adaptyvaus elgesio ($Z = -2,432$, $p < 0,05$), remiantis mokytojų vertinimu, įverčiai didesni, palyginti su iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo. Palyginti skirtingų tiriamųjų grupių duomenys atskirai.

Nustatyta, kad dalyvavusiųjų pirmajame ir antrajame tyrimo etapuose tėvų emigracijos grupės vaikų nerimastingumo / depresiškumo ($Z = -2,122$, $p < 0,05$) įverčiai, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, didesni, palyginti su iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo, dalyvavusiųjų pirmajame ir antrajame tyrimo etapuose tėvų skyrybų grupės vaikų užsisklendimo / depresiškumo ($Z = -2,081$, $p < 0,05$), remiantis mokytojų vertinimu, mažesni, o aktyvumo ($Z = -2,277$, $p < 0,05$) ir socialumo ($Z = -2,130$, $p < 0,05$) kompetencijų, remiantis tėvų / globėjų vertinimu, bei su mokymusi susijusio adaptyvaus elgesio ($Z = -2,735$, $p < 0,01$), remiantis mokytojų vertinimu, įverčiai didesni, palyginti su iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo. Pilnų šeimų grupėje dalyvavusiųjų pirmame ir antrame tyrimo etape ir iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių skirtumų neaptikta ($p > 0,05$). Į šiuos rezultatus bus svarbu atsižvelgti aptariant tęstinio tyrimo rezultatus. Taigi šie rezultatai neatskleidė esminių skirtumų tarp iškritusiųjų iš tyrimo po pirmojo etapo ir dalyvavusiųjų tolesniuose tyrimo etapuose, tačiau, interpretuojant tęstinio tyrimo rezultatus, bus svarbu atsižvelgti į pastebėtą reikšmingai aukštesnę dalyvavusiųjų tolesniuose tyrimo etapuose kompetencijų lygį.

Norint įvertinti, kaip laikui bėgant keičiasi tėvų emigracijos grupės vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčiai, atliktas trijų priklausomų imčių skirstinių skirtumų patikrinimas taikant Friedmano kriterijų, o aptikus statistiškai reikšmingų skirtumų tarp etapų, atlikta nuodugnesnė duomenų analizė taikant Wilcoxoną porinio palyginimo kriterijų.

Iš 3.8 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai kito nerimastingumo / depresiškumo, socialinių, mąstymo, dėmesio sunkumų, agresyvaus elgesio, internalių, eksternalių ir bendrų sunkumų tėvų emigracijos grupės įverčiai. Atlikta smulkesnė duomenų analizė ir patikrinta, tarp kurių vertinimo kartu pokyčiai reikšmingi, taikant Wilcoxoną porinio palyginimo kriterijų. Nustatyta, kad rezultatai statistiškai reikšmingai nekito tarp pirmojo ir antrojo vertinimų ($p > 0,05$). Socialinių ($Z = -2,606$, $p < 0,01$), mąstymo ($Z = -2,463$,

$p < 0,05$), dėmesio ($Z = -1,969$, $p < 0,05$) sunkumų, agresyvaus elgesio ($Z = -2,488$, $p < 0,05$), eksternalių ($Z = -2,569$, $p < 0,01$) ir bendrų ($Z = -2,855$, $p < 0,01$) sunkumų trečiojo vertinimo įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni, palyginti su antruoju vertinimu. Taip pat nerimastingumo / depresiškumo ($Z = -2,431$, $p < 0,05$), socialinių ($Z = -2,661$, $p < 0,01$), mąstymo ($Z = -2,399$, $p < 0,05$), dėmesio ($Z = -2,439$, $p < 0,05$) sunkumų, agresyvaus elgesio ($Z = -2,841$, $p < 0,01$), internalių ($Z = -2,969$, $p < 0,01$), eksternalių ($Z = -2,818$, $p < 0,01$) ir bendrų ($Z = -3,631$, $p < 0,01$) sunkumų trečiojo vertinimo įverčiai reikšmingai mažesni, palyginti su pirmuoju vertinimu.

3.8 lentelė. Tėvų emigracijos grupės vaikų elgesio ir emocinių sunkumų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
EES1	5,72	3,232	6,06	2,508	4,11	3,104	7,882	2	0,019*
EES2	2,94	2,413	3,17	2,007	2,44	1,653	4,500	2	0,105
EES3	2,67	2,000	3,56	3,129	2,44	2,595	4,508	2	0,105
EES4	5,06	2,555	4,89	3,479	3,39	2,933	13,433	2	0,001*
EES5	2,33	2,196	2,06	2,461	1,00	1,283	8,933	2	0,011*
EES6	5,39	3,958	6,00	4,102	4,22	4,095	8,667	2	0,013*
EES7	2,89	2,166	2,94	2,388	2,06	1,893	2,897	2	0,235
EES8	7,83	5,371	8,11	5,005	5,83	4,592	9,679	2	0,008*
EESI	11,33	6,183	12,78	6,320	9,00	5,626	9,672	2	0,008*
EESE	10,72	6,892	11,06	6,941	7,89	6,258	8,098	2	0,017*
EESB	38,44	18,037	38,39	20,460	25,50	16,860	20,366	2	0,0001*

* $p < 0,05$

Paiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalus elgesys; EESE – eksternalus elgesys; EESB – bendri sunkumai.

Iš 3.9 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai kito socialinių sunkumų ir bendrų sunkumų tėvų skyrybų grupės vaikų įverčiai. Atlikus smulkesnę duomenų analizę nustatyta, kad rezultatai statistiškai reikšmingai nekito tarp pirmojo ir antrojo vertinimų ($p > 0,05$). Bendrų sunkumų ($Z = -3,041$, $p < 0,01$) trečiojo vertinimo įverčiai reikšmingai mažesni, palyginti su pirmuoju vertinimu. Taip pat socialinių sunkumų ($Z = -2,039$, $p < 0,05$) ir bendrų sunkumų ($Z = -2,900$, $p < 0,01$) trečiojo vertinimo įverčiai reikšmingai mažesni, palyginti su antruoju vertinimu.

3.9 lentelė. Tėvų skyrybų grupės vaikų elgesio ir emocinių sunkumų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
EES1	4,95	4,071	4,70	3,813	3,50	3,301	5,028	2	0,081
EES2	1,50	2,164	1,85	1,981	1,85	1,631	0,909	2	0,635
EES3	2,30	2,250	2,20	1,989	2,20	2,419	0,333	2	0,846
EES4	3,50	1,987	3,10	2,447	2,30	2,029	8,517	2	0,014*
EES5	2,00	1,686	1,65	2,007	1,30	1,525	4,311	2	0,116
EES6	4,55	1,820	4,65	2,777	4,15	3,014	2,394	2	0,302
EES7	3,30	2,386	2,75	2,245	2,35	2,183	3,448	2	0,178
EES8	6,25	4,051	6,20	5,217	5,05	3,734	0,899	2	0,638
EESI	8,75	7,580	8,75	7,129	7,55	6,493	2,235	2	0,327
EESE	9,55	5,835	8,95	7,037	7,40	5,688	1,971	2	0,373
EESB	32,30	17,759	30,00	19,374	22,70	15,621	13,680	2	0,001*

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalus elgesys; EESE – eksternalus elgesys; EESB – bendri sunkumai.

3.10 lentelė. Pilnų šeimų grupės vaikų elgesio ir emocinių sunkumų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
EES1	2,57	2,507	2,86	3,024	4,14	4,451	2,000	2	0,368
EES2	1,00	1,155	1,29	2,215	1,86	2,116	2,923	2	0,232
EES3	2,14	1,574	1,71	1,976	1,57	0,976	0,824	2	0,662
EES4	2,29	1,976	1,71	1,254	1,57	1,397	1,182	2	0,554
EES5	1,43	0,976	2,00	2,082	2,29	2,928	0,421	2	0,810
EES6	3,86	2,410	5,57	3,780	4,86	3,579	2,700	2	0,259
EES7	1,71	1,380	1,57	1,813	1,43	1,813	2,471	2	0,291
EES8	3,57	2,637	3,43	2,936	3,14	3,437	0,875	2	0,646
EESI	5,71	4,572	5,86	6,793	7,57	6,705	2,571	2	0,276
EESE	5,29	3,904	5,00	4,546	4,57	4,894	4,455	2	0,108
EESB	20,57	12,568	22,00	14,888	20,857	16,708	0,074	2	0,964

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalus elgesys; EESE – eksternalus elgesys; EESB – bendri sunkumai.

Iš 3.10 lentelės matyti, kad pilnų šeimų grupės vaikų elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai tarp vertinimų statistiškai reikšmingai nekito ($p > 0,05$).

3.11 lentelė. Tėvų emigracijos grupės vaikų kompetencijų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
K1	8,69	3,273	10,11	1,982	9,53	2,385	2,116	2	0,347
K2	7,14	2,909	6,89	2,978	7,50	2,618	2,032	2	0,362
K3	5,39	0,778	5,03	0,931	5,17	0,891	7,957	2	0,019*
KB	21,22	5,852	22,03	4,451	22,19	4,298	1,130	2	0,568

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendras kompetencija.

Iš 3.11 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai kito tėvų emigracijos grupės vaikų mokymosi kompetencijos įverčiai. Atliktus smulkesnę duomenų analizę nustatyta, kad antrojo vertinimo mokymosi kompetencijos įverčiai statistiškai reikšmingai žemesni ($Z = -1,568$, $p < 0,05$), palyginti su pirmuoju vertinimu.

3.12 lentelė. Tėvų skyrybų grupės vaikų kompetencijų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
K1	9,25	2,765	10,25	2,112	9,93	2,435	1,718	2	0,424
K2	7,10	1,518	7,73	2,106	7,73	2,291	1,485	2	0,476
K3	5,48	0,525	5,28	0,638	5,43	5,425	2,150	2	0,341
KB	21,83	3,732	23,25	3,534	23,08	4,086	4,361	2	0,113

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendra kompetencija.

Iš 3.12 lentelės matyti, kad tėvų skyrybų grupės vaikų kompetencijų įverčiai tarp vertinimų statistiškai reikšmingai nekito ($p > 0,05$).

3.13 lentelė. Pilnų šeimų grupės vaikų kompetencijų kaitos įvertinimas

CBCL	I etapas		II etapas		III etapas		Friedmano testas		
	M	SD	M	SD	M	SD	χ^2	df	p
K1	9,44	2,145	11,00	2,138	10,31	2,404	2,385	2	0,304
K2	7,44	2,412	9,06	1,522	8,13	2,216	7,357	2	0,025*
K3	5,63	0,443	5,63	0,518	5,38	0,694	0,615	2	0,735
KB	22,50	4,590	25,69	3,359	23,81	4,140	5,034	2	0,081

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendra kompetencija.

Iš 3.13 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai kito pilnų šeimų grupės vaikų socialumo kompetencijos įverčiai. Atlikus smulkesnę duomenų analizę nustatyta, kad antrojo vertinimo metu socialumo kompetencijos įvertis padidėjo, palyginti su pirmuoju vertinimu ($Z = -2,032$, $p < 0,05$), o trečiojo vertinimo socialumo kompetencijos įvertis sumažėjo, palyginti su antruoju vertinimu ($Z = -2,060$, $p < 0,05$).

Vaikų psichologinio prisitaikymo įverčių kitimo analizė atskleidė daugiausia reikšmingų elgesio ir emocinių sunkumų ir mokymosi kompetencijos įverčių pokyčių tėvų emigracijos grupėje, kiek mažiau sunkumų pokyčių ir jokių kompetencijų pokyčių tėvų skyrybų grupėje ir jokių sunkumų pokyčių bei socialumo kompetencijos pokyčius pilnų šeimų grupėje. Pastebėta tam tikra skirtingų grupių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių kitimo specifika: tėvų emigracijos grupėje elgesio ir emocinių sunkumų įverčiai pagal daugelį sunkumų skalių nuo pirmojo iki antrojo vertinimo (per vienerius metus) padidėjo, o nuo antrojo iki trečiojo vertinimo (per pusę metų) sumažėjo ir tapo mažesni, palyginti su pirmuoju vertinimu; tėvų skyrybų grupėje pagal daugelį elgesio ir emocinių sunkumų skalių įverčiai nuo pirmojo iki trečiojo vertinimų laipsniškai mažėjo; pilnų šeimų grupėje tokios aiškios elgesio ir emocinių sunkumų įverčių kaitos nepastebėta. Šie rezultatai atskleidžia skirtingose šeiminese situacijose augančių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių dinamikos įvairovę ir nors esminių psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių skirtumų tarp iškritusiųjų iš tyrimo po pirmojo tyrimo etapo ir dalyvavusiųjų tolesniuose tyrimo etapuose nėra, kaitos rezultatus derėtų vertinti kaip tendencijas ir įžvalgas tolesniems tyrimams.

3.2. Išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologinio prisitaikymo ir daugiopos rizikos sąsajų analizė

Bendrųjų duomenų anketoje tėvai / globėjai pateikė informaciją apie vaikų patiriamus / patirtus rizikos veiksnius. Visi rizikos veiksniai buvo suskirstyti į 4 blokus, kurie detaliau aprašyti skyriuje 2.3. *Įvertinimo priemonės*. Šiame skyriuje pateikiama rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų ir rizikos veiksnių bei rizikos sankaupos prognostinės vertės vaikų psichologiniam prisitaikymui analizė.

3.2.1. Psichologinio prisitaikymo ir rizikos veiksnių sąsajų analizė visoje tiriamųjų imtyje

Pirmiausia įvertintos rizikos veiksnių tarpusavio ir rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos bei psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos visoje tiriamųjų imtyje. Atlikta Spearmano koreliacinė analizė.

Kaip matyti iš 3.14 lentelės, tėvų skyrybos statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su tėčio emigracija ($\rho = -0,506$, $p < 0,01$), subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = -0,243$, $p < 0,01$), objektyviomis pajamomis ($\rho = -0,242$, $p < 0,01$), mamos nedarbu ($\rho = -0,139$, $p < 0,05$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = -0,584$, $p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,589$, $p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,391$, $p < 0,01$), o teigiamai – su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,175$, $p < 0,01$) ir gyvenamos vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,266$, $p < 0,01$); mamos emigracija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su mamos ($\rho = -0,321$, $p < 0,01$) ir tėčio ($\rho = -0,180$, $p < 0,05$) išsilavinimu, objektyviomis pajamomis ($\rho = -0,258$, $p < 0,01$), mamos nedarbu ($\rho = -0,195$, $p < 0,01$), vaikų fizinių traumų ($\rho = -0,156$, $p < 0,05$), psichologinių sunkumų ($\rho = -0,161$, $p < 0,05$) patirtimi ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,212$, $p < 0,01$), o teigiamai – su kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,150$, $p < 0,05$); tėčio emigracija

statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su mamos ($\rho = -0,152, p < 0,05$) ir tėčio ($\rho = -0,207, p < 0,01$) išsilavinimu, tėčio nedarbu ($\rho = -0,161, p < 0,05$) ir vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,136, p < 0,05$), o teigiamai – su subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = 0,133, p < 0,05$), mamos nedarbu ($\rho = 0,168, p < 0,05$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,258, p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,260, p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,243, p < 0,01$); mamos išsilavinimas statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su mamos nedarbu ($\rho = -0,208, p < 0,01$), o teigiamai – su tėčio išsilavinimu ($\rho = 0,550, p < 0,01$), subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = 0,207, p < 0,01$), objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,410, p < 0,01$), vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,197, p < 0,01$); tėčio išsilavinimas statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,308, p < 0,01$), o neigiamai – su mamos nedarbu ($\rho = -0,139, p < 0,05$); subjektyvus pajamų vertinimas statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,622, p < 0,01$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,208, p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,225, p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,177, p < 0,05$); objektyvios pajamos statistiškai reikšmingai teigiamai susijusios su vaiko psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,136, p < 0,05$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,161, p < 0,05$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,245, p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,319, p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,179, p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,162, p < 0,05$); tėčio nedarbas statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = -0,144, p < 0,05$); vaikų fizinių traumų patirtis statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,217, p < 0,01$), mamos ($\rho = 0,143, p < 0,05$) ir tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,177, p < 0,05$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,141, p < 0,05$); vaikų psichologinių sunkumų patirtis

statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,185$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,317$, $p < 0,01$), o neigiamai – su kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,197$, $p < 0,01$); mamos psichologinių sunkumų istorija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,307$, $p < 0,01$), o neigiamai – su kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,181$, $p < 0,05$); tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,673$, $p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,682$, $p < 0,01$), o neigiamai – su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,189$, $p < 0,01$); kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,564$, $p < 0,01$), o neigiamai – su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,160$, $p < 0,05$); kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,149$, $p < 0,05$).

Iš 3.15 lentelės matyti, kad tėvų / globėjų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su mamos emigracija ($\rho = -0,182$, $p < 0,01$), tėčio išsilavinimu ($\rho = -0,188$, $p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,225$, $p < 0,01$), o teigiamai – su vaiko fizinių traumų ($\rho = 0,231$, $p < 0,01$) ir psichologinių sunkumų ($\rho = 0,270$, $p < 0,01$) patirtimi, mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,191$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,248$, $p < 0,01$); tėvų / globėjų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su mamos emigracija ($\rho = -0,165$, $p < 0,05$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,182$, $p < 0,01$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,156$, $p < 0,01$), o teigiamai – su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,276$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,252$, $p < 0,01$); tėvų / globėjų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai

neigiamai susiję su mamos emigracija ($\rho = -0,186$, $p < 0,01$), tėčio išsilavinimu ($\rho = -0,196$, $p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,156$, $p < 0,05$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,179$, $p < 0,05$), o teigiamai – su vaiko fizinių traumų ($\rho = 0,233$, $p < 0,01$) ir psichologinių sunkumų ($\rho = 0,300$, $p < 0,01$) patirtimi, mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,174$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,264$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami internalūs ($\rho = 0,163$, $p < 0,05$) ir bendri ($\rho = 0,182$, $p < 0,05$) sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu, o eksternalūs sunkumai – su tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,163$, $p < 0,05$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,171$, $p < 0,05$); aktyvumo kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su mamos emigracija ($\rho = -0,215$, $p < 0,01$), o teigiamai – su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,322$, $p < 0,01$), subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = 0,189$, $p < 0,01$) ir objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,201$, $p < 0,01$); socialumo kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su mamos emigracija ($\rho = -0,131$, $p < 0,05$), o teigiamai – su subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = 0,130$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,190$, $p < 0,01$); mokymosi kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su mamos emigracija ($\rho = -0,155$, $p < 0,05$), o teigiamai – su mamos ($\rho = 0,245$, $p < 0,01$) ir tėčio ($\rho = 0,202$, $p < 0,01$) išsilavinimu ir objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,158$, $p < 0,05$); bendros kompetencijos statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su mamos emigracija ($\rho = -0,248$, $p < 0,01$), o teigiamai – su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,314$, $p < 0,01$), subjektyviu pajamų vertinimu ($\rho = 0,189$, $p < 0,01$) ir objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,204$, $p < 0,01$); vaiko su mokymusi susijęs adaptyvus elgesys statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su mamos emigracija ($\rho = -0,146$, $p < 0,05$), o teigiamai – su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,193$, $p < 0,01$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,169$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,151$, $p < 0,05$); kitos adaptyvaus elgesio ypatybės statistiškai reikšmingai

neigiamai susijusios su tėvų skyrybomis ($\rho = -0,183$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,145$, $p < 0,05$), o teigiamai – su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,204$, $p < 0,01$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,188$, $p < 0,01$).

Iš 3.16 lentelės matyti, kad tėvų / globėjų vertinami internalūs, eksternalūs ir bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su trečiojo (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) ($\rho = 0,310$, $p < 0,01$; $\rho = 0,283$, $p < 0,01$; $\rho = 0,347$, $p < 0,01$) ir ketvirtojo (specifinių) ($\rho = 0,150$, $p < 0,05$; $\rho = 0,159$, $p < 0,05$; $\rho = 0,158$, $p < 0,05$) rizikos veiksnių blokų sandauga bei bendra rizikos sandauga ($\rho = 0,196$, $p < 0,01$; $\rho = 0,164$, $p < 0,05$; $\rho = 0,200$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su antrojo (socialinių ekonominių charakteristikų) rizikos veiksnių bloko sandauga ($\rho = 0,152$, $p < 0,05$); aktyvumo kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su antrojo (socialinių ekonominių charakteristikų) rizikos veiksnių bloko sandauga ($\rho = -0,200$, $p < 0,01$); mokymosi kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su pirmojo (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) ($\rho = -0,178$, $p < 0,01$) ir antrojo (socialinių ekonominių charakteristikų) ($\rho = -0,140$, $p < 0,05$) rizikos veiksnių blokų sandauga; bendros kompetencijos statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su pirmojo (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) ($\rho = -0,155$, $p < 0,05$), antrojo (socialinių ekonominių charakteristikų) ($\rho = -0,221$, $p < 0,01$) rizikos veiksnių blokų sandauga ir bendromis kompetencijomis ($\rho = -0,148$, $p < 0,05$); vaiko su mokymusi susijęs adaptyvus elgesys statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su pirmojo (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) rizikos veiksnių bloko sandauga ($\rho = -0,149$, $p < 0,05$); kitos adaptyvaus elgesio ypatybės statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su pirmojo (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) ($\rho = -0,147$, $p < 0,05$) ir ketvirtojo (specifinių) ($\rho = -0,182$, $p < 0,01$) rizikos veiksnių blokų sandauga bei bendra rizikos sandauga ($\rho = -0,186$, $p < 0,01$).

3.14 lentelė. Rizikos veiksnių tarpusavio sąsajos (visoje tiriamųjų imtyje)

RV	RV1	RV2	RV3	RV4	RV5	RV6	RV7	RV8	RV9	RV10	RV11	RV12	RV13	RV14	RV15	RV16	RV17
RV1	–																
RV2	-068	–															
RV3	-506**	-117	–														
RV4	080	-321**	-152*	–													
RV5	-026	-180*	-207**	550**	–												
RV6	-242**	-052	133*	207**	093	–											
RV7	-242**	-258**	079	410**	308**	622**	–										
RV8	-139*	-195**	168*	-208**	-139*	057	028	–									
RV9	108	107	-161*	001	-027	-054	-092	-093	–								
RV10	024	-156*	081	010	-093	085	127	078	-051	–							
RV11	175**	-161*	-136*	197**	117	044	136*	-032	-021	217**	–						
RV12	158*	-025	-036	013	024	-012	005	013	0	143*	185**	–					
RV13	058	-070	-056	078	130	071	161*	054	-044	177**	093	307**	–				
RV14	-584**	118	258**	013	060	208**	245**	079	-144*	-035	-110	-085	-033	–			
RV15	-589**	150*	260**	029	085	225**	319**	079	-055	016	-197**	-064	065	673**	–		
RV16	-391**	228**	243**	-048	-021	177*	179*	011	-108	-019	-074	-181*	-032	682**	564**	–	
RV17	266**	-212**	-042	122	-127	074	162*	059	063	141*	317**	120	069	-189**	-160*	-149*	–

*p < 0,05, **p < 0,01

Pastaba. Pateikti koreliacijos koeficientų (ρ) įvertiniai, nurodant tik skaičius po kablelio.

Paiškinimai: RV – rizikos veiksniai; RV1 – tėvų skrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo dažnumas.

3.1.5 lentelė. Rizikos veiksmių ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos (visoje tiriamųjų imtyje)

PPR	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV1	022	115	077	032	004	012	-053	-044	-070	-065	036	-128	-183**
RV2	-182**	-165*	-186**	020	035	040	-215**	-131*	-155*	-248**	-131	-146*	-064
RV3	048	020	034	-029	087	038	091	081	-013	090	-003	073	054
RV4	-071	-052	-081	-028	039	011	322**	087	245**	314**	-161	193**	045
RV5	-188**	-137	-196**	-111	-014	-052	132	-037	202**	102	-141	126	045
RV6	039	057	051	-042	-019	0	189**	130*	069	189**	-050	056	067
RV7	012	111	080	-008	078	059	201**	102	158*	204**	-137	132	091
RV8	127	081	106	048	-048	-025	023	-054	-019	-012	107	114	085
RV9	-049	-059	-055	072	014	054	-042	-105	011	-070	-026	-057	002
RV10	231**	168*	233**	112	004	065	114	013	-002	071	-133	-081	-118
RV11	270**	276**	300**	-009	003	-044	059	061	034	089	-042	008	-096
RV12	191**	100	174**	045	020	032	012	073	057	025	-073	070	-040
RV13	021	139*	105	083	163*	118	030	025	050	025	-102	034	-048
RV14	007	-026	004	039	-008	021	-022	120	020	036	039	169*	204**
RV15	-121	-182**	-156*	074	-028	-007	-002	062	089	042	-146	151*	188**
RV16	-225**	-156*	-179*	-042	-053	-052	-085	190**	009	036	010	068	121
RV17	248**	252**	264**	163*	171*	182*	036	-038	-092	003	-129	-080	-145*

*p < 0,05, **p < 0,01

Pastaba. Pateikti koreliacijos koeficientų (ρ) įverčiai, nurodant tik skaičius po kablelio.

Paiškinimai: RV – rizikos veiksniai; PPR – psichologinio prisitaikymo rodikliai; IS (T) – internalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); ES (T) – eksternalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); BS (T) – bendri sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); IS (M) – internalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); ES (M) – eksternalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); BS (M) – bendri sunkumai (mokytojų vertinimu); K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos; SEK – socialinės emocinės kompetencijos; AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas); RV1 – tėvų skrybų patirtis; RV2 – mamoms emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamoms išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyviai vertinamos pajamos; RV8 – mamoms nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamoms psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo dažnumas.

3.16 lentelė. Rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos (visoje tiriamųjų imtyje)

PPR	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV	-073	-010	-045	014	105	070	-120	-063	-178**	-155*	-058	-149*	-147*
RSB1	104	017	061	152*	-015	046	-200**	-127	-140*	-221**	072	-044	-014
RSB2	310**	283**	347**	093	022	042	096	061	063	092	-119	-031	-127
RSB3	150*	159*	158*	-005	034	006	037	-074	-035	-014	054	-106	-182**
RSB4	196**	164*	200**	119	054	065	-091	-126	-113	-148*	-024	-119	-186**

*p < 0,05, **p < 0,01

Pastaba. Pateikti koreliacijos koeficientų (ρ) įvertiniai, nurodant tik skaičius po kablelio.

Paaiškinimai: RV – rizikos veiksniai; PPR – psichologinio prisitaikymo rodikliai; IS (T) – internalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); ES (T) – eksternalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); BS (T) – bendri sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); IS (M) – internalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); ES (M) – eksternalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); BS (M) – bendri sunkumai (mokytojų vertinimu); K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos; SEK – socialinės emocinės kompetencijos; AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kietybė, laimingumas); RSB1 – pirmasis rizikos veiksmų blokas (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties); RSB2 – antrasis rizikos veiksmų blokas (socialinės ekonominės charakteristikos); RSB3 – trečiasis rizikos veiksmų blokas (vaikų ir tėvų sveikatos istorija); RSB4 – ketvirtasis rizikos veiksmų blokas (specifiniai rizikos veiksniai); RSB – rizikos sankaupa.

Koreliacinė analizė atskleidė įvairaus pobūdžio ir stiprumo rizikos veiksnių tarpusavio ir rizikos veiksnių, rizikos sankaupos bei psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajas, todėl tikslinga smulkesnė duomenų analizė.

3.2.2. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo ir rizikos veiksnių analizė

3.2.2.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos skirtumų analizė

Palyginti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių atskirų rizikos veiksnių dažniai. Procentinių skirtumų statistiniam reikšmingumui patikrinti taikytas neparametrinis χ^2 kriterijus, ranginių kintamųjų įverčiams palyginti – Kruskalo–Walliso kriterijus.

Iš 3.17 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai grupės skiriasi pagal tėvų skyrybą ($\chi^2 = 204,285$, $p < 0,01$), mamos ($\chi^2 = 134,810$, $p < 0,01$) ir tėčio ($\chi^2 = 134,477$, $p < 0,01$) emigracijos patirtį, mamos nedarbą ($\chi^2 = 11,065$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtį ($\chi^2 = 22,181$, $p < 0,01$), mamos ($\chi^2 = 28,884$, $p < 0,01$) ir tėčio ($\chi^2 = 27,339$, $p < 0,01$) išsilavinimą, objektyvias pajamas ($\chi^2 = 33,463$, $p < 0,01$) ir visus specifinio rizikos veiksnių bloko veiksnius: tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumą ($\chi^2 = 94,072$, $p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygį ($\chi^2 = 87,755$, $p < 0,01$), kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumą ($\chi^2 = 38,577$, $p < 0,01$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumą ($\chi^2 = 27,690$, $p < 0,01$).

Patikrinti skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių atskirų rizikos blokų ir bendros rizikos sankaupos įverčių skirtumai. Penkių nepriklausomų imčių palyginimui taikytas Kruskalo–Walliso kriterijus.

Iš 3.18 lentelės matyti, kad statistiškai reikšmingai skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupės skiriasi pagal visų rizikos veiksnių blokų ir rizikos sankaupos įverčius. Atlikta nuodugnesnė duomenų analizė ir grupės palygintos poromis taikant Manno–Whitney kriterijų. Smulkesni šio

palyginimo rezultatai pateikti 9-ame priede. Svarbu pažymėti, kad, palyginus grupes poromis pagal bendros rizikos sankaupos balą, nustatyti statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$) visų grupių, išskyrus abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupes, skirtumai. Didžiausia bendra rizikos sankaupa yra dvejojo išsiskyrimo grupės vaikų ($M = 5,81$), kiek mažesnė – abiejų tėvų emigracijos ($M = 4,16$) ir tėvų skyrybų ($M = 4,37$) grupių vaikų, mažiausia iš išsiskyrimą patyrusiųjų – vieno tėvo emigracijos grupės vaikų ($M = 2,65$). Pati mažiausia bendra rizikos sankaupa yra pilnų šeimų grupės vaikų ($M = 1,30$).

3.17 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų patirtų rizikos veiksnių palyginimas

Rizikos veiksniai		1 gr.	2 gr.	3 gr.	4 gr.	5 gr.	χ^2	p
RV1	proc.	0	100	45,2	100	0	204,285	0,0001**
RV2	proc.	16,7	37,0	96,8	0	0	134,810	0,0001**
RV3	proc.	83,3	63,0	51,6	0	0	134,477	0,0001**
RV4	M	4,65	4,64	3,75	5,05	5,40	28,884	0,0001**
	SD	1,255	1,381	1,206	1,308	1,190		
RV5	M	4,43	4,35	3,50	4,65	5,31	27,339	0,0001**
	SD	1,188	1,198	0,946	1,229	1,225		
RV6	M	3,56	3,11	3,27	3,26	3,52	8,471	0,076
	SD	1,030	0,801	0,944	1,012	0,700		
RV7	M	3,87	2,78	2,27	3,19	4,20	33,463	0,0001**
	SD	1,710	1,340	1,081	1,598	1,528		
RV8	proc.	27,8	14,8	6,5	11,5	25,9	11,065	0,026*
RV9	proc.	1,4	11,1	0	5,1	3,7	6,644	0,156
RV10	proc.	22,2	29,6	97	24,4	18,5	4,133	0,388
RV11	proc.	13,9	40,7	6,5	38,5	37,0	22,181	0,0001**
RV12	proc.	6,9	18,5	9,7	15,4	3,7	5,794	0,215
RV13	proc.	2,8	3,7	3,2	6,4	7,4	1,762	0,779
RV14	M	4,61	2,30	4,61	2,61	5,00	94,072	0,0001**
	SD	0,665	1,540	0,786	1,871	0		
RV15	M	1,47	0,40	1,36	0,43	1,80	87,755	0,0001**
	SD	0,616	0,577	0,757	0,624	0,414		
RV16	M	4,28	3,15	4,52	2,79	–	38,577	0,0001**
	SD	1,015	1,567	0,688	1,893	–		
RV17	M	0,63	1,37	0,70	1,53	0,70	27,690	0,0001**
	SD	0,854	1,363	1,149	1,420	0,953		

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo dažnumas.

3.18 lentelė. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų rizikos veiksnių blokų ir bendros rizikos sankaupos įverčių palyginimas

Rizikos sankaupa		1 gr.	2 gr.	3 gr.	4 gr.	5 gr.	Kruskalo–Walliso testas																																																														
							χ^2	df	p																																																												
RVB1	M	1,00	2,00	1,94	1,00	0	227,871	4	0,0001**																																																												
	SD	0	0	0,250	0	0				RVB2	M	1,01	1,37	1,71	1,05	0,56	19,135	4	0,0001**	SD	1,157	1,043	1,296	1,150	1,013	RVB3	M	0,46	0,93	0,29	0,85	0,67	17,585	4	0,0001**	SD	0,768	0,997	0,643	0,927	0,920	RVB4	M	0,18	1,52	0,23	1,47	0,007	93,407	4	0,0001**	SD	0,454	1,087	0,425	1,276	0,267	RSB	M	2,65	5,81	4,16	4,37	1,30	91,466	4	0,0001**	SD	1,602
RVB2	M	1,01	1,37	1,71	1,05	0,56	19,135	4	0,0001**																																																												
	SD	1,157	1,043	1,296	1,150	1,013				RVB3	M	0,46	0,93	0,29	0,85	0,67	17,585	4	0,0001**	SD	0,768	0,997	0,643	0,927	0,920	RVB4	M	0,18	1,52	0,23	1,47	0,007	93,407	4	0,0001**	SD	0,454	1,087	0,425	1,276	0,267	RSB	M	2,65	5,81	4,16	4,37	1,30	91,466	4	0,0001**	SD	1,602	1,758	1,635	1,774	1,613												
RVB3	M	0,46	0,93	0,29	0,85	0,67	17,585	4	0,0001**																																																												
	SD	0,768	0,997	0,643	0,927	0,920				RVB4	M	0,18	1,52	0,23	1,47	0,007	93,407	4	0,0001**	SD	0,454	1,087	0,425	1,276	0,267	RSB	M	2,65	5,81	4,16	4,37	1,30	91,466	4	0,0001**	SD	1,602	1,758	1,635	1,774	1,613																												
RVB4	M	0,18	1,52	0,23	1,47	0,007	93,407	4	0,0001**																																																												
	SD	0,454	1,087	0,425	1,276	0,267				RSB	M	2,65	5,81	4,16	4,37	1,30	91,466	4	0,0001**	SD	1,602	1,758	1,635	1,774	1,613																																												
RSB	M	2,65	5,81	4,16	4,37	1,30	91,466	4	0,0001**																																																												
	SD	1,602	1,758	1,635	1,774	1,613																																																															

**p < 0,01

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; RVB1 – pirmojo rizikos veiksnių bloko (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) sankaupa; RVB2 – antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa; RVB3 – trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupa; RVB4 – ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinės patirties) sankaupa; RSB – bendra rizikos sankaupa.

3.2.2.2. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupių rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo sąsajų analizė

Norint patikrinti rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos ir skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajas, atlikta Spearmano koreliacinė analizė. Kadangi grupės suskirstytos pagal tėvų skyrybų ir atsiskyrimo patirtį, į koreliacinę analizę neįtraukti pirmojo rizikos veiksnių bloko (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) veiksniai. Koreliacinės analizės rezultatai pateikti 10-ame priede.

Vieno tėvo emigracijos grupėje tėvų / globėjų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su mamos nedarbu ($\rho = 0,247$, $p < 0,05$), ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinių rizikos veiksnių) sankaupa ($\rho = 0,259$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos sankaupa ($\rho = 0,301$, $p < 0,05$), o neigiamai – su išvykusio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,267$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,418$, $p < 0,01$); tėvų / globėjų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su išvykusio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,297$, p

< 0,05); tėvų / globėjų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su mamos nedarbu ($\rho = 0,268$, $p < 0,05$), vaikų psichologinių sunkumų patirtis ($\rho = 0,252$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,246$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos sanakaupa ($\rho = 0,273$, $p < 0,05$), o neigiamai – su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,319$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,257$, $p < 0,05$); mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinių rizikos veiksnių) sanakaupa ($\rho = 0,244$, $p < 0,05$); socialumo kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,272$, $p < 0,05$), mokymosi kompetencija – su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,257$, $p < 0,05$), bendros kompetencijos – su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,285$, $p < 0,05$).

Dvejopo išsiskyrimo grupėje tėvų / globėjų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su tėčio išsilavinimu ($\rho = -0,579$, $p < 0,01$), o teigiamai – su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,419$, $p < 0,05$) ir psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,482$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,501$, $p < 0,01$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sanakaupa ($\rho = 0,586$, $p < 0,01$) ir bendra rizikos sanakaupa ($\rho = 0,676$, $p < 0,01$); tėvų / globėjų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su tėčio išsilavinimu ($\rho = -0,422$, $p < 0,05$), o teigiamai – su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,396$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sanakaupa ($\rho = 0,401$, $p < 0,05$); tėvų / globėjų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su tėčio išsilavinimu ($\rho = -0,558$, $p < 0,01$), o teigiamai – su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,412$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,411$, $p < 0,05$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sanakaupa ($\rho = 0,518$, $p < 0,01$) ir bendra rizikos sanakaupa ($\rho = 0,562$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai

neigiamai susiję su subjektyviu finansinės padėties vertinimu, o teigiamai – su antro rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa ($\rho = 0,425$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos sankaupa ($\rho = 0,488$, $p < 0,05$); mokytojų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,444$, $p < 0,05$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,637$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,471$, $p < 0,05$); mokytojų vertinamos adaptyvaus elgesio ypatybės statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,447$, $p < 0,05$).

Abiejų tėvų emigracijos grupėje tėvų / globėjų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,398$, $p < 0,05$) ir psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,428$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupa ($\rho = 0,388$, $p < 0,05$); tėvų / globėjų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų patirtais psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,428$, $p < 0,05$); tėvų / globėjų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,403$, $p < 0,05$) ir psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,426$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupa ($\rho = 0,433$, $p < 0,05$); mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su objektyviomis pajamomis ($\rho = -0,490$, $p < 0,01$); aktyvumo kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su subjektyviu finansinės padėties vertinimu ($\rho = 0,376$, $p < 0,05$), socialumo kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su vaikų patirtais psichologiniais sunkumais ($\rho = -0,364$, $p < 0,05$), o bendros kompetencijos ($\rho = 0,402$, $p < 0,05$) ir mokytojų vertinamos adaptyvaus elgesio ypatybės ($\rho = 0,488$, $p < 0,05$) – statistiškai reikšmingai teigiamai su kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu.

Tėvų skyrybų grupėje tėvų / globėjų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,241$, $p < 0,05$) ir psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,247$, $p < 0,05$), mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,275$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sandauga ($\rho = 0,334$, $p < 0,01$); tėvų / globėjų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaiko patirtais psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,269$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sandauga ($\rho = 0,243$, $p < 0,05$); tėvų / globėjų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,274$, $p < 0,05$) ir psichologiniais sunkumais ($\rho = 0,258$, $p < 0,05$), mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,241$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sandauga ($\rho = 0,379$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su objektyvia finansine padėtimi ($\rho = 0,290$, $p < 0,05$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,280$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,346$, $p < 0,01$); mokytojų vertinami eksternalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su objektyvia finansine padėtimi ($\rho = 0,310$, $p < 0,05$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,310$, $p < 0,05$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sandauga ($\rho = -0,288$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos sandauga ($\rho = -0,258$, $p < 0,05$); mokytojų vertinami bendri sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su objektyvia finansine padėtimi ($\rho = 0,350$, $p < 0,01$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,284$, $p < 0,05$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sandauga ($\rho = -0,279$, $p < 0,05$); aktyvumo kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su mamos išsislavinimu ($\rho = 0,374$, $p < 0,01$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sandauga ($\rho = -0,250$, $p < 0,05$); socialumo kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tėvų kalbėjimosi apie vaiko

auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,290$, $p < 0,05$), o neigiamai – su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,268$, $p < 0,05$); mokymosi kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,234$, $p < 0,05$); bendros kompetencijos statistiškai reikšmingai teigiamai susijusios su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,315$, $p < 0,01$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa ($\rho = -0,255$, $p < 0,05$); socialinės emocinės kompetencijos statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupa ($\rho = -0,317$, $p < 0,05$); mokytojų vertinami adaptyvaus elgesio ypatumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių emocinių charakteristikų) sankaupa ($\rho = 0,248$, $p < 0,05$).

Pilnų šeimų grupėje mokytojų vertinami internalūs sunkumai statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa ($\rho = 0,534$, $p < 0,05$); aktyvumo kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su vaikų patirtomis fizinėmis traumomis ($\rho = 0,449$, $p < 0,05$); socialumo kompetencija statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,602$, $p < 0,05$); mokymosi kompetencija statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,425$, $p < 0,05$); socialinės emocinės kompetencijos statistiškai reikšmingai neigiamai susijusios su objektyvia finansine padėtimi ($\rho = -0,889$, $p < 0,05$), o teigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa ($\rho = 0,791$, $p < 0,05$).

3.2.2.3. Atskirų tiriamųjų grupių ir visos tiriamųjų imties rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų skirtumų analizė

Kadangi koreliacinė analizė atskleidė skirtingas visos imties ir atskirų tiriamųjų grupių rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio

prisitaikymo statistinių ryšių tendencijas, buvo patikrintas šių ryšių skirtumų statistinis reikšmingumas. Dviem koreliacijos koeficientams palyginti naudotos z transformacijos⁴.

Vieno tėvo emigracijos grupės ir visos tiriamųjų imties statistiškai reikšmingai skiriasi tėvų / globėjų vertinamų internalių sunkumų ir kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = -2,88$, $p < 0,01$), tėvų / globėjų vertinamų eksternalių sunkumų ir kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = 3,58$, $p < 0,01$), socialinių emocinių kompetencijų ir tėčio psichologinių sunkumų istorijos ($z = 2,50$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumo ($z = -2,39$, $p < 0,05$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupos ($z = -2,39$, $p < 0,05$), mokytojų vertinamų adaptyvaus elgesio ypatybių ir tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumo ($z = 1,93$, $p = 0,05$) koreliacijos koeficientai.

Dvejopo išsiskyrimo grupės ir visos tiriamųjų imties statistiškai reikšmingai skiriasi tėvų / globėjų vertinamų internalių sunkumų ir tėčio išsilavinimo ($z = 2,20$, $p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = -2,91$, $p < 0,01$), tėvų / globėjų vertinamų bendrų sunkumų ir tėčio išsilavinimo ($z = 2,01$, $p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = -2,02$, $p < 0,05$), mokytojų vertinamų internalių sunkumų ir subjektyvaus pajamų vertinimo ($z = 2,05$, $p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = -1,93$, $p = 0,05$), mokytojų vertinamų eksternalių sunkumų ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumo ($z = -2,71$, $p < 0,01$), socialinių emocinių kompetencijų ir mamos išsilavinimo ($z = -2,28$, $p < 0,05$), objektyvių pajamų ($z = -1,97$, $p < 0,05$) koreliacijos koeficientai.

Abiejų tėvų emigracijos grupės ir visos tiriamųjų imties statistiškai reikšmingai skiriasi mokytojų vertinamų internalių sunkumų ir objektyvių pajamų ($z = 2,64$, $p < 0,01$), bendrų kompetencijų ir kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = -1,92$, $p = 0,05$), socialinių emocinių kompetencijų ir mamos išsilavinimo ($z = -2,67$, $p < 0,01$), tėčio išsilavinimo ($z = -2,90$, $p < 0,01$), objektyvių pajamų ($z = -3,26$, $p < 0,01$), vaikų patirtų

⁴ Prieiga per internetą: <http://faculty.vassar.edu/lowry/rdiff.html>

fizinių traumų ($z = 2,89, p < 0,01$), vaiko patirtų psichologinių sunkumų ($z = 3,35, p < 0,01$), mamos patirtų psichologinių sunkumų ($z = 3,19, p < 0,01$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumo ($z = -2,62, p < 0,01$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumo ($z = 2,95, p < 0,01$), antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = 3,69, p < 0,01$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupos ($z = 2,96, p < 0,01$), bendros rizikos sankaupos ($z = 3,34, p < 0,01$) koreliacijos koeficientų.

Tėvų skyrybų grupės ir visos tiriamųjų imties statistiškai reikšmingai skiriasi tėvų / globėjų vertinamų eksternalių sunkumų ir tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumo ($z = -2,01, p < 0,05$), kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = -2,42, p < 0,05$), tėvų / globėjų vertinamų bendrų sunkumų ir kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = -2,34, p < 0,05$), ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinių veiksnių) sankaupos ($z = 1,94, p = 0,05$), mokytojų vertinamų internalių sunkumų ir objektyvių pajamų ($z = -2,31, p < 0,05$), mokytojų vertinamų eksternalių sunkumų ir antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = 2,12, p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = 2,39, p < 0,05$), mokytojų vertinamų bendrų sunkumų ir tėčio išsilavinimo ($z = -1,97, p < 0,05$), objektyvių pajamų ($z = -2,31, p < 0,05$), antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = 2,50, p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = 2,31, p < 0,05$), mokymosi kompetencijos ir tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumo ($z = 2,82, p < 0,01$), mokytojų vertinamų adaptyvaus elgesio ypatumų ir tėčio išsilavinimo ($z = 2,01, p < 0,05$), kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = 2,01, p < 0,05$), antro rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = -2,01, p < 0,05$), bendros rizikos sankaupos ($z = -2,24, p < 0,05$) koreliacijos koeficientų.

Pilnų šeimų grupės ir visos tiriamųjų imties statistiškai reikšmingai skiriasi mokytojų vertinamų internalių sunkumų ir gyvenamosios vietos

keitimo dažnumo ($z = 2,27, p < 0,05$), antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = -2,06, p < 0,05$), socialumo kompetencijos ir kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = 3,54, p < 0,01$), bendrų kompetencijų ir kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygio ($z = -2,05, p < 0,05$), socialinių emocijų kompetencijų ir objektyvių pajamų ($z = 5,97, p < 0,01$), mamos nedarbo ($z = -2,82, p < 0,01$), tėčio psichologinių sunkumų istorijos ($z = 2,84, p < 0,01$), antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupos ($z = -4,67, p < 0,01$), mokytojų vertinamo su mokymusi susijusio adaptyvaus elgesio ir vaiko fizinių traumų patirties ($z = -2,22, p < 0,05$) koreliacijos koeficientų.

Apibendrinant skirtingų grupių rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos skirtumų aplyginimo ir rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų analizę galima pažymėti, kad nustatyti reikšmingi grupių skirtumai pagal daugelį rizikos veiksnių (išskyrus subjektyviai vertinamas pajamas, tėčio nedarbą, mamos ir tėčio psichologinių sunkumų istoriją) ir pagal visų rizikos veiksnių blokų ir bendrą rizikos sankaupą. Daugiausia aptikta rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir tėvų / globėjų vertinamų psichologinio prisitaikymo sunkumų sąsajų visose išsiskyrimą su tėvais patyrusiųjų grupėse: vieno tėvo emigracijos grupės vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumai daugiausia susiję su ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais ir bendra rizikos sankaupa, dvejojo išsiskyrimo, abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų – trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais. Sąsajų tarp rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir kompetencijų visose tiriamųjų grupėse mažai.

3.2.3. Rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajų kaitos analizė

Siekiant analizuoti rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajas tolesniais tyrimo etapais, pirmiausia buvo atliktas pradinės rizikos sankaupos ir tolesnių tyrimo etapų rizikos sankaupos palyginimas. Trijų

priklausomų imčių palyginimui taikytas Friedmano kriterijus. Palyginimo rezultatai neatskleidė statistiškai reikšmingų skirtumų ($p > 0,05$) tarp trijų tyrimo etapų rizikos sancaupos. Tai parodo, kad vaikų patiriama rizika bėgant laikui nekinta ir išlieka gana stabili. Todėl toliau analizuojamos tik pradinės rizikos sancaupos ir tolesniais tyrimo etapais vertintų psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos. Tiriamųjų grupių homogeniškumo pagal įvairius kriterijus patikrinimas atskleidė reikšmingus su išsiskyrimu susijusio laiko skirtumus. Manant, kad šie veiksniai gali būti svarbūs, jie buvo taip pat įtraukti į sąsajų analizę. Atlikta Spearmano koreliacinė analizė (žr. 11 priedą).

Tėvų emigracijos grupė. Šios grupės internalūs sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su vaikų amžiumi išsiskyrimo su tėvais metu ($\rho = -0,284$, $p < 0,05$), kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,267$, $p < 0,05$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,418$, $p < 0,01$), teigiamai – su mamos nedarbu ($\rho = 0,247$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,276$, $p < 0,05$), ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinių išsiskyrimo) ($\rho = 0,259$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos ($\rho = 0,301$, $p < 0,05$) sancaupa, antrajame tyrimo etape teigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,550$, $p < 0,01$), o ketvirtajame tyrimo etape neigiamai su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sancaupa ($\rho = -0,669$, $p < 0,01$). Eksternalūs sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,297$, $p < 0,05$), o antrajame tyrimo etape teigiamai – su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,431$, $p < 0,05$). Bendri sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su mamos nedarbu ($\rho = 0,268$, $p < 0,05$), vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,252$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,264$, $p < 0,05$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) ($\rho = 0,246$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos ($\rho = 0,273$, $p < 0,05$) sancaupa, neigiamai – su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,319$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio tėvo bendravimo

su vaiku dažnumu ($\rho = -0,257, p < 0,05$), antrajame tyrimo etape – teigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,550, p < 0,01$), o trečiajame tyrimo etape – neigiamai su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių) sandaupa ($\rho = -0,694, p < 0,01$). Aktyvumo kompetencija trečiajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,644, p < 0,05$). Socialumo kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,272, p < 0,05$), antrajame tyrimo etape – neigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,481, p < 0,05$), trečiajame tyrimo etape – neigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,840, p < 0,01$), o teigiamai su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,644, p < 0,05$). Mokymosi kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = 0,257, p < 0,05$), antrajame tyrimo etape – su objektyviomis pajamomis ($\rho = 0,430, p < 0,05$), o trečiajame tyrimo etape – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sandaupa ($\rho = 0,643, p < 0,05$). Bendros kompetencijos pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusios su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,285, p < 0,05$), antrajame tyrimo etape – neigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,494, p < 0,05$), trečiajame tyrimo etape – neigiamai su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,720, p < 0,05$), o teigiamai su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,814, p < 0,01$).

Tėvų skyrybų grupė. Šios grupės internalūs sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų fizinių traumų ($\rho = 0,241, p < 0,05$) ir psichologinių sunkumų ($\rho = 0,247, p < 0,05$) patirtimi, mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,275, p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sandaupa ($\rho = 0,334, p < 0,01$), antrajame tyrimo etape – neigiamai su mamos išsilavinimu ($\rho = -0,482, p < 0,01$) ir kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -$

0,397, $p < 0,05$), trečiajame tyrimo etape – neigiamai su kartu negyvenančio tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,509$, $p < 0,05$) ir bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,649$, $p < 0,01$), teigiamai su ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinių išsiskyrimo) ($\rho = 0,524$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos ($\rho = 0,513$, $p < 0,05$) sankaupa. Eksternalūs sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,269$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko ($\rho = 0,243$, $p < 0,05$) sankaupa. Bendri sunkumai pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų fizinių traumų ($\rho = 0,274$, $p < 0,05$) ir psichologinių sunkumų ($\rho = 0,258$, $p < 0,05$) patirtimi, mamos psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,241$, $p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sankaupa ($\rho = 0,379$, $p < 0,01$), antrajame tyrimo etape – neigiamai su mamos išsilavinimu ($\rho = -0,383$, $p < 0,05$), o trečiajame tyrimo etape – teigiamai su mamos psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,445$, $p < 0,01$) ir neigiamai su kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = -0,587$, $p < 0,01$). Aktyvumo kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,374$, $p < 0,01$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sankaupa ($\rho = -0,250$, $p < 0,05$). Socialumo kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumu ($\rho = 0,290$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio tėvo bendravimo su vaiku dažnumu ($\rho = 0,249$, $p < 0,05$), o neigiamai – su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,268$, $p < 0,05$). Mokymosi kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = -0,234$, $p < 0,05$), antrajame tyrimo etape – su vaiko amžiumi tėvų skyrėbų metu ($\rho = -0,383$, $p < 0,05$) ir vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = -0,342$, $p < 0,05$). Bendros kompetencijos pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusios su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,315$, $p < 0,01$), o neigiamai – su antrojo rizikos veiksnių bloko (socialinių ekonominių

charakteristikų) sandauga ($\rho = -0,255, p < 0,05$), antrajame ir trečiajame tyrimo etapuose – teigiamai su vaiko fizinių traumų patirtimi ($\rho = 0,345, p < 0,05; \rho = 0,620, p < 0,01$).

Pilnų šeimų grupė. Šios grupės internalūs sunkumai antrajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,733, p < 0,05$), trečiajame tyrimo etape – su vaikų psichologinių sunkumų patirtimi ($\rho = 0,737, p < 0,05$). Eksternalūs sunkumai antrajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su vaikų fizinių traumų patirtimi ($\rho = 0,707, p < 0,05$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\rho = 0,707, p < 0,05$), trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) ($\rho = 0,802, p < 0,01$) ir bendra rizikos ($\rho = 0,802, p < 0,01$) sandauga. Bendri sunkumai antrajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susiję su gyvenamosios vietos keitimo dažnumu ($\rho = 0,722, p < 0,05$). Aktyvumo kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su vaiko fizinių traumų patirtimi ($\rho = 0,449, p < 0,05$) ir trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) sandauga ($\rho = 0,439, p < 0,05$). Socialumo kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygiu ($\rho = -0,602, p < 0,05$). Mokymosi kompetencija pirmajame tyrimo etape statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su mamos išsilavinimu ($\rho = 0,425, p < 0,05$). Bendros kompetencijos su rizikos veiksniais ir rizikos sandauga statistiškai reikšmingai nesusijus nė viename tyrimo etape ($p > 0,05$).

Taigi skirtingais tyrimo etapais tose pačiose tiriamųjų grupėse atskleisti skirtingi rizikos veiksnių ir pradinės rizikos sandaugos ir vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių ryšiai leidžia kelti prielaidą, kad patirti rizikos veiksniai gali būti svarbūs ir ilgalaikėje perspektyvoje. Taip pat pastebėta tam tikra skirtingų grupių analizuotų veiksnių sąsajų specifika: tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupės vaikų daugiausia rizikos veiksnių, rizikos sandaugos ir psichologinio prisitaikymo sunkumų sąsajų išryškėjo pirmajame tyrimo etape, o rizikos veiksnių, rizikos sandaugos ir kompetencijų – tolesniuose tyrimo

etapuose; pilnų šeimų grupės vaikų, priešingai, daugiau rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo sunkumų sąsajų aptikta tolesniuose tyrimo etapuose, o rizikos, rizikos sankaupos ir kompetencijų – pirmajame tyrimo etape.

3.2.4. Vaikų psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė

Koreliacinė analizė atskleidė įvairaus pobūdžio ir stiprumo rizikos veiksnių tarpusavio, rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos bei psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajas, todėl tikslinga tolesnė duomenų analizė, leisianti nustatyti rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinę vertę vaikų psichologiniam prisitaikymui. Norint nustatyti, kokią dalį psichologinio prisitaikymo variacijos prognozuoja įvairūs rizikos veiksniai ir rizikos sankaupa, atlikta hierarchinė daugialypė regresinė analizė. Analizuota rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė pirmojo ir antrojo tyrimo etapų psichologinio prisitaikymo rodikliams. Pirmojo tyrimo etapo priklausomi kintamieji yra trijų šaltinių (tėvų / globėjų, mokytojų, vaikų) vertinti psichologinio prisitaikymo rodikliai (internalūs, eksternalūs ir bendri sunkumai, kompetencijos ir adaptyvus elgesys), o nepriklausomi – su vaikų išsiskyrimu su tėvais susijęs laikas, rizikos veiksniai ir rizikos sankaupa. Kadangi tolesniuose tyrimo etapuose informacija apie kintamuosius buvo gauta tik iš tėvų / globėjų, antrojo tyrimo etapo priklausomi kintamieji – tėvų / globėjų vertinti psichologinio prisitaikymo rodikliai (internalūs, eksternalūs ir bendri sunkumai, kompetencijos ir adaptyvus elgesys), o nepriklausomi – su vaikų išsiskyrimu su tėvais susijęs laikas, rizikos veiksniai ir rizikos sankaupa, vertinta pirmajame tyrimo etape.

Pirmuoju žingsniu į regresijos lygtį buvo įtrauktas po išsiskyrimo su tėvais praėjęs laikas ir vaiko amžius išsiskyrimo metu. Antruoju žingsniu regresijos lygtis buvo papildyta pirmojo rizikos veiksnių bloko (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties) kintamaisiais, trečiuoju – antrojo rizikos

veiksnių bloko (socialinių ekonominių šeimos charakteristikų) kintamaisiais, ketvirtuoju – trečiojo rizikos veiksnių bloko (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) kintamaisiais, penktuoju – ketvirtojo rizikos veiksnių bloko (specifinės patirties) kintamaisiais, šeštuoju – rizikos sanakaupa.

3.2.4.1. Vaikų psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė: pirmasis tyrimo etapas

Pirmųjų trijų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **internaliems sunkumams**. *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 29,1 proc. tėvų / globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,620$, $R^2_{adj} = 0,291$, $F = 4,086$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,285 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 11,360$, $p < 0,001$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėvų skyrybų patirtis ($\beta = -0,288$, $p < 0,05$), tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,271$, $p < 0,001$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,559$, $p < 0,001$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 35,1 proc. tėvų / globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,679$, $R^2_{adj} = 0,351$, $F = 4,221$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,076 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 3,293$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėvų skyrybų patirtis ($\beta = -0,312$, $p < 0,05$), tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,243$, $p < 0,001$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,504$, $p < 0,001$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas ($\beta = 0,243$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas ($\beta = -0,297$, $p < 0,05$). *Šeštuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 35,4 proc. tėvų / globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,684$, $R^2_{adj} = 0,354$, $F = 4,091$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,008 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėvų skyrybų patirtis ($\beta = -0,389$, $p < 0,05$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,458$, $p < 0,001$), tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą

dažnumas ($\beta = 0,288$, $p < 0,05$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas ($\beta = -0,259$, $p < 0,05$). 3.19 lentelėje pateiktas didžiausią internalių sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

3.19 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė internaliems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,354$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,038	-0,016	-0,165	0,869
Amžius išsiskyrimo metu		-0,296	-0,141	-1,498	0,138
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	-4,637	-0,389*	-2,437	0,017
	RV2	0,111	0,008	0,071	0,944
	RV3	-1,922	-0,161	-1,176	0,243
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	0,354	0,078	0,659	0,512
	RV5	-0,981	-0,203	-1,907	0,060
	RV6	-0,948	-0,152	-1,434	0,155
	RV7	0,249	0,066	0,530	0,597
	RV8	1,945	0,122	1,302	0,196
	RV9	-1,299	-0,045	-0,525	0,601
	RV10	-0,881	-0,061	-0,651	0,517
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV11	5,861	0,458**	4,499	0,0001
	RV12	-0,299	-0,016	-0,177	0,860
	RV13	-1,197	-0,051	-0,588	0,558
	RV14	1,076	0,288*	2,325	0,022
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV15	-0,822	-0,111	-0,914	0,363
	RV16	-1,096	-0,259*	-2,134	0,035
	RV17	0,485	0,111	1,101	0,274
	Rizikos sanaupa	0,709	0,231	1,155	0,251

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

*Pirmųjų trijų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **eksternaliems sunkumams**. Ketvirtuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 18,6 proc. tėvų / globėjų vertintų eksternalių sunkumų variacijos ($R = 0,542$, $R^2_{adj} = 0,186$, $F = 2,720$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,151 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 5,243$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,219$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,387$, $p < 0,001$).*

3.20 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė eksternaliems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,251$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,223	-0,092	-0,895	0,373
Amžius išsiskyrimo metu		-0,170	-0,081	-0,802	0,425
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	0,919	0,077	0,449	0,654
	RV2	2,282	0,161	1,349	0,181
	RV3	0,738	0,062	0,419	0,676
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-0,675	-0,149	-1,166	0,246
	RV5	-1,296	-0,269*	-2,341	0,021
	RV6	-0,686	-0,110	-0,964	0,337
	RV7	0,302	0,080	0,597	0,552
	RV8	3,629	0,227*	2,257	0,026
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV9	-1,982	-0,068	-0,745	0,458
	RV10	2,774	0,193	1,906	0,060
	RV11	5,021	0,392**	3,583	0,001
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV12	-1,089	-0,060	-0,601	0,549
	RV13	5,162	0,222*	2,355	0,021
	RV14	0,412	0,110	0,828	0,410
Rizikos sankaupa	RV15	-2,839	-0,382**	-2,935	0,004
	RV16	-0,611	-0,144	-1,106	0,272
	RV17	0,942	0,216*	1,988	0,050
Rizikos sankaupa		-1,311	-0,427*	-1,984	0,050

* $p \leq 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Penktuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 22,8 proc. tėvų / globėjų vertintų eksternalių sunkumų variacijos ($R = 0,598$, $R^2_{adj} = 0,228$, $F = 2,755$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,064 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,305$, $p < 0,01$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis ($\beta = -0,322$, $p < 0,05$). Šeštuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sankaupa, ji paaiškina 25,1 proc. tėvų / globėjų vertintų eksternalių sunkumų variacijos ($R = 0,620$, $R^2_{adj} = 0,251$, $F = 2,896$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,026 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 3,937$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio išsilavinimas ($\beta =$

-0,269, $p < 0,05$), mamos nedarbas ($\beta = 0,227$, $p < 0,05$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,392$, $p < 0,01$), tėčio psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,222$, $p < 0,05$), kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis ($\beta = -0,382$, $p < 0,01$), vaiko gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ($\beta = 0,216$, $p < 0,05$) ir bendra rizikos sanakaupa ($\beta = -0,427$, $p < 0,05$). 3.20 lentelėje pateiktas didžiausią eksternalių sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

Pirmųjų trijų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **bendriems sunkumams**. *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 32,9 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,647$, $R^2_{adj} = 0,329$, $F = 4,694$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,253 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 10,669$, $p < 0,001$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,324$, $p < 0,01$), mamos nedarbas ($\beta = 0,207$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,503$, $p < 0,001$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 36,4 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,686$, $R^2_{adj} = 0,364$, $F = 4,698$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,053 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,307$, $p < 0,01$), mamos nedarbas ($\beta = 0,205$, $p < 0,05$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,435$, $p < 0,001$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis ($\beta = -0,273$, $p < 0,05$). *Šeštuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 36,2 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,689$, $R^2_{adj} = 0,362$, $F = 4,210$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,004 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio išsilavinimas ($\beta = -0,336$, $p < 0,01$), mamos nedarbas ($\beta = 0,228$, $p < 0,05$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,469$, $p < 0,001$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis ($\beta = -0,296$, $p <$

0,05). 3.21 lentelėje pateiktas didžiausią bendrų sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

3.21 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė bendriems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,364$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,249	-0,034	-0,360	0,719
Amžius išsiskyrimo metu		-0,676	-0,107	-1,147	0,254
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	-8,102	-0,226	-1,569	0,120
	RV2	2,091	0,049	0,479	0,633
	RV3	-6,237	-0,173	-1,433	0,155
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-0,227	-0,017	-0,152	0,880
	RV5	-4,455	-0,307**	-3,067	0,003
	RV6	-2,279	-0,122	-1,156	0,251
	RV7	0,783	0,069	0,581	0,563
	RV8	9,858	0,205*	2,309	0,023
	RV9	-6,995	-0,080	-0,955	0,342
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	4,850	0,112	1,350	0,180
	RV11	16,791	0,435**	4,709	0,0001
	RV12	-0,391	-0,007	-0,082	0,935
	RV13	5,893	0,084	1,004	0,318
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	2,464	0,219	1,876	0,064
	RV15	-6,113	-0,273*	-2,340	0,021
	RV16	-1,471	-0,115	-0,999	0,320
	RV17	1,371	0,104	1,118	0,266

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Pirmajame žingsnyje regresijos lygtis paaiškina 7,1 proc. **aktyvumo kompetencijos** variacijos ($R = 0,296$, $R^2_{adj} = 0,071$, $F = 5,340$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingas prognostinis veiksnys – vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = -0,189$, $p < 0,05$). *Antruoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius pirmojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 9,3 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,364$, $R^2_{adj} = 0,093$, $F = 3,306$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,045 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingas prognostinis veiksnys išliko vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = -0,193$, $p < 0,05$). *Trečiuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius antrojo rizikos

veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 20,3 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,530$, $R^2_{adj} = 0,203$, $F = 3,616$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,148 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 3,493$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio emigracija ($\beta = 0,332$, $p < 0,05$) ir tėčio nedarbas ($\beta = 0,234$, $p < 0,05$).

3.22 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė aktyvumo kompetencijai (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,252$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		0,190	0,151	1,463	0,147
Amžius išsiskyrimo metu		-0,049	-0,045	-0,442	0,660
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	0,293	0,047	0,303	0,763
	RV2	-0,317	-0,043	-0,387	0,700
	RV3	2,265	0,363**	2,774	0,007
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	0,502	0,213	1,785	0,077
	RV5	0,371	0,148	1,360	0,177
	RV6	0,428	0,132	1,156	0,251
	RV7	0,047	0,024	0,186	0,853
	RV8	-1,096	-0,132	-1,368	0,174
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV9	3,039	0,201*	2,213	0,029
	RV10	1,210	0,162	1,795	0,076
	RV11	-1,915	-0,287**	-2,864	0,005
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV12	-0,457	-0,048	-0,508	0,612
	RV13	0,788	0,065	0,715	0,476
	RV14	-0,200	-0,103	-0,814	0,418
	RV15	-0,076	-0,020	-0,156	0,877
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV16	-0,063	-0,029	-0,228	0,820
	RV17	0,394	0,173	1,713	0,090

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Ketvirtuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 24,9 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,590$, $R^2_{adj} = 0,249$, $F = 3,495$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,068 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 2,555$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: išsiskyrimo trukmė ($\beta = 0,199$, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,352$, $p < 0,01$), tėčio nedarbas ($\beta = 0,221$, $p < 0,05$), vaiko fizinių traumų

patirtis ($\beta = 0,176$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,257$, $p < 0,01$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 25,2 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,614$, $R^2_{adj} = 0,252$, $F = 2,999$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,029 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio emigracija ($\beta = 0,363$, $p < 0,01$), tėčio nedarbas ($\beta = 0,201$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,287$, $p < 0,01$). *Šeštuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 24,5 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,615$, $R^2_{adj} = 0,245$, $F = 2,833$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,001 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio emigracija ($\beta = 0,336$, $p < 0,05$), tėčio nedarbas ($\beta = 0,196$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,305$, $p < 0,01$). 3.22 lentelėje pateiktas didžiausią aktyvumo kompetencijos variacijos dalį prognozuojantis modelis.

Pirmajame žingsnyje regresijos lygtis paaiškina 5,9 proc. **bendrų kompetencijų** variacijos ($R = 0,276$, $R^2_{adj} = 0,059$, $F = 4,564$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingas prognostinis veiksnys – išsiskyrimo trukmė ($\beta = 0,206$, $p < 0,05$). *Antruoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius pirmojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 10,7 proc. bendrų kompetencijų variacijos ($R = 0,383$, $R^2_{adj} = 0,107$, $F = 3,707$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,071 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 2,974$, $p < 0,05$), tačiau šioje lygtyje reikšmingų prognostinių veiksnių nėra. *Trečiuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius antrojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 23,5 proc. bendrų kompetencijų variacijos ($R = 0,556$, $R^2_{adj} = 0,235$, $F = 4,160$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,163 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 4,018$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: išsiskyrimo trukmė ($\beta = 0,208$, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,346$, $p < 0,01$) ir mamos nedarbas ($\beta = -0,229$, $p < 0,05$). *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 25,8 proc. bendrų kompetencijų variacijos ($R = 0,597$, $R^2_{adj} = 0,258$, $F = 3,617$, $p < 0,001$). R^2 pokytis = 0,047

nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: išsiskyrimo trukmė ($\beta = 0,217$, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,365$, $p < 0,01$), mamos išsilavinimas ($\beta = 0,241$, $p < 0,05$), mamos nedarbas ($\beta = -0,221$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,223$, $p < 0,05$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 23,1 proc. bendrų kompetencijų variacijos ($R = 0,600$, $R^2_{adj} = 0,231$, $F = 2,789$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,004 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: išsiskyrimo trukmė ($\beta = 0,230$, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,363$, $p < 0,01$), mamos nedarbas ($\beta = -0,225$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,226$, $p < 0,05$).

3.23 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sancaupos prognostinė vertė bendroms kompetencijoms (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,258$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		0,390	0,217*	2,269	0,025
Amžius išsiskyrimo metu		-0,004	-0,002	-0,026	0,980
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	1,150	0,130	0,915	0,362
	RV2	-1,045	-0,099	-0,942	0,349
	RV3	3,259	0,365**	2,835	0,006
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	0,813	0,241*	2,086	0,040
	RV5	0,123	0,034	0,332	0,741
	RV6	0,668	0,144	1,289	0,200
	RV7	0,249	0,089	0,738	0,462
	RV8	-2,629	-0,221*	-2,308	0,023
	RV9	3,157	0,146	1,649	0,102
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	1,404	0,131	1,483	0,141
	RV11	-2,129	-0,223*	-2,331	0,022
	RV12	-0,058	-0,004	-0,047	0,963
	RV13	0,654	0,038	0,426	0,671

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija.

Šeštuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sancaupa, ji paaiškina 22,7 proc. bendrų kompetencijų variacijos ($R = 0,603$, $R^2_{adj} = 0,227$, $F = 2,658$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,003 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: išsiskyrimo trukmė ($\beta =$

0,233, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,317$, $p < 0,05$), mamos išsilavinimas ($\beta = 0,259$, $p < 0,05$), mamos nedarbas ($\beta = -0,245$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,256$, $p < 0,05$). 3.23 lentelėje pateiktas didžiausią bendrų kompetencijų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

Pirmajame žingsnyje regresijos lygtis paaiškina 12,5 proc. **socialinių emocinių kompetencijų** variacijos ($R = 0,396$, $R^2_{adj} = 0,125$, $F = 4,922$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingas prognostinis veiksnys – vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = 0,409$, $p < 0,01$).

3.24 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė socialinėms emocinėms kompetencijoms (SEARS-C) ($R^2_{adj} = 0,282$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		1,198	0,136	0,907	0,371
Amžius išsiskyrimo metu		4,187	0,561**	3,664	0,001
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	14,340	0,344	1,331	0,192
	RV2	-17,206	-0,332	-1,934	0,061
	RV3	11,034	0,268	1,167	0,251
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-3,176	-0,213	-1,103	0,278
	RV5	-4,636	-0,278	-1,310	0,199
	RV6	1,397	0,066	0,377	0,708
	RV7	-3,650	-0,252	-1,134	0,264
	RV8	-12,032	-0,150	-1,009	0,320
	RV9	2,606	0,028	0,191	0,850
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	-2,103	-0,047	-0,292	0,772
	RV11	-5,772	-0,131	-0,830	0,412
	RV12	5,322	0,090	0,647	0,522
	RV13	14,892	0,186	1,182	0,245
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	-4,522	-0,356	-1,764	0,086
	RV15	-10,532	-0,398	-1,982	0,055
	RV16	2,331	0,164	0,846	0,403
	RV17	0,846	0,056	0,311	0,758
Rizikos sancaupa		-8,065	-0,812*	-2,255	0,030

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Antruoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius pirmojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 17,3 proc. socialinių emocinių kompetencijų variacijos ($R = 0,498$, $R^2_{adj} = 0,173$, $F = 3,301$, $p < 0,05$). R^2 pokytis = 0,092

nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingas prognostinis veiksnys – vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = 0,509$, $p < 0,001$). *Trečiuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius antrojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, jos prognostinė vertė tampa statistiškai nereikšminga. *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 21,6 proc. socialinių emocinių kompetencijų variacijos ($R = 0,656$, $R^2_{adj} = 0,216$, $F = 2,010$, $p < 0,05$). R^2 pokytis = 0,129 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = 0,594$, $p < 0,001$) ir mamos emigracija ($\beta = -0,404$, $p < 0,05$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, jos prognostinė vertė tampa statistiškai nereikšminga. *Šeštuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 28,2 proc. socialinių emocinių kompetencijų variacijos ($R = 0,737$, $R^2_{adj} = 0,282$, $F = 2,078$, $p < 0,05$). R^2 pokytis = 0,066 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 5,086$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: vaiko amžius išsiskyrimo metu ($\beta = 0,561$, $p < 0,01$) ir rizikos sanakaupa ($\beta = -0,812$, $p < 0,05$). 3.24 lentelėje pateiktas didžiausią socialinių emocinių kompetencijų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

3.2.4.2. *Vaių psichologinį prisitaikymą prognozuojančių rizikos veiksnių analizė: antrasis tyrimo etapas*

Pirmųjų trijų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **internaliems sunkumams**. *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 33,9 proc. tėvų / globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,530$, $R^2_{adj} = 0,339$, $F = 2,780$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,298 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 5,866$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta =$

-0,463, $p < 0,01$), vaiko fizinių traumų patirtis ($\beta = -0,301$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,582$, $p < 0,001$).

3.25 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė internaliems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,475$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,435	-0,156	-1,111	0,275
Amžius išsiskyrimo metu		-0,102	-0,040	-0,311	0,757
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	-0,402	-0,028	-0,118	0,907
	RV2	-1,560	-0,076	-0,480	0,634
	RV3	4,773	0,341	1,461	0,154
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-1,219	-0,211	-1,160	0,255
	RV5	-1,151	-0,181	-1,314	0,198
	RV6	-3,248	-0,442**	-3,110	0,004
	RV7	-0,190	-0,043	-0,189	0,851
	RV8	0,605	0,034	0,209	0,836
	RV9	1,306	0,036	0,235	0,816
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	-3,998	-0,252	-1,962	0,059
	RV11	10,752	0,738**	5,098	0,0001
	RV12	-3,096	-0,166	-1,116	0,273
	RV13	4,848	0,220	1,481	0,148
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	0,624	0,167	0,701	0,489
	RV15	0,020	0,002	0,012	0,991
	RV16	-2,160	-0,490*	-2,563	0,015
	RV17	2,038	0,451*	2,370	0,024
Rizikos sankaupa		-1,767	-0,483	-1,487	0,147

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Penktuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 45,6 proc. tėvų / globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,655$, $R^2_{adj} = 0,456$, $F = 3,293$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,125 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 2,982$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,458$, $p < 0,01$), vaiko fizinių traumų patirtis ($\beta = -0,343$, $p < 0,01$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,624$, $p < 0,001$) ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas ($\beta = -0,502$, $p < 0,05$). *Šeštuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sankaupa, ji paaiškina 47,5 proc. tėvų

/ globėjų vertintų internalių sunkumų variacijos ($R = 0,677$, $R^2_{adj} = 0,475$, $F = 3,353$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,022 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,442$, $p < 0,01$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,773$, $p < 0,001$), kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas ($\beta = -0,490$, $p < 0,05$) ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ($\beta = 0,451$, $p < 0,05$). 3.25 lentelėje pateiktas didžiausią internalių sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

*Pirmųjų penkių žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **eksternaliems sunkumams**.*

3.26 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė eksternaliems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,467$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,442	-0,178	-1,264	0,215
Amžius išsiskyrimo metu		0,058	0,025	0,197	0,845
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	7,748	0,612*	2,545	0,016
	RV2	1,109	0,061	0,382	0,705
	RV3	9,172	0,739**	3,144	0,004
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-2, 253	-0,439*	-2,401	0,022
	RV5	-1,990	-0,354*	-2,543	0,016
	RV6	-3,008	-0,462**	-3,226	0,003
	RV7	-0,844	-0,214	-0,941	0,354
	RV8	2,948	0,186	1,139	0,263
	RV9	1,416	0,044	0,285	0,778
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	1,573	0,112	0,864	0,394
	RV11	8,639	0,669**	4,588	0,0001
	RV12	2,951	0,179	1,192	0,242
	RV13	8,642	0,442**	2,957	0,006
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	-1,088	-0,329	-1,369	0,181
	RV15	-1,102	-0,141	-0,729	0,471
	RV16	-1,339	-0,343	-1,780	0,085
	RV17	2,520	0,630**	3,283	0,002
Rizikos sankaupa		-4,502	-1,389**	-4,242	0,0001

* $p \leq 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrbybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Šeštuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 46,7 proc. tėvų / globėjų vertintų eksternalių sunkumų variacijos ($R = 0,672$, $R^2_{adj} = 0,467$, $F = 3,282$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,184 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 17,997$, $p < 0,001$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėvų skyrybos ($\beta = 0,612$, $p < 0,05$), tėčio emigracija ($\beta = 0,739$, $p < 0,01$), mamos ($\beta = -0,439$, $p < 0,05$) ir tėčio ($\beta = -0,354$, $p < 0,05$) išsilavinimas, subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,462$, $p < 0,01$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,669$, $p < 0,001$), tėčio psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,442$, $p < 0,01$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ($\beta = 0,630$, $p < 0,01$) ir bendra rizikos sanakaupa ($\beta = -1,389$, $p < 0,001$). 3.26 lentelėje pateiktas didžiausią eksternalių sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

Pirmųjų trijų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė ir R^2 pokyčiai statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) tėvų / globėjų vertintiems **bendriems sunkumams**. *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 26,1 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,474$, $R^2_{adj} = 0,261$, $F = 2,225$, $p < 0,05$). R^2 pokytis = 0,189 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 3,333$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,535$, $p < 0,01$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,455$, $p < 0,01$). *Penktuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 28,6 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,547$, $R^2_{adj} = 0,286$, $F = 2,097$, $p < 0,05$). R^2 pokytis = 0,073 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,523$, $p < 0,01$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,482$, $p < 0,01$). Šeštuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 46,1 proc. tėvų / globėjų vertintų bendrų sunkumų variacijos ($R = 0,668$, $R^2_{adj} = 0,461$, $F = 3,226$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,122 yra statistiškai reikšmingas ($F_{pokytis} = 11,729$, $p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: tėčio

emigracija ($\beta = 0,522$, $p < 0,05$), mamos išsilavinimas ($\beta = -0,419$, $p < 0,05$), subjektyvus pajamų vertinimas ($\beta = -0,485$, $p < 0,01$), vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = 0,748$, $p < 0,001$), tėčio psichologinių sunkumų istorija ($\beta = 0,344$, $p < 0,05$), gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ($\beta = 0,631$, $p < 0,01$) ir bendra rizikos sanaupa ($\beta = -1,128$, $p < 0,001$). 3.27 lentelėje pateiktas didžiausią bendrų sunkumų variacijos dalį prognozuojantis modelis.

3.27 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sanaupos prognostinė vertė bendriems sunkumams (CBCL) ($R^2_{adj} = 0,461$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-1,336	-0,174	-1,225	0,230
Amžius išsiskyrimo metu		-0,094	-0,013	-0,103	0,919
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	9,839	0,251	1,037	0,308
	RV2	-1,482	-0,026	-0,164	0,871
	RV3	20,064	0,522*	2,206	0,035
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	-6,668	-0,419*	-2,279	0,029
	RV5	-4,194	-0,240	-1,719	0,095
	RV6	-9,802	-0,485**	-3,372	0,002
	RV7	-2,052	-0,168	-0,734	0,468
	RV8	5,531	0,113	0,685	0,498
	RV9	-4,797	-0,048	-0,309	0,759
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	2,563	0,059	0,452	0,654
	RV11	29,939	0,748**	5,100	0,0001
	RV12	5,321	0,104	0,689	0,496
	RV13	20,845	0,344*	2,288	0,029
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	-2,945	-0,287	-1,188	0,243
	RV15	-1,917	-0,079	-0,407	0,687
	RV16	-4,133	-0,341	-1,762	0,088
	RV17	7,826	0,631**	3,270	0,003
Rizikos sanaupa		-11,331	-1,128**	-3,425	0,002

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaškinimai: RV1 – tėvų skyrų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

*Pirmųjų dviejų žingsnių kintamųjų prognostinė vertė, o antrojo žingsnio ir R^2 pokytis statistiškai nereikšmingi ($p > 0,05$) **aktyvumo kompetencijai**. Trečiuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius antrojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 30,9 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,455$, $R^2_{adj} = 0,309$, $F = 3,110$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,274 yra statistiškai*

reikšmingas ($F_{\text{pokytis}} = 3,430, p < 0,01$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: mamos emigracija ($\beta = -0,453, p < 0,01$) ir tėčio nedarbas ($\beta = 0,431, p < 0,01$). *Ketvirtuoju* žingsniu, regresijos lygtį papildžius trečiojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 29,5 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,498, R^2_{\text{adj}} = 0,295, F = 2,451, p < 0,05$). R^2 pokytis nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: mamos emigracija ($\beta = -0,427, p < 0,05$) ir tėčio išsilavinimas ($\beta = 0,398, p < 0,05$), tėčio nedarbas ($\beta = 0,377, p < 0,05$).

3.28 lentelė. Rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos prognostinė vertė aktyvumo kompetencijai (CBCL) ($R^2_{\text{adj}} = 0,415$)

Nepriklausomi kintamieji		B	β	T	p
Laikas po išsiskyrimo		-0,005	-0,006	-0,043	0,966
Amžius išsiskyrimo metu		-0,083	-0,115	-0,850	0,402
Pirmasis rizikos veiksnių blokas	RV1	0,744	0,184	0,728	0,472
	RV2	-3,122	-0,533**	-3,209	0,003
	RV3	-0,250	-0,063	-0,255	0,800
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	0,578	0,352	1,836	0,076
	RV5	-0,192	-0,107	-0,733	0,469
	RV6	-0,321	-0,154	-1,027	0,312
	RV7	0,148	0,117	0,494	0,625
	RV8	0,955	0,189	1,100	0,279
	RV9	4,512	0,434*	2,705	0,011
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV10	-0,239	-0,053	-0,391	0,698
	RV11	-1,293	-0,313*	-2,048	0,049
	RV12	-1,170	-0,222	-1,409	0,169
	RV13	-0,011	-0,002	-0,011	0,991
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	RV14	0,392	0,369	1,468	0,152
	RV15	0,284	0,114	0,561	0,579
	RV16	0,261	0,209	1,034	0,309
	RV17	0,210	0,164	0,814	0,422
Rizikos sankaupa		0,371	0,358	1,043	0,305

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Paaiškinimai: RV1 – tėvų skyrybų patirtis; RV2 – mamos emigracija; RV3 – tėčio emigracija; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinių traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – vieno iš tėvų įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai.

Penktuoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius ketvirtojo rizikos veiksnių bloko kintamaisiais, ji paaiškina 41,3 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,628, R^2_{\text{adj}} = 0,413, F = 2,929, p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,129 yra statistiškai

reikšmingas ($F_{\text{pokytis}} = 2,866$, $p < 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: mamos emigracija ($\beta = -0,473$, $p < 0,01$) ir tėčio nedarbas ($\beta = 0,413$, $p < 0,05$). Šeštoju žingsniu, regresijos lygtį papildžius bendra rizikos sanakaupa, ji paaiškina 41,5 proc. aktyvumo kompetencijos variacijos ($R = 0,640$, $R^2_{\text{adj}} = 0,415$, $F = 2,844$, $p < 0,01$). R^2 pokytis = 0,012 nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Šioje lygtyje reikšmingi prognostiniai veiksniai: mamos emigracija ($\beta = -0,533$, $p < 0,01$), tėčio nedarbas ($\beta = 0,434$, $p < 0,05$) ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis ($\beta = -0,313$, $p < 0,05$). 3.28 lentelėje pateiktas didžiausią aktyvumo kompetencijos variacijos dalį prognozuojantis modelis.

Apibendrinant galima pažymėti, kad daugialype hierarchine regresine analize pagrįstas daugiopos rizikos modelis atskleidė rizikos veiksnių ir rizikos sanakupos prognostinę vertę vaikų psichologiniam prisitaikymui. Pirmajame tyrimo etape vaikų internalius sunkumus leidžia prognozuoti tėvų skrybų patirtis, vaikų psichologinių sunkumų patirtis, tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas, eksternalius sunkumus – tėčio išsilavinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėčio psichologinių sunkumų patirtis, kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis, vaiko gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sanakaupa, bendrus sunkumus – tėčio išsilavinimas, mamos nedarbas, vaikų psichologinių sunkumų patirtis ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis. Vaikų aktyvumo kompetenciją leidžia prognozuoti tėčio emigracija, tėčio nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis, socialines emocines kompetencijas – vaiko amžius išsiskyrimo metu ir bendra rizikos sanakaupa, bendras kompetencijas – nuo išsiskyrimo praėjęs laikas, tėčio emigracija, mamos išsilavinimas, mamos nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis.

Antrajame tyrimo etape vertintus psichologinio prisitaikymo rodiklius reikšmingai leidžia prognozuoti panašūs rizikos veiksniai, kaip ir pirmajame

tyrimo etape, tačiau išryškėja ir naujų svarbių veiksnių. Vaikų internalius sunkumus šiame etape leidžia prognozuoti subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumas, eksternalius sunkumus – tėvų skyrybų patirtis, tėčio emigracija, mamos ir tėčio išsilavinimas, subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sanakaupa, bendrus sunkumus – tėčio emigracija, mamos išsilavinimas, subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėčio psichologinių sunkumų istorija, gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sanakaupa, o aktyvumo kompetenciją – mamos emigracija, tėčio nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis. Svarbu pažymėti, kad antrajame tyrimo etape išryškėja socialinių ekonominių charakteristikų ir tėvų emigracijos patirties prognostinė vertė.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Nors sistemingų ir tiesiogiai su analizuojama problema – patyrusių išsiskyrimą su tėvais dėl jų emigracijos vaikų psichologinio prisitaikymo – susijusių mokslinių studijų nėra daug, atlikta tyrimų apžvalga ir šio tyrimo rezultatų analizė leidžia įvertinti gautus rezultatus platesniame teoriniame ir empiriniame kontekste, kelti tam tikras prielaidas ir išvagas.

4.1. Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinis prisitaikymas ir jo kaita

Vaikų elgesio ir emocinių sunkumų išreikštumas. Remiantis Lietuvos vaikų populiacijai sudarytomis šiame tyrime naudotų metodikų (ASEBA grupės) normomis (Kajokienė ir Žukauskienė, 2007), kiekvieno vaiko elgesio ir emocinių sunkumų skalių įverčius galima laikyti patenkančiais į normas, rizikos arba nuokrypio zonas. Sunkumai, patenkantys į rizikos ir nuokrypio zonas, vertinami kaip keliantys pavojų sėkmingam vaiko prisitaikymui ir laikomi išreikštais. Norėtusi pažymėti keletą su elgesio ir emocinių sunkumų rezultatais susijusių svarbių dalykų.

Pirmiausia tyrimas atskleidė, kad skirtinguose vaikų funkcionavimo kontekstuose elgesio ir emocinių sunkumų raiška skiriasi. Remiantis tėvų / globėjų ir mokytojų vertinimais, išreikšti skirtingi vaikų elgesio ir emociniai sunkumai. Tėvai / globėjai nurodo, kad daugiausia vieno tėvo emigracijos grupės vaikų turi internalių sunkumų, dvejopo išsiskyrimo grupės vaikų – eksternalių sunkumų, o abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų vienodai išreikšti tiek internalūs, tiek eksternalūs sunkumai. Mokytojų vertinimu, daugiausia dvejopo išsiskyrimo grupės vaikų turi eksternalių sunkumų, abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų – internalių sunkumų, o vieno tėvo emigracijos

grupės vaikų vienodai išreikšti tiek internalūs, tiek eksternalūs sunkumai. Nors pažymima (Achenbach and Rescorla, 2001), kad skirtingų šaltinių pateikiama informacija apie vaikų elgesio ir emocinius sunkumus paprastai būna reikšmingai susijusi, taip pat nurodoma (Jusienė ir Raižienė, 2006), kad tėvai ir mokytojai skirtingai vertina vaikų sunkumus. Taigi, norint gauti patikimesnę ir išsamesnę informaciją apie vaiko psichologinį funkcionavimą, vieno informacijos šaltinio nepakanka.

Antra, galima teigti, kad tėvų emigraciją patyrusių vaikų, turinčių elgesio ir emocinių sunkumų, dalis neviršija psichikos sveikatos sutrikimų epidemiologijos skelbiamų duomenų. Kaip jau buvo minėta, analizuojant elgesio ir emocinių sunkumų išreikštumą svarbu ne tik tai, kokie sunkumai silpniau ar stipriau išreikšti, bet ir jų procentinė išraiška. Literatūroje nurodoma (Girdzijauskienė ir kt., 2005), kad psichikos ir elgesio problemų paplitimas įvairiose šalyse svyruoja tarp 10–20 proc. Lietuvoje 2002–2005 m. atliktas psichikos sutrikimų epidemiologinis tyrimas (Girdzijauskienė ir kt., 2005) parodė, kad 12,7 proc. 7–16 m. vaikų psichikos sutrikimo diagnozė yra „tikriausiai tikėtina“, o tai atitinka Pasaulinės sveikatos organizacijos skelbiamus vaikų psichikos sveikatos sutrikimų dažnio duomenis. Šiame tyrime visos tiriamos imties (tiriamųjų ir lyginamųjų grupių) vaikų įvairių elgesio ir emocinių sunkumų rodiklių įverčių, remiantis tiek tėvų / globėjų, tiek mokytojų vertinimais, patekimas į rizikos ir nuokrypio zoną svyruoja nuo 0 iki daugiau nei 50 proc. Tačiau paprastai tėvų emigracijos grupių vaikų sunkumų įverčiai, kurie pagal įvairius atskirus elgesio ir emocinių sunkumų rodiklius galėtų būti vertinami kaip keliantys pavojų sėkmingam vaiko prisitaikymui, neviršija 20 proc. Svarbu pažymėti ir tai, kad kol kas, neturint patikimos statistinės informacijos apie tai, kiek iš tiesų vaikų yra patyrę tėvų emigraciją, reprezentatyvios imties surinkti nėra galimybės ir tokios išvados visai tėvų emigraciją patyrusių vaikų populiacijai apibendrinti negalima.

Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų elgesio ir emociniai sunkumai, kompetencijos ir adaptyvus elgesys. Šiame tyrime

siekta palyginti tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologinį prisitaikymą su Lietuvos vaikų norminės imties ir įvairių išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų prisitaikymu.

Neretai vienu pagrindinių raidos psichopatologijos tyrimų tikslų tampa išsiaiškinti, kaip specifinė gyvenimo patirtis pakreipia raidą vienokia ar kitokia trajektorija. Tikslui pasiekti pirmiausia būtina nustatyti, ar turinčiųjų tam tikrą specifinę patirtį psichologinis prisitaikymas skiriasi nuo šios patirties neturinčiųjų. Todėl raidos psichopatologijos tyrimuose neretai lyginamosios studijos. Tyrimų subjektu dažnai tampa augantys skirtingo tipo šeimose (Campana et al., 2008; Deater-Deckard et al., 1998 b; Guttman and Rosenberg, 2003 ir kt.), likę be tėvų globos (Gudonis ir kt., 2008; Lau et al., 2003; Lazdauskas ir Pileckaitė-Markovienė, 2007; Proctor et al., 2010; Strijker and Knorth, 2009 ir kt.), turintys įvairių sveikatos sutrikimų (Barkauskienė ir Bieliauskaitė, 2002; Bieliauskaitė ir kt., 2009; Spagnola and Fiese, 2010 ir kt.), patyrę smurtą ir prievartą šeimoje ir už jos ribų (Graham-Bermann et al. 2009; Martinez-Torteya et al., 2009; Schultz et al., 2009 ir kt.) ir pan. vaikai. Daugeliu tyrimų nustatyta, kad tokią patirtį turintys vaikai patiria daugiau psichologinio prisitaikymo sunkumų, palyginti su neturinčiais.

Šis tyrimas atskleidė kitokius rezultatus. Remiantis tėvų / globėjų vertinimu, abiejų tėvų emigracijos grupės berniukams būdingas žemesnis nerimastingumo / depresiškumo, agresyvaus elgesio, eksternalių ir bendrų sunkumų, o vieno tėvo emigracijos grupės mergaitėms – socialinių sunkumų, taisyklių laužymo, agresyvaus elgesio, eksternalių ir bendrų sunkumų lygis, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų ir mergaičių lygiu. Remiantis mokytojų vertinimu, dvejetainio išsiskyrimo grupės berniukams būdingas žemesnis nerimastingumo / depresiškumo ir taisyklių laužymo, abiejų tėvų emigracijos grupės berniukams – nerimastingumo / depresiškumo, o vieno tėvo emigracijos grupės mergaitėms – mąstymo sunkumų, agresyvaus elgesio ir eksternalių sunkumų lygis, palyginti su Lietuvos vaikų norminės imties berniukų ir mergaičių lygiu. Tarpgrupinis tėvų emigraciją patyrusių ir kitokią

išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių ir jos neturinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių palyginimas taip pat parodė, kad tėvų emigraciją patyrę vaikai yra kur kas geriau psichologiškai prisitaikę, palyginti su globos namuose augančiais vaikais: jų elgesio ir emocinių sunkumų lygis reikšmingai žemesnis, o kompetencijų ir adaptyvaus elgesio – aukštesnis. Ir nors tėvų emigraciją patyrusių ir pilnose šeimose augančių vaikų elgesio ir emocinių sunkumų lygis nesiskiria, tėvų emigraciją patyrusių vaikų kompetencijų ir adaptyvaus elgesio lygis yra reikšmingai žemesnis, palyginti su pilnose šeimose augančių vaikų.

Taigi skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių palyginimas atskleidė esminius globos namuose augančių ir kitų grupių vaikų skirtumus – šios grupės vaikų įverčiai tiek labiausiai išreikšti pagal daugelį elgesio ir emocinių sunkumų rodiklių, tiek reikšmingai didesni, o kompetencijų ir adaptyvaus elgesio įverčiai mažesni. Svarbia rizikos patirtimi, galinčia lemti tokius rezultatus, pirmiausia paprastai nurodomas globos įstaigose augančių vaikų ankstyvas išsiskyrimas su abiem tėvais (Goldman and Ryan, 2010; Rutter et al., 1998; Van Ijzendoorn et al., 2005; Juffer and Van Ijzendoorn, 2007). Kita vertus, abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų, kurie taip pat patyrę išsiskyrimą su abiem tėvais, psichologinis prisitaikymas kur kas sėkmingesnis, palyginti su globos įstaigų vaikų. Tai leidžia manyti, kad globos namuose augančių vaikų patirtis yra iš esmės kitokia, greičiausiai susijusi su daugiopu traumuojančia patirtimi ir kreipia vaikų raidą visiškai kita trajektorija, palyginti su bet kokio kito tipo šeimose augančiais vaikais. Tai parodo, kad vien tik išsiskyrimo faktas nėra esminis, o svarbus yra bendras vaiko patirties kontekstas.

Neišryškėję skirtumai tarp tirtųjų grupių, išskyrus globos įstaigų grupės vaikus, pagal elgesio ir emocinius sunkumus nurodo esant daugiau ar mažiau panašų visų vaikų psichologinį prisitaikymą. Šie rezultatai prieštarauja kitų Lietuvoje atliktų tyrimų išvadoms. Kai kurių autorių teigimu, trečdaliui (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007) ar net pusei (Malinauskas, 2006) vaikų

tėvų emigracija turi neigiamos įtakos. Kiti tyrėjai (Butvilas, 2008; Leliūgienė ir kt., 2005) taip pat tėvų emigraciją sieja su itin rizikinga vaikų patirtimi ir priskiria ją netekties patirčiai ar net emocinei traumai (Gumuliauskienė ir kt., 2008), o dėl to, kaip manoma, ir kyla elgesio ir emocinių sunkumų. Tačiau svarbu pažymėti, kad šių tyrimų negalima priskirti klinikinės psichologijos tyrimams, juose nenaudotos psichometriškai pagrįstos vaikų elgesio įvertinimo priemonės, o apie vaikų elgesio sunkumus sprendžiama iš pokalbių su tėvais ar anketinių tėvų ar mokytojų apklausų. Pastarosiose studijose gana laisvai operuojama netekties ir traumos sąvokomis, todėl tokios išvados negali būti siejamos su klinikinės psichologijos kategorijomis. Pažymėtina ir tai, kad daugelyje studijų apskritai tėvų emigracijos reiškinys tiesiogiai ir vienareikšmiškai siejamas su vaikų patiriamais sunkumais ir nekreipiamas dėmesys į kitas galimas vaiko patirtis ar šeimoje vykstančius procesus. Žinoma, negalima teigti, kad vaikui išsiskyrimas su tėvais nėra traumuojantis įvykis, tačiau jei taip ir yra, šio tyrimo rezultatai rodo, kad tuo pačiu vidiniame ar išoriniuose vaiko kontekstuose yra pakankamai išteklių tą traumą įveikti.

Šis tyrimas atskleidė, kad pilnose šeimose augantys vaikai pasižymi aukštesnėmis kompetencijomis bei adaptyviu elgesiu, o tai tolimesnėje raidoje gali suteikti daugiau galimybių. Raidos psichopatologijos specialistai (pavyzdžiui, Vanderbilt-Adriance and Shaw, 2008) nurodo, kad būtent ne tik psichologinio prisitaikymo arba elgesio ir emocinių sunkumų nebuvimas, bet ir įvairių kompetencijų turėjimas gali reikšti aktyvesnę apsaugančių mechanizmų veiklą. Todėl psichologinių sunkumų prevencijos ir kompetencijų ugdymo praktikai tolesniuose tyrimuose vertėtų išsamiau paanalizuoti veiksnius, padedančius išlaikyti aukštą įvairių vaiko kompetencijų lygį net ir veikiant rizikos veiksniams. Gali būti, kad yra panašių mechanizmų į traumų psichologijos atstovų vadinamus potrauminiu augimu (Kazlauskas ir kt., 2007). Išsiskyrimo patirtis lemia specifinį santykių netekties kontekstą, į kurį patenka vaikas, ir už, atrodytų, gana sėkmingo prisitaikymo trumpalaikėje perspektyvoje gali slėptis ilgalaikiai ar net tarpgeneraciniai neigiami trauminės

patirties padariniai. Juo labiau, kad ir psichologinis prisitaikymas suprantamas ne tik kaip statinis raidos rezultatas, bet kaip procesas, tęstinis vyksmas (Bukšnytė, 2006), o raidos psichopatologijos požiūriu (Appleyard et al., 2005; Wenar ir Kerig, 2006), patiriamos rizikos poveikis šiam raidos rezultatui gali reikštis ne tuo laiku kai rizika patiriama, o vėliau.

Tenka stebėti, kad tėvai siekį emigruoti iš esmės aiškina finansiniais sunkumais ir noru sukurti tvirtesnę materialinę pagrindą savo šeimai. Tai parodo gana iškreiptą šeimos gerovės supratimą ir nepakankamą tiesioginių tarpusavio santykių vertinimą. Susitelkiant vien į finansinių problemų sprendimą nepagalvojama, kad nepakankamai dėmesio sulaukia kitos, nemažiau svarbios, sritys. Gali būti, kad santykių sritis tampa mažiau aktuali dar ir dėl to, kad susilpnėjusių ar nutrūkusių santykių efektai pasireiškia tik po tam tikro laiko. Taigi tikėtina, kad vaikas žalojančioje situacijoje atsiduria dėl tėvų nežinojimo. Todėl, ko gero, vienas pirmųjų pamatinių žingsnių ne tik vaikų išsiskyrimo su tėvais kontekste, bet ir apskritai vaikų psichikos sveikatos prevencijoje – intensyvesnis tėvystės įgūdžių programų diegimas.

Vaikų psichologinio prisitaikymo kaita. Tęstinių ar ilgalaikių tyrimų praktika rodo, kad tyrėjai dažnai susiduria su pakankamo tiriamos imties dydžio išlaikymo bėgant laikui problema. Tačiau net ir esant dideliame tiriamųjų iškritimui, pavyzdžiui, beveik 50 proc. (Gutman et al., 2003) ar net daugiau nei pusei (Goldman and Ryan, 2010), tyrėjai formuluoja išvadas apie rezultatų kaitą. Šiame darbe taip pat neišvengta didelio tiriamųjų iškritimo po pirmojo tyrimo etapo, todėl pirmiausia buvo nuspręsta palyginti iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo ir likusiųjų tolesniuose tyrimo etapuose pradinius psichologinio prisitaikymo rodiklius. Lyginamoji analizė parodė, kad likusieji tolesniuose tyrimo etapuose ir iškritusieji iš tyrimo nesiskyrė psichologinio prisitaikymo sunkumų lygiu, tačiau likusiųjų tyrime aukštesnis kai kurių kompetencijų lygis, palyginti su iškritusiais. Esminių skirtumų nebuvimas tarp šių grupių leidžia tęstinio tyrimo rezultatus apibendrinti visai tiriamai imčiai,

atsižvelgiant į esančius kompetencijų skirtumus, tačiau taip pat įpareigoja išvadas apie rezultatų kaitą aiškinti itin atsargiai.

Taigi tęstinio tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad psichologinio prisitaikymo rodikliai skirtingose išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų grupėse kinta skirtingai. Pirmiausia tėvų emigracijos grupėje vyksta daugiausia vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumų pokyčių, tėvų skyrybų grupėje kiek mažiau, o pilnų šeimų grupėje nepastebėta jokių sunkumų pokyčių. Antra, tėvų emigracijos grupėje elgesio ir emocinių sunkumų pagal daugelį rodiklių nuo pirmojo iki antrojo vertinimo (per vienerius metus) padaugėjo, o nuo antrojo iki trečiojo vertinimo (per pusę metų) sumažėjo, palyginti su pirmuoju vertinimu; tėvų skyrybų grupėje daugelis elgesio ir emocinių sunkumų nuo pirmojo iki trečiojo vertinimų laipsniškai mažėjo; pilnų šeimų grupėje tokios aiškios elgesio ir emocinių sunkumų kaitos nepastebėta. Kadangi žinoma, kad kompetencijos yra reikšmingai neigiamai susijusios su kai kuriais elgesio ir emociniais sunkumais, o tęstiniame tyrime likusiųjų kompetencijų lygis reikšmingai aukštesnis, palyginti su iškritusiųjų po pirmojo tyrimo etapo, išlieka tikimybė, kad psichologinio prisitaikymo sunkumų laikui bėgant mažėja būtent dėl to. Remiantis raidos psichopatologijos požiūriu galima manyti, kad aukštesnis aktyvumo ar socialumo kompetencijų lygis, kuris iš esmės reiškia vaiko aktyvesnį įsijungimą į kitus savo funkcionavimo kontekstus, tarnauja kaip kompensuojantis prarastą ryšį šeimos kontekste. Iš kitos pusės, negalima atmesti tikimybės, kad apskritai tyrime dalyvavo sėkmingiau prisitaikiusi dalinė emigracijos šeimų populiacijos dalis. Kaip jau minėta, tyrimo imtis gana sunkiai identifikuojama, oficialios statistinės informacijos apie dalinės emigracijos šeimas nėra, o visuomenės informavimo priemonių formuojamas stigmatizuojantis požiūris skatina slėpti tikrąją šeiminių padėtį.

Tačiau panaši psichologinio prisitaikymo dinamika atskleidžiama ir kituose tyrimuose. Išsamiai analizuotos smurtą ir prievartą patyrusių vaikų raidos trajektorijos. Nustatyta, kad blogą elgesį savo atžvilgiu patyrusių vaikų socialinių (Bolger, 1998), internalių sunkumų (Cicchetti and Rogosch, 1997;

Kim and Cicchetti, 2006) daugėja, o vėliau pradeda mažėti. Prievartos nepatyrusių vaikų internalių sunkumų laikui bėgant laipsniškai daugėja, o eksternalių – mažėja (Cicchetti and Rogosch, 1997). Pastarieji rezultatai siejami su natūralios raidos procesu. Pasitaiko tyrimų (pavyzdžiui, Rosenthal et al., 2003), kuriais aptinkama, kad specifinę patirtį turinčių vaikų psichologinis prisitaikymas laikui bėgant silpnėja. Būtent pastarajame tyrime atlikti tik du vaikų psichologinio prisitaikymo vertinimai. Šis rezultatas aiškiai iliustruoja, kad nepakankamai vertinimo kartų turinčių studijų rezultatų išvados gali lemti klaidingas specifinę patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo kaitos interpretacijas.

Kita vertus, šio tyrimo rezultatai, kaip ir daugelio kitų, nurodo, kad laikui bėgant vaikų psichologinis prisitaikymas gerėja savaime. Todėl gali kilti abejonių dėl prevencijos ar intervencijos tikslingumo. Tačiau vaikų išsiskyrimo su tėvais efektų vaikų psichologiniam prisitaikymui apibendrinančiose studijose (Amato, 2003; Eldar-Avidan, 2009; Richards et al., 1997; Ahrons, 2007; Wenar and Kerig, 2006) keliama prielaida apie ilgalaikį išsiskyrimo poveikį. Išsiskyrimo su tėvais patirtis vaikystėje siejama su sunkumais ateityje užmegzti ir palaikyti artimus santykius. Šiame darbe tiriamos imties sudarymo būdas ir didelis tiriamųjų iškritimas iš tyrimo po pirmojo tyrimo etapo neleidžia rezultatų apibendrinti visai išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų populiacijai, tačiau leidžia numatyti gaires raidos trajektorijų tyrinėjimams ir pabrėžia ilgalaikių tyrimų poreikį.

Apibendrinant norėtusi pažymėti, kad esminių skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų psichologinio prisitaikymo rodiklių įverčių skirtumų nebuvimas raidos psichopatologijos kontekste reiškia tai, kad vien šeiminei padėtis ar išsiskyrimo su tėvais patirtis nėra pagrindinis veiksnys, lemiantis sėkmingą ar nesėkmingą vaikų psichologinį prisitaikymą, ir nurodo poreikį analizuoti kartu veikiančius kitus veiksnius.

4.2. Daugeriopa rizika ir vaikų psichologinis prisitaikymas

Vaikų psichologinis prisitaikymas ir rizikos veiksniai. Raidos psichopatologijos studijose laikomasi požiūrio, kad tyrinėti vieno konkretaus rizikos veiksnio sąsajas su psichologiniu prisitaikymu atskirai nuo kitų gyvenimo įvykių nėra tikslinga. Nors dėl vienatiksliškumo ir daugiatisliškumo galimybės labai sunku ar net neįmanoma tiksliai nustatyti, kokių veiksnių deriniai lemia konkretų rezultatą, stengiamasi aptikti optimalius modelius, kurie tiktų kuo didesnei tiriamos imties daliai.

Šiame darbe plėtojama daugelio rizikos veiksnių idėja, pagal kurią psichologiniam prisitaikymui, kaip raidos rezultatui, taip pat svarbu ne vienas rizikos veiksnys, o daugelio rizikos veiksnių sąveika ir jų sanaupa. Vertinant iš H. Ch. Kraemer (2001) su bendraautorais sudarytos rizikos veiksnių sąveikos klasifikacijos perspektyvos, daugelis daugeriopos rizikos tyrėjų laikosi nuostatos, kad rizikos veiksniai pagal tarpusavio sąveikos pobūdį yra susiklojantys (susiję). Rekomenduojama (Kraemer et al., 2001) susiklojančių veiksnių sąsajas su rezultatu analizuoti ne tik atskirai, bet ir sujungti ir sudaryti bendrą rizikos veiksnį, kaip dar patikimesnį bendrą konstruklą. Remiantis rizikos tyrimų apžvalga ir metodinėmis rekomendacijomis (Luthar et al. 2006), buvo išskirta septyniolika rizikos veiksnių, kaip dažniausiai analizuojamų rizikos ir vaikų išsiskyrimo su tėvais tyrimuose, jie apjungti į bendrųjų (šeiminės padėties ir išsiskyrimo patirties, socialinių ekonominių charakteristikų, vaiko ir tėvų sveikatos istorijos), ir specifinių (susijusių su vaikų išsiskyrimo su tėvais patirtimi) veiksnių blokus, o patirtų rizikos veiksnių kiekis reiškia bendrą rizikos sanaupą. Pažymima (Gutman et al., 2003), kad taip apibendrinant rizikos veiksnius gali būti prarandama dalis svarbios informacijos, susijusios su atskirais rizikos veiksniais, tačiau didelis privalumas šio darbo kontekste – galimybė analizuoti sąlyginai mažų tyrimo imčių duomenis.

Taigi pirmiausia darbe atlikta koreliacinė analizė atskleidė įvairaus pobūdžio ir stiprumo rizikos veiksnių tarpusavio ir rizikos veiksnių, rizikos sankaupos bei psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajas. Tai leido smulkiau analizuoti duomenis. Svarbu pažymėti, kad daugiausia aptikta rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir tėvų / globėjų vertinamų psichologinio prisitaikymo sunkumų visose išsiskyrimą su tėvais patyrusiųjų grupėse: vieno tėvo emigracijos grupės vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumai daugiausia susiję su ketvirtojo rizikos veiksnių (susijusių su išsiskyrimo patirtimi) bloko kintamaisiais ir bendra rizikos sankaupa, dvejopo išsiskyrimo, abiejų tėvų emigracijos ir tėvų skyrybų grupių vaikų – su trečiojo rizikos veiksnių (vaiko ir tėvų sveikatos istorijos) bloko kintamaisiais.

Daugialypė hierarchinė regresinė analizė pagrįstas daugiopos rizikos modelis atskleidė rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos galimybę prognozuoti vaikų psichologinį prisitaikymą. Vaikų internalius sunkumus leidžia prognozuoti tėvų skyrybų patirtis, vaikų psichologinių sunkumų patirtis, tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas ir kartu negyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas, eksternalius sunkumus – tėčio išsilavinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėčio psichologinių sunkumų patirtis, kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis, vaiko gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sankaupa, bendrus sunkumus – tėčio išsilavinimas, mamos nedarbas, vaikų psichologinių sunkumų patirtis ir kartu negyvenančio / kito tėvo įtakos priimant su vaiku susijusius sprendimus lygis. Vaikų aktyvumo kompetenciją leidžia prognozuoti tėčio emigracija, tėčio nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis, socialines emocines kompetencijas – vaiko amžius išsiskyrimo metu ir bendra rizikos sankaupa, bendras kompetencijas – nuo išsiskyrimo praėjęs laikas, tėčio emigracija, mamos išsilavinimas, mamos nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis. Antrajame tyrimo etape vertintus psichologinio prisitaikymo rodiklius reikšmingai leidžia prognozuoti panašūs rizikos veiksniai, kaip ir pirmajame tyrimo etape, tačiau išryškėja ir

naujų svarbių veiksnių. Vaikų internalius sunkumus šiame etape leidžia prognozuoti subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas ir gyvenamosios vietos keitimo dažnumas, eksternalius sunkumus – tėvų skyrybų patirtis, tėčio emigracija, mamos ir tėčio išsilavinimas, subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sanakaupa, bendrus sunkumus – tėčio emigracija, mamos išsilavinimas, subjektyvus pajamų vertinimas, vaiko psichologinių sunkumų patirtis, tėčio psichologinių sunkumų istorija, gyvenamosios vietos keitimo dažnumas ir bendra rizikos sanakaupa, o aktyvumo kompetenciją – mamos emigracija, tėčio nedarbas ir vaiko psichologinių sunkumų patirtis.

Taigi prognozuojant išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologinį prisitaikymą svarbiausi yra su vaikų išsiskyrimo su tėvais patirties kontekstu susiję veiksniai, iš esmės atspindintys kartu negyvenančio tėvo dalyvavimo vaiko auklėjime lygį ir bendravimo su vaiku dažnumą, taip pat bendra rizikos sanakaupa, t. y. patiriamų rizikos veiksnių kiekis. Svarbų ne vien tik paties išsiskyrimo fakto, o daugelio veiksnių sąveikos vaidmenį psichologiniam prisitaikymui vaikų išsiskyrimo su tėvais kontekste pažymi ir kiti tyrėjai (Amato, 2001 a; Dovydaitienė, 2001; Pedro-Carrol, 2001), o svarbiausiu psichologinį prisitaikymą lemiančiu veiksniu nurodomi (Bauserman, 2002; Fagan et al., 2009; Luthar and Zigler, 1991) santykiai šeimoje. Dalinės emigracijos šeimose dažniausiai pasitaiko migracijos modelis, kai išvyksta vienas iš tėvų, dažniausiai tėtis. Tokį apsisprendimą, ko gero, būtų galima būtų vertinti kaip nepakankamą vaiko santykio su tėvu vaidmens įvertinimą. Gelmines tarpasmeninių santykių prielaidas tyrinėjantys autoriai (Rukšaitė, 2008) taip pat pastebi šią tendenciją, kaip ir tai, kad ankstyvieji santykiai su tėvu taip pat svarbūs tolimesniam vaiko santykių brandai. Antrajame šio tyrimo etape išryškėja tėvų (ypač tėvo) emigracijos patirties prognostinė vertė vaikų psichologiniam prisitaikymui. Tai reiškia, kad tėvų emigracijos patirties svarba laikui bėgant didėja. Šis rezultatas prisideda prie vaikų išsiskyrimo su

tėvais ilgalaikio poveikio vaikų psichologiniam prisitaikymui hipotezės patvirtinimo. Taip pat šio tyrimo rezultatai parodo ne tik santykių šeimoje, bet ir už šeimos ribų svarbą. Reikšmingos psichologinių prisitaikymo sunkumų sąsajos su vaikų gyvenamosios vietos keitimo dažnumu atskleidžia stabilios tolimesnės vaiko aplinkos ir santykių už šeimos ribų išsaugojimo svarbą.

Taigi, šio tyrimo rezultatai iš esmės patvirtina daugiopos rizikos idėją, o tai reiškia, kad ši idėja yra tinkama išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologiniam prisitaikymui aiškinti. Todėl būtų vertinga tolesnė šios idėjos plėtotė vaikų išsiskyrimo su tėvais kontekste.

Apibendrinant rezultatų aptarimą, norėtusi pažymėti keletą svarbiausių dalykų. Nors lyginamųjų analizių rezultatai iš esmės nerodo, kad tėvų emigraciją patyrę vaikai turi daugiau psichologinio prisitaikymo sunkumų, jokių būdu neteigiame, kad ši išsiskyrimo patirtis neveikia vaiko raidos. Iš vienos pusės, tą patvirtina tęstinio tyrimo rezultatai, kurie leidžia įžvelgti savitą būdą vaikų psichologiniam prisitaikymui kisti. Kita vertus, būtų neatsakinga vieną reiškinį (tėvų emigraciją) tiesiogiai sieti su konkrečiu rezultatu (vaiko psichologiniu prisitaikymu). Svarbu atsižvelgti į tai, kokias dar sąlygas ir procesus slepia vaikų išsiskyrimo su tėvais reiškinys. Tokios pozicijos įpareigoja laikytis ir teorinių lygmeniu numatoma vienatiksliškumo ir daugiatisliškumo galimybė, ir mūsų tyrimo rezultatai, patvirtinantys daugiopos rizikos hipotezę vaikų išsiskyrimo su tėvais patirties kontekste. Žinoma, kad kartu su išsiskyrimu atsirandančių rizikos veiksnių, tokių kaip nepakankamas išvykusio tėvo bendravimas su šeima ir vaiku, dažnas vaiko gyvenamosios vietos keitimas, taip nutraukiant jo ryšius su kitais reikšmingais suaugusiaisiais (pavyzdžiui, mokytojais) ir bendraamžiais, santykių su kuriais formavimas apskritai yra viena iš pagrindinių raidos užduočių vidurinėje vaikystėje, gausa ar intensyvumas lemia nesėkmingą psichologinį prisitaikymą. Tačiau lygiai taip pat svarbu žinoti, kad yra būdų, kurie gali padėti sumažinti psichologinio prisitaikymo sunkumų atsiradimą.

4.3. Darbo ribotumai

Reflektuojant apie tyrimo metodologinį pagrindą ir rezultatus, tenka pažymėti kai kuriuos darbo trūkumus, kurie ne tik leidžia nurodyti šio tyrimo rezultatų interpretavimo ir apibendrinimo ribas, bet ir gali būti rekomendacijos kitiems tyrimams.

Psichologiniam prisitaikymui įvertinti naudotos validžios ir patikimos priemonės, tačiau rezultatai leidžia manyti, kad kai kuriais atvejais iš kitų šaltinių (tėvų / globėjų, mokytojų) renkama informacija gali atspindėti ne realius vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumus, bet subjektyvią respondentų nuomonę. Su šia problema apskritai labai dažnai susiduriama vaikų psichologiniuose tyrimuose, tačiau ateityje planuojant tyrimus būtų svarbu rasti priemonių kuo daugiau informacijos apie vertinamus kintamuosius gauti iš paties vaiko tiesiogiai, o informaciją iš kitų šaltinių laikyti papildančia.

Rizikos veiksniams įvertinti šiame darbe naudota bendrųjų duomenų anketa. Rizikos tyrimuos dažnai informacija apie rizikos veiksnius renkama iš tėvų, remiantis interviu arba bendrųjų duomenų anketomis. Norėtųsi pažymėti, kad toks būdas yra tinkamas šeiminei padėčiai, socialinėms ekonominėms charakteristikoms ir pan. įvertinimui. Tačiau su santykiškai šeimoje susijusių dalykų įvertinimui ateityje reikėtų paieškoti psichometriškai pagrįstų įvertinimo priemonių.

Šiame tyrime nebuvo atsižvelgta į galimai kartu su rizikos veiksniais veikiančius apsaugančiuosius veiksnius, nors ir neturėta tokio tikslo. Be to, ir patys rizikos veiksniai savo sąveika gali būti ne tik susiklojantys. Įmanomi ir kiti jų sąveikos būdai. Todėl ateityje būtų svarbu įvertinti ir kitų modelių tinkamumą išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologiniam prisitaikymui aiškinti.

Tiriamos imties specifika neleido taikyti tikimybinį imties sudarymo būdą, todėl tyrimo rezultatai negali būti apibendrinti visai išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų populiacijai. Negalima atmesti tikimybės, kad tyrime apskritai

galėjo sutikti dalyvauti šeimos, kurioms pavyksta sėkmingiau įveikti išsiskyrimo pokyčių nulemtus sunkumus. Be to, nedidelė tiriamųjų imtis ir didelis tiriamųjų iškritimas iš tyrimo po pirmojo etapo apribojo skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiųjų tiriamųjų grupių duomenų analizę ir sudėtingesnių statistikos kriterijų taikymo galimybes. Nors raidos psichopatologijos tyrimuose dažni nedideli, neproporcingų lyginamųjų imčių atvejai, vis dėlto ateityje valstybiniu lygmeniu reikėtų ieškoti statistinės informacijos apie tėvų emigracijos patirtį turinčius vaikus rinkimo galimybių.

Nors raidos psichopatologijos požiūriu grįsti modeliai leidžia gana išsamiai paaiškinti rizikos veiksnių poveikio galimybes vaikų psichologiniam prisitaikymui, matyti, kad, siekiant aiškesnio tyrimu atskleistų reiškinių ir procesų sąsajų supratimo, tenka pasitelkti kitas teorines paradigmas. Todėl ateityje būtų svarbu vaikų išsiskyrimo su tėvais dėl tėvų emigracijos reiškinių ir jų lydinčius procesus analizuoti gelminių psichologijos teorijų kontekste.

IŠVADOS

1. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų, turinčių elgesio ir emocinių sunkumų, dalis paprastai neviršija psichikos sveikatos sutrikimų epidemiologijos skelbiamų duomenų.
2. Tėvų emigraciją patyrę vaikai paprastai panašūs į Lietuvos norminės imties vaikus psichologinio prisitaikymo sunkumų lygiu, o aptikti reikšmingi skirtumai rodo, kad tėvų emigraciją patyrusių vaikų eksternalių sunkumų lygis žemesnis, palyginti su Lietuvos norminės imties vaikų.
3. Tėvų emigraciją patyrę vaikai yra kur kas sėkmingiau psichologiškai prisitaikę, palyginti su globos namuose augančiais vaikais, tačiau jų kompetencijų lygis yra žemesnis, palyginti su pilnose šeimose augančiais vaikais.
4. Tėvų emigraciją patyrusių vaikų psichologiniam prisitaikymui būdinga savita kaita, palyginti su kitokią išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčiais ir jos neturinčiais vaikais: nuo pirmojo iki antrojo vertinimo (per vienerius metus) jų psichologinio prisitaikymo sunkumų lygis išaugo, o nuo antrojo iki trečiojo vertinimo (per pusę metų) sumažėjo ir tapo žemesnis, palyginti su pradiniu.
5. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad daugiopos rizikos idėja yra tinkama vaikų išsiskyrimą su tėvais patyrusių vaikų psichologiniam prisitaikymui aiškinti. Daugiopos rizikos modelio veiksniai, susiję su vaikų išsiskyrimo su tėvais patirties kontekstu, iš esmės atspindintys kartu negyvenančio tėvo dalyvavimo vaiko auklėjime lygį ir bendravimo su vaiku dažnumą, taip pat bendra rizikos sanakaupa leidžia patikimai prognozuoti vaikų psichologinio prisitaikymo sunkumus ir kompetencijas.

REKOMENDACIJOS

✓ Sprendžiant vaikų psichinės sveikatos problemas, ruošiant intervencinius ir prevencinius projektus, pirmiausia svarbu atpažinti vaikus, kuriems gali būti reikalinga pagalba. Remiantis tiek šiuolaikinėmis teorinėmis prielaidomis, tiek tyrimo rezultatais galima teigti, kad tik vienas galimos rizikos požymis, pavyzdžiui, vaiko išsiskyrimas su tėvais, negali būti patekimo į rizikos grupę kriterijus. Vien tik tikėtina nepalanki šeiminei padėtis nereiškia, kad vaikui formosis raidos psychopatologija ir, priešingai, augimas pilnoje šeimoje negarantuoja, kad vaikas nepatirs sunkumų. Būtina vaiko patirtį įvertinti kompleksiskai.

✓ Įprasta, kad vaikų psichologinio prisitaikymo tyrimuose informaciją apie vaiko elgesį suteikia tėvai ar mokytojai. Tyrimas atskleidė, kad tėvai ir mokytojai pastebi skirtingus psichologinio prisitaikymo sunkumų aspektus. Todėl, norint gauti patikimesnę ir išsamesnę informaciją apie vaiko psichologinį funkcionavimą, vieno informacijos šaltinio nepakanka. Be to, rekomenduotina rasti priemonių kuo daugiau informacijos gauti iš paties vaiko tiesiogiai, o informaciją iš kitų šaltinių laikyti papildančia.

✓ Specifiniai rizikos veiksniai nepilnos šeimos emigracijos atveju yra abiejų tėvų dalyvavimo vaiko auklėjime, santykių su išvykusi tėvu apribojimai, vaiko gyvenamosios vietos keitimas. Šie veiksniai iš esmės susiję su santykiais šeimoje. Pastebima, kad dažnai tėvams pirmiausia trūksta informacijos, kaip tinkamai elgtis su vaikais ne tik priimant svarbius visai šeimai sprendimus, pavyzdžiui, emigruoti, bet ir kasdieniam bendravime. Todėl būtų prasmingas tėvystės įgūdžių ugdymo programų diegimas. Gerosios patirties pavyzdžiai šiuo atveju galėtų būti visame pasaulyje gerai žinomos bendro pobūdžio pozityvios tėvystės ugdymo programos, pavyzdžiui, „*Trijų P*“ (angl. *Triple P: Positive Parenting Program*), ar orientuotos į išsiskyrimo šeimoje patirties nulemtų sunkumų įveikimą, pavyzdžiui „Atotolio tėvystė“ (angl.

Long Distance Parenting) ar „Atotolio tėčiai“ (angl. *Long Distance Dads*), kurių patvirtintas aukštas efektyvumo lygis.

LITERATŪRA

- Achenbach, T. M., Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA School-age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont Research Center for Children, Youth, and Families.
- Ahrons, C. R. (2007). Family ties after divorce: Long-term implications for children. *Family Processes, Vol. 46, p. 53–65*.
- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of the Marriage and the Family, 55 (February), p. 23–38*.
- Amato, P. R. (2001 a). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology, Vol. 15 (3), p. 355–370*.
- Amato, P. R. (2001 b). The “child of divorce” as a person prototype: Bias in the recall of information about children in divorced families. *Journal of Marriage and the Family, Vol. 53, p. 59–69*.
- Amato, P. R. (2003). Reconciling divergent perspectives: Judith Wallerstein, quantitative family research, and children of divorce. *Family Relations, Vol. 52, p. 332–339*.
- Apibendrinimas dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus.* (2006). Vilnius: Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija [žiūrėta 2007-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/YBTRWOIU.DOC>.
- Appleyard, K., Egelenad, B., van Dulmen, M. H. M., Sroufe, L. A. (2005). When more is not better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 46 (3), p. 235–245*.

- Asis, M. M. (2006). Living with migration: Experiences of left-behind children in the Philippines. *Asian Population Studies, Vol. 2, No. 1, p. 45–67.*
- Barcevičius, E., Tauraitė-Kawai, E., Martinaitis, Ž., Kuzmickaitė, D., Žvalionytė, D. (2005). *Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės: mokslinis tyrimas.* Vilnius: Viešosios politikos ir vadybos institutas.
- Barkauskienė, R., Bieliauskaitė, R. (2002). Mokymosi negalią turinčių vaikų elgesio ir emociniai sunkumai. *Medicina, t. 38, Nr. 4, p. 439–443.*
- Battistella, G., Conaco, C. G. (1998). The impact of labour migration on the children left behind: A study of elementary school children in the Philippines. *Journal of Social Issues in Southeast Asia, Vol. 13, No. 2, p. 220–241.*
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus solo-custody arrangements. *Journal of Family Psychology, Vol. 16 (1), p. 91–102.*
- Bieliauskaitė, R., Garckija, R., Jusienė, R. (2009). Bronchine astma sergančių ikimokyklinio amžiaus vaikų psichologinio prisitaikymo, tėvų konfliktiškumo ir auklėjimo būdų sąsajos. *Psichologija, Nr. 40, p. 37–52.*
- Bolger, K. E., Patterson, Ch. J. (1998). Peer relationships and self-esteem among children who have been maltreated. *Child Development, Vol. 69 (4), p. 1171–1197.*
- Braet, C., van Aken, M. A. G. (2006). Developmental psychopathology: Substantive, methodological and policy issues. *International Journal of Behavioral Development, Vol. 30 (1), p. 2–4.*
- Bukšnytė, L. (2006). Prisitaikymo mokykloje sunkumus patiriančio paauglio psichologinė charakteristika. *Socialinis darbas, Nr. 5 (2), p. 37–44.*
- Burt, K. B., Obradović, J., Long, J. D., Masten, A. S. (2008). The interplay of social competence and psychopathology over 20 years: Testing transactional and cascade models. *Child Development, Vol. 79 (2), p. 359–374.*

- Burt, K. B., van Dulmen, M. H. M., Carlivati, J., Egeland, B., Sroufe, L. A., Forman, D. R., Appleyard, K., Carlson, E. A. (2005). Mediating links between maternal depression and offspring psychopathology: Importance of independent data. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 46 (5), p. 490–499.*
- Butvilas, T. (2008). *Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija: monografija.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- Butvilas, T., Terepaitė, J. (2008). Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocijų ugdymą sąlygojantys socialiniai mitai. *Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 1 (17), p. 70–74.*
- Byner, J. (2003). Childhood risks and outcomes of social exclusion: insights from longitudinal data. Report for the Organisation of Economic Cooperation and Development, OECD website [žiūrėta 2009-05-10]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/dataoecd/19/35/1855785.pdf>
- Campana, K. L., Henderson, S., Stolberg, A. L., Schum, L. (2008). Paired maternal and paternal styles, child custody and children's emotional adjustment to divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, Vol. 48, Issue 3/4, p.1–20.*
- Cicchetti, D. (2006). Development and Psychopathology. In D. Cicchetti and D. J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology: Volume 1. Theory and Method* (2nd ed., pp. 1–23). Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons, Inc.
- Cicchetti, D., Howes, P. W. (1991). Developmental psychopathology in the context of the family: Illustrations from the study of child maltreatment. *Canadian Journal of Behavioural Science, Vol. 23 (3), p. 257–281.*
- Cicchetti, D., Rogosch, F. A. (1997). The role of self-organization in the promotion of resilience in maltreated children. *Development and Psychopathology, Vol. 9, p. 797–815.*
- Compas, B. E., Ey, S., Worsham, N. L., Howel, D. C. (1996). When mom or dad has cancer: II. Coping, cognitive appraisals, and psychological

- distress in children of cancer patients. *Health Psychology, Vol. 15 (3), p. 167–175.*
- Cowan, P. A., Cowan, C. P. (2006). Developmental psychopathology from family systems and family risk factors perspectives: Implications for family research, practice, and policy. In D. Cicchetti and D. J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology: Volume 1. Theory and Method* (2nd ed., pp. 530–587). Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons, Inc.
- Cowen, E. L., Wyman, P. A. (1998). Resilience in children: The nature and the importance of the concept. *Psicologia Escolar e Educacional, Vol. 2, No. 3* [žiūrėta 2009-12-14]. Prieiga per internetą: http://scielo.bvs-psi.org.br/scielo.php?pid=S1413-85571998000300004&script=sci_arttext
- Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit G. S. (1998 a). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology, Vol. 10, p. 469–493.*
- Deater-Deckard, K., Dunn, J., Golding, J., O'Connor, T. G., Pickering, K. (1998 b). Children's adjustment and prosocial behaviour in step-, single-parent, and non-stepfamily settings: findings from a community study. *ALSPAC Study Team, Avon Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood. Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, November, Vol. 39, Issue 8, p. 1083–1095.*
- Diener, M. L., Kim, D. Y. (2004). Maternal and child predictors of preschool children's social competence. *Applied Developmental Psychology, Vol. 25, p. 3–24.*
- Digrytė, E.(2008). *Tamsioji emigracijos pusė: išėiviai nepažįsta savo vaikų* [žiūrėta 2008-06-06]. Prieiga per internetą: [http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=17290324.](http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=17290324)
- Dovydaitienė, M. (2001). Tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumas ir jo įveika. *Daktaro disertacija.* Vilnius: Vilniaus universitetas.

- DuBois, D. L., Silverthorn, N. (2004). Bias in self-perceptions and internalizing and externalizing problems in adjustment during early adolescence: A prospective investigation. *Journal of Clinical and Adolescent Psychology, Vol. 33 (2), p. 373–381.*
- Egeland, B., Kreutzer, T. (1991). A longitudinal study of the effects of maternal stress and protective factors on the development of high-risk children. In E. M. Cummings, A. L. Greene, K. H. Karraker (Eds.), *Life-span developmental psychology: Perspectives on stress and coping* (pp. 61–85). Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eldar-Avidan, D., Haj-Yahia, M. M., Greenbaum, Ch. W. (2009). Divorce is a part of my life... Resilience, survival, and vulnerability: Young adults' perception of the implications of parental divorce. *Journal of Marital and Family Therapy, Vol. 35 (1), p. 30–46.*
- Fagan, J., Roy, K., Palkovitz, R., Farrie, D. (2009). Pathways to parental engagement: Longitudinal effects of risk and resilience on nonresident fathers. *Developmental Psychology, Vol. 45 (5), p. 1389–1405.*
- Felner, R. D., Brand, S., DuBois, D. L., Adan, A. M., Mulhall, P. F., Evans, E. G. (1995). Socioeconomic disadvantage, proximal environmental experiences, and socioemotional and academic adjustment in early adolescence: Investigation of a mediated effects model. *Child Development, Vol. 66, p. 774–792.*
- Field, T., Hallock, N., Ting, G., Dempsey, J., Dabiri, C., Shuman, H. H. (1978). A first-year follow-up of high risk infants: Formulating a cumulative risk index. *Child Development, Vol. 49, p. 119–131.*
- Forehand, R., Biggar, H., Kotchick, B. A. (1998). Cumulative risk across family: Short- and long-term effects for adolescents. *Journal of Abnormal Psychology, Vol. 26, No. 2, p. 119–128.*
- Garnezy, N., Masten, A. S., Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development, Vol. 55, p. 97–111.*

- Giedraitytė, M., Lazdauskas, T., Zabarauskaitė, R. (2010). Vaikų poreikių tenkinimas ir psichosocialinis prisitaikymas tėvams išvykus iš Lietuvos. *Visuomenės sveikata, Nr. 2 (49), p. 83–94.*
- Girdzijauskienė, S., Gintilienė, G., Butkienė, D., Lesinskienė, S., Pūras, D. (2005). Vaikų psichikos sveikata ir psichosocialiniai veiksniai. J. Pundzius, R. Žekas, I. Večkienė (Red. kol.), *Nacionalinės sveikatos tarybos metinis pranešimas* (p. 61–63). Vilnius: UAB „Baltijos kopija“.
- Goldman, G. D. L., Ryan, S. D. (2010, in press). Direct and Modifying Influences of Selected Risk Factors on Children’s Pre-Adoption Functioning and Post-Adoption Adjustment. *Children and Youth Services Review*, doi: 10.1016/j.childyouth.2010.09.012
- Goodman, S. H., Gotlib, I. H. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: A developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychological Review, Vol. 106 (3), p. 459–490.*
- Graham-Bermann, S. A., Gruber, G., Howell, K. H., Girz, L. (2009). Factors discriminating among profiles of resilience and psychopathology in children exposed to intimate partner violence (IPV). *Child Abuse & Neglect, Vol. 33, p. 648–660.*
- Greenberg, M. T., Coie, J. D., Lengua, L. J., Pinderhughes, E. E. (1999). Predicting developmental outcomes at school entry using a multiple-risk model: Four American communities. *Developmental Psychology, Vol. 35 (2), p. 403–417.*
- Greenberg, M. T., Domitrovich, S., Bumbarger, B. (2001). The prevention of mental disorders in school-aged children: Current state of the field. *Prevention and Treatment, Vol. 4, p. 1–62.*
- Gudonis, V., Butkutė, I., Samašonok, K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas, Nr. 2 (19), p. 8–21.*

- Gumuliauskienė, A., Butvilas, T., Butvilienė, J. (2008). Tėvų emigraciją patyrusių vaikų globos ir socialinės gerovės užtikrinimas: ekspertų požiūris. *Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 4 (20)*, p. 145–150.
- Gutman, L. M., Sameroff, A. J., Cole, R. (2003). Academic growth curve trajectories from 1st grade to 12th grade: Effect of multiple social risk factors and preschool child factors. *Developmental Psychology, Vol. 39 (4)*, p. 777–790.
- Gutman, L. M., Sameroff, A. J., Eccles, J. (2002). The academic achievement of African American students during early adolescence: An examination of multiple risk, promotive, and protective factors. *American Journal of Community Psychology, Vol. 30 (3)*, p. 367–399.
- Guttmann, J., Rosenberg, M. (2003). Emotional intimacy and children's adjustment: A comparison between single-parent divorced and intact families. *Educational Psychology, Vol. 23, Issue 4*, p. 457–473.
- Harlacher, J. E. (2008). Social and emotional learning as a universal level of support: Evaluating the follow-up effects of Strong Kids on social and emotional outcomes. *Unpublished doctoral dissertation*, University of Oregon, Eugene.
- Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors. *Child Development, Vol. 60*, p. 1–14.
- Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 40, No. 1*, p. 129–140.
- Inoff-Germain, G., Nottelmann, E. D., Radke-Yarrow, M. (1997). Relation of parental affective illness to family, dyadic, and individual functioning: An observational study of family interaction. *American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 67 (3)*, p. 433–448.
- Jessor, R., Turbin, M. S., Costa, F. M. (1998). Risk and protection in successful outcomes among disadvantaged adolescents. *Applied Developmental Science, Vol. 2 (4)*, p. 194–208.

- Juffer, F., Van Ijzendoorn, M. H. (2007). Adoptees do not lack self-esteem: A meta-analysis of studies of self-esteem of transracial, international, and domestic adoptees. *Psychological Bulletin*, Vol. 133 (6), p. 1067–1083.
- Juozeliūnienė, I. (2008). Doing research on families with parents abroad: The search of theoretical background and research methods. *Filosofija. Sociologija*, t. 19, Nr. 4, p. 72–79.
- Juozeliūnienė, I., Kanapienienė, L., Kazlauskaitė, A. (2008). Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 1, p. 119–133.
- Juozeliūnienė, I., Leonavičiūtė, Ž. (2009). Atotolio šeima daugiavietiškumo požiūriu. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 1 (24), p. 81–98.
- Jusienė, R., Raižienė, S. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio bei emocinių sunkumų įvertinimas: motinų, tėčių ir auklėtojų vertinimų lyginamoji analizė. *Psichologija*, Nr. 33, p. 47–63.
- Kajokienė, I., Žukauskienė, R. (2007). 6–18 m. vaikų reprezentacinės ir klinikinės imčių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajų palyginimas su šeimos socialiniais, ekonominiais ir demografiniais veiksniais. *Psichologija*, Nr. 36, p. 22–43.
- Kasparavičienė, A., Čepienė, R. (2007). Emigravusių tėvų laikinai palikti vaikai: socialinės situacijos pokyčiai ir psichinės būsenos ypatumai. *Tiltai*, Nr. 1 (38), p. 201–219.
- Kazlauskas, E., Šimėnaitė, I., Gailienė, D. (2007). Subjektyvaus trauminio patyrimo ir potrauminio augimo bei potrauminio streso sutrikimo sąsajos. *Psichologija*, Nr. 35, p. 7–18.
- Kelly, J. B., Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, Vol. 52, p. 352–362.
- Kim, J., Cicchetti, D. (2006). Longitudinal trajectories of self-system Processes and depressive symptoms among maltreated and nonmaltreated children. *Child Development*, Vol. 77 (3), p. 624–639.

- Koops, W. (1987). The identification of protective mechanisms. *Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development, 9th, Tokyo, Japan, July 15, 1987.*
- Kraemer, H. Ch., Stice, E., Kazdin, A., Offord, D., Kupfer, D. (2001). How do risk factors work together? Mediators, moderators, and independent, overlapping, and proxy risk factors. *The American Journal of Psychiatry, Vol. 156, No. 6, p. 848–856.*
- Kripaitis, R., Romikaitytė, B. (2005). Tarptautinė darbo jėgos migracija: jos esmė, formos ir ją sąlygojantys veiksniai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, Nr. 5, p. 171–179.*
- Ladd, G. W., Burgess, K. B. (2001). Do relation risks and protective factors moderate the linkages between childhood aggression and early psychological and school adjustment? *Child Development, Vol. 72 (5), p. 1579–1601.*
- Lau, A. S., Litrownik, A. J., Newton, R. R., Landsverk, J. (2003). Going home: The complex effects of reunification on internalizing problems among children in foster care. *Journal of Abnormal Child Psychology, Vol. 31 (4), p. 345–358.*
- Lazdauskas, T., Pileckaitė–Markovienė, M. (2007). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių globos įstaigose, savivertės ir mokyklinio nerimo ypatumai. *Pedagogika, Nr. 88, p. 124–130.*
- Lazutka, R., Matulionis, A. V., Stankūnienė, V. (red.). (2004). *Lietuva stojant į Europos Sąjungą.* Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Leliūgienė, I., Rupšienė, L., Plavinskienė, L. (2005). Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. *Specialusis ugdymas, Nr. 1 (12), p. 35–44.*
- Lengua, L. J. (2002). The contribution emotionality and self-regulation to the understanding of children's response to multiple risk. *Child Development, Vol. 73 (1), p. 144–161.*

- Lengua, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology, Vol. 42 (5), p. 819–832.*
- Li, S. T., Nussbaum, K. M., Richards, M. H. (2007). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *American Journal of Community Psychology, Vol. 39, p. 21–35.*
- Lidz, C. S. (2003). *Early childhood assessment.* Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons, Inc.
- Lima, J., Caughy, M., Nettles, S. M., O'Campo, P. J. (2010). Effects of cumulative risk on behavioral and psychological well-being in first grade: Moderation by neighborhood context. *Social Science & Medicine, Vol. 71, p. 1447–1454.*
- Lukošiūtė, S. (2006). Ant mokytojų pečių – tuštėjančių šeimų atžalos. *Vakarų ekspresas, 2006-10-23.*
- Luthar, S. S., Sawyer, J. A., Brown, P. J. (2006). Conceptual issues in studies of resilience: Past, present, and future research. *Annals of the New York Academy of Sciences, Vol. 1094, p. 105–115.*
- Luthar, S. S., Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 61, No. 1, p. 6–22.*
- Malinauskas, G. (2006). Dalinės darbo migracijos ypatumai Lietuvoje. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. *Konferencijos medžiaga.* Vilnius: Valstybės žinios, p. 71–74.
- Malinauskas, G. (sud.) (2007). Darbo migracijos ypatumai – veiksniai, pasekmės ir tendencijos – Kauno mieste. Europos bendrijų iniciatyvos EQUAL vystymo bendrijos „Dirbk savo šalyje: bedarbių jaunų žmonių, ketinančių išvykti į užsienį, integravimosi į Lietuvos darbo rinką galimybių plėtrą, išsaugojant socialinį kapitalą – šeimą“ ataskaitinis tyrimas. Kaunas.

- Martinez-Torteya C., Bogat, G. A. von Eye, A., Levendosky, A. A. (2009). Resilience among children exposed to domestic violence: The role of risk and protective factors. *Child Development, Vol. 80 (2), p. 562–577.*
- Mash, E. J., Dozois, D. J. A. (2003). A developmental-systems perspective. In E. J. Mash and R. A. Barkley (Eds.), *Child Psychopathology (2nd ed., pp. 3–74).* New York: Guilford Pres.
- Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienu: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos.* Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Masten, A. S., Neemann, J., Andenas, S. (1994). Life events and adjustment in adolescents: The significant of event independence, desirability, and chronicity. *Journal of Research of Adolescence, Vol. 4 (1), p. 71–97.*
- Masten, A. S., Powell, J. L. (2003). A resilience framework for research, policy, and practice. In S. S. Luthar (Ed.), *Resilience and Vulnerability: Adaptation in the Context of Childhood Adversities (pp. 1–25).* Cambridge: Cambridge University Press.
- Masten, A. S., Roisman, G. I., Long, J. D., Burt, K. B., Obradović, J., Riley, J. R. (2005). Developmental cascades: Linking academic achievement and externalizing and internalizing symptoms over 20 years. *Developmental Psychology, Vol. 41 (5), p. 733–746.*
- Mathijssen, J. J. J. P., Koot, H. M., Verhulst, F. C. (1998). The relationship between mutual family relations and child psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 39 (4), p. 477–487.*
- Mckay, D. (2007). ‘Sending Dollars Shows Feeling’ – Emotions and economies in Filipino migration. *Mobilities, Vol. 2, No. 2, p. 175–194.*
- Merrell, K. W. (2007). Social emotional assets and resiliency scale – child form [žiūrėta 2007-05-15]. Prieiga per internetą: <http://strongkids.uoregon.edu/SEARS.html>

- Mistry, R. S., Benner, A. D., Biesanz, J. C., Clark, Sh. L., Howes, C. (2010). Family and social risk, and parental investments during the early childhood years as predictors of low-income children's school readiness outcomes. *Early Childhood Research Quarterly, Vol. 25, No. 2, p. 432–449.*
- Nasvytienė, D. (2005). Vaiko elgesio ir emocinės problemos: kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba. *Metodinis leidinys*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Nelson, D. R., Hammen, C., Brennan, P. A., Ullman, J. B. (2003). The impact of maternal depression on adolescent adjustment: The role of expressed emotion. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, Vol. 71 (5), p. 935–944.*
- Nowak, Ch., Heinrichs, N. (2008). A comprehensive meta-analysis of Triple P-Positive Parenting Program using hierarchical linear modeling: Effectiveness and moderating variables. *Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. 11, p. 114–144.*
- O'Connor, T., G., Hetherington, E. M., Reiss, D. (1998). The Family systems and adolescent development: Shared and nonshared risk and protective factors in nondivorced and remarried families. *Development and Psychopathology, Vol. 10, p. 353–375.*
- Olwig, K. F. (1999). Narratives of the children left behind: Home an identity in globalised Caribbean families. *Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 25, No. 2, p. 267–284.*
- Ou, S. R., Reynolds, A. J. (2008). Predictors of educational attainment in the Chicago Longitudinal study. *School Psychology Quarterly, Vol. 23 (2), p. 199–229.*
- Pedro-Carrol, J. A. (2001). The promotion of wellness in children and families: Challenges and opportunities. *American Psychologist, p. 993–1004.*
- Pottinger, A. M., Brown, S. W. (2006). *Understanding the impact of parental migration on children: Implications for counseling families from the*

Caribbean. VISTAS Online: American Counseling Association [žiūrėta 2009-02-03]. Prieiga per internetą: <http://counselingoutfitters.com/Pottinger.htm>.

- Proctor, L. J., Skriner, L. C., Roesch, S., Litrownik, A. J. (2010). Trajectories of behavioural adjustment following early placement in foster care: Predicting stability and change over 8 years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, Vol. 49 (5), p. 464–473.
- Rauer, A. J., Karney, B. R., Garvan, C. W., Hou, W. (2008). Relationship risks in context: A cumulative risk approach to understanding relationship satisfaction. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 70, p. 1122–1135.
- Renken, B., Egeland, B., Marvinney, D., Mangelsdorf, S., Sroufe, L. A. (1989). Early childhood antecedents of aggression and passive-withdrawal in early elementary school. *Journal of Personality*, Vol. 57, p. 257–281.
- Richards, M., Hardy, R. Wadsworth, M. (1997). The effects of divorce and separation on mental health in a national UK birth cohort. *Psychological Medicine*, Vol. 27, p. 1121–1128.
- Rohner, R. P., Rohner, E. C. (1978). A multivariate model for the study of parental acceptance-rejection and child abuse. *Report for Research / ERIC / ECE Document Reproduction Service*, No. ED 158883, 34 p. [žiūrėta 2010-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED158883.pdf>
- Rosenthal, S., Feiring, C., Taska, L. (2003). Emotional support and adjustment over a year's time following sexual abuse discovery. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 27, p. 641–661.
- Rukšaitė, G. (2008). Santykio su tėvu svarba moters individuacijai. Iš: G. Gudaitė (sud.) Santykis ir pokytis: tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija. Kolektyvinė monografija, p. 134–155. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Rutter, M. (2005). Multiple meanings of a developmental perspective on psychopathology. *European Journal of Developmental Psychology, Vol. 2 (3), p. 221–252.*
- Rutter, M., Andersen-Wood, L., Beckett, C, Bredenkamp, D, Castle, J., Dunn, J., Ehrlich, K., Groothues, Ch., Harborne, A, Hay, D., Jewett, J., Keaveney, L., Kreppner, J., Messer, J., O'Connor, T., Quinton, D., White, A. (1998). Developmental catch-up, and deficit, following adoption after severe global early privation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 39 (4), p. 465–476.*
- Šalaševičiūtė, R. (2006). Vaikų padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. *Konferencijos medžiaga.* Vilnius: Valstybės žinios, p. 61–62.
- Sameroff, A. J., Rosenblum, K. L. (2006). Psychosocial constraints on the development of resilience. *Annals of the New York Academy of Sciences, Vol. 1094, p. 116–124.*
- Sameroff, A. J., Seifer, R., Baldwin, A., Baldwin, C. (1993). Stability of intelligence from preschool to adolescence: The influence social and family risk factors. *Child Development, Vol. 64, p. 80–97.*
- Sameroff, A. J., Seifer, R., Barocas, R., Zax, M., Greenspan, S. (1987). Intelligence quotient scores of 4-year old children: Social-Environmental risk factors. *Pediatrics, Vol. 79, p. 343–350.*
- Schultz, D., Shaw, D. S. (2003). Boys' maladaptive social information processing, family emotional climate, and pathways to early conduct problems. *Social Development, Vol. 12 (3), p. 440–460.*
- Schultz, D., Tharp-Taylor, Sh., Haviland, A., Jaycox, L. (2009). The relationship between protective factors and outcomes for children investigated for maltreatment. *Child Abuse & Neglect, Vol. 33, p. 684–698.*

- Šimkauskas, H. (2008). *Kuo išsaugs emigrantų vaikai?* [žiūrėta 2008-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=15686966>.
- Sipavičienė, A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
- Skovgaard, A. M., Houmann, T., Christiansen, E., Landorph, S., Jørgensen, T., Olsen, E. M., Heering, K., Kaas-Nielsen, S., Samberg, V., Lichtenberg, A. (2007). The prevalence of mental health problems in children 1½ years of age – the Copenhagen child cohort 2000. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 48 (1), p. 62–70.
- Spagnola, M. Fiese, B. (2010). Preschoolers with asthma: Narratives of family functioning predict behaviour problems. *Family Process*, Vol. 49 (1), p. 74–91.
- Stanger, C., Achenbach, T. M., McConaughy, S. H. (1993). Three year course of behavioral / emotional problems in a national sample of 4- to 16-year-olds: 3. Predictors of signs of disturbance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 61 (5), p. 839–848.
- Stanger, C., Achenbach, T. M., Verhulst, F. C. (1994). Accelerating longitudinal research on child psychopathology: A practical example. *Psychological Assessment*, Vol. 6 (2), p. 102–107.
- Strijker, J., Knorth, E. J. (2009). Factors associated with the adjustment of foster children in the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 79, Issue 3, p. 421–429.
- Tarptautinė migracija*. (2008). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [žiūrėta 2009-12-01]. Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=2613>.
- Tarptautinė migracija*. (2010). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [žiūrėta 2010-02-27]. Prieiga per internetą:

<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view?id=8122&PHPSESSID=263dbaccb3a1b1018e8a534f67478c65>.

- Trentacosta, C. J., Hyde, L. W., Shaw, D. S., Dishion, R. J., Gardner, F., Wilson, M. (2008). The relations among cumulative risk, parenting, and behavior problems during early childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vol. 49, No. 11, p. 1211–1219*.
- Tyson, P., Tyson, R. (1990). *Psychoanalytic theories of development: An integration*. New Haven, London: Yale University Press.
- Vaitekoniënė, V. (2008). „Paliktų“ vaikų, kurių bent vienas iš tėvų laikinai emigravęs, psichologiniai sunkumai. *Konferencijos pranešimas*. Lemontas: Pasaulio lietuvių centras.
- Van Ijzendoorn, M. H., Juffer, F., Klein Poelhuis, C. W. (2005). Adoption and cognitive development: A meta-analytic comparison of adopted and nonadopted children's IQ and school performance. *Psychological Bulletin, Vol. 131 (2), p. 301–316*.
- Vanderbilt-Adriance, E., Shaw, D. S. (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. 11, p. 30–58*.
- Vidickas, J. (sud.) (2005). *2004 m. migracijos metraštis*. Vilnius: Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.
- Vidickas, J. (sud.) (2006). *2005 m. migracijos metraštis*. Vilnius: Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.
- Vidickas, J. (sud.) (2007). *2006 m. migracijos metraštis*. Vilnius: Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos.
- Wenar, R., Kerig, P. (2006). *Developmental psychopathology: From infancy through adolescence* (5th ed). Boston: McGraw-Hill.
- Wright, M. O'D., Masten, A. S. (2006). Resilience processes in development. In S. Goldstein and R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of Resilience in Children* (pp. 17–37). New York: Springer.

- Yarova, O. (2006). The migration of Ukrainian women to Italy and the impact of their family in Ukraine. In A. Szczepaniková, M. Čaněk and J. Grill (Eds.), *Migration Processes in Central and Eastern Europe: Unpacking the Diversity* (pp. 38–41). Prague: Multicultural Center Prague [žiūrėta 2010-03-12]. Prieiga per internetą: http://www.migration-boell.de/downloads/integration/Migration_Processes_in_CEE_MKC.pdf
- Zimmerman, M. A., Arunkumar, R. (1994). Resiliency research: Implications for school and policy. *Social Policy Report, Vol. 8, No. 4, p. 1–18.*
- Žukauskienė, R., Kajokienė, I. (2006). CBCL, TRF ir YSR metodikų standartizavimas naudojant 6–18 metų Lietuvos vaikų imties duomenis. *Psichologija, Nr. 33, p. 31–45.*

PRIEDAI

BENDRŲJŲ DUOMENŲ ANKETA (BDA1.1)

<p>Vaikui Jūs esate:</p> <p>☐ Mama.</p> <p>☐ Tėtis.</p> <p>☐ Globėja.</p> <p>☐ Globėjas.</p> <p>☐ Senelė.</p> <p>☐ Senelis.</p> <p>☐ Teta.</p> <p>☐ Dėdė.</p> <p>☐ Kitas asmuo (įrašykite)</p> <p>.....</p> <p>Jūsų amžius <input type="text"/></p>	<p>Kontaktinė informacija</p> <p>Būtume labai dėkingi, jei nurodytumėte savo kontaktinę informaciją. Ji reikalinga tam, kad būtų įmanoma su Jumis susisiekti norint pratęsti dabar atliekamą tyrimą ar jį pakartoti. Jūsų asmeniniai duomenys saugomi vadovaujantis LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu. Tyrimo rezultatai bus naudojami tik psichologinio tyrimo tikslais.</p> <p>Jūsų vardas, pavardė</p> <p>Adresas</p> <p>Tel. Nr., mobiliojo tel. Nr.</p> <p>El. paštas</p>
--	---

Prašome atsakyti į toliau pateikiamus klausimus. Jei pildant jums kiltų kokių nors minčių, pastabų ar patikslinimų, užrašykite tai prie klausimų ar parašėse.

<p>1. Vaikas šiuo metu gyvena:</p> <p>☐ Su abiem tikrais (biologiniais) tėvais.</p> <p>☐ Tiktai su tikra (biologine) motina.</p> <p>☐ Tiktai su tikru (biologiniu) tėvu.</p> <p>☐ Su motina ir patėviu.</p> <p>☐ Su motina ir jos draugu (sugyventiniu).</p> <p>☐ Su tėvu ir pamote.</p> <p>☐ Su tėvu ir jo drauge (sugyventine).</p> <p>☐ Globėjų šeimoje.</p> <p>☐ Su kitais suaugusiais (įrašykite):</p> <p>.....</p>	<p>2. Kiti kartu gyvenantys vaikai:</p> <p>☐ Tikri broliai ir seserys (išvardinkite juos, nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>☐ Netikri (iš kitos santuokos) broliai ir seserys (išvardinkite juos, nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>☐ Kiti vaikai šeimoje (išvardinkite juos ir nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p>5. Jei vaikas gyvena su vienu iš tėvų ar su globėju(-ais), taip yra dėl to, kad:</p> <p>☐ Vaiko tėvai yra oficialiai išsiskyrę.</p> <p>☐ Vaiko tėvai negyvena kartu, bet oficialiai nėra išsiskyrę.</p> <p>☐ Vaiko tėvai nebuvo susituokę, ir dabar negyvena kartu.</p> <p>☐ Vaikas yra našlaitis.</p> <p>☐ Vaiko tėvai yra išvykę gyventi/dirbti į kitą šalį.</p> <p>☐ Kita (įrašykite):</p>	<p>3. Iš viso šiuo metu kartu gyvenančių asmenų skaičius yra:</p> <p>4. Su kuriuo suaugusiuoju vaikas palaiko artimiausius santykius? (įrašykite)</p> <p>.....</p>
<p>6. Kuris iš šių teiginių labiausiai tiktų Jūsų šeimos finansinei padėčiai apibūdinti:</p> <p>☐ Nesuduriame galo su galu.</p> <p>☐ Pajamų pakanka tik maistui.</p> <p>☐ Pajamų pakanka.</p> <p>☐ Pajamų pakanka ir truputį lieka.</p> <p>☐ Visada yra atliekamų pinigų.</p> <p>☐ Esame pakankamai turtingi.</p>	<p>7. Jūsų bendros šeimos pajamos per mėnesį (apytiksliai):</p> <p>☐ Mažiau nei 1000 lt.</p> <p>☐ 1000–2000 lt.</p> <p>☐ 2000–3000 lt.</p> <p>☐ 3000–4000 lt.</p> <p>☐ 4000–5000 lt.</p> <p>☐ Daugiau nei 5000 lt.</p>

<p>8. Jūs baigėte (pildykite, jei neesate vaiko mama ar tėtis):</p> <p>☐ Pradinę mokyklą. ☐ Pagrindinę mokyklą. ☐ Vidurinę mokyklą. ☐ Profesinę technikos mokyklą. ☐ Aukštesniąją mokyklą (technikumą). ☐ Aukštąją mokyklą. ☐ Kita (įrašykite): </p>	<p>9. Vaiko mama baigė:</p> <p>☐ Pradinę mokyklą. ☐ Pagrindinę mokyklą. ☐ Vidurinę mokyklą. ☐ Profesinę technikos mokyklą. ☐ Aukštesniąją mokyklą (technikumą). ☐ Aukštąją mokyklą. ☐ Kita (įrašykite): </p>	<p>10. Vaiko tėtis baigė:</p> <p>☐ Pradinę mokyklą. ☐ Pagrindinę mokyklą. ☐ Vidurinę mokyklą. ☐ Profesinę technikos mokyklą. ☐ Aukštesniąją mokyklą (technikumą). ☐ Aukštąją mokyklą. ☐ Kita (įrašykite): </p>
<p>11. Jūsų užimtumas šiuo metu (pildykite, jei neesate vaiko mama ar tėtis):</p> <p>☐ Nedirbu, nes prižiūriu vaiką. ☐ Nedirbu, nes negaunu darbo. ☐ Nedirbu, nes mokausi. ☐ Dirbu tarnautoja (-u). ☐ Dirbu darbininke (-u). ☐ Turiu savo verslą / ūkį. ☐ Kita (įrašykite): </p>	<p>12. Vaiko mamos užimtumas šiuo metu:</p> <p>☐ Nedirba, nes prižiūri vaiką. ☐ Nedirba, nes negauna darbo. ☐ Nedirba, nes mokosi. ☐ Dirba Lietuvoje (kuo?): ☐ Dirba užsienyje. ☐ Turi savo verslą / ūkį. ☐ Kita (įrašykite): </p>	<p>13. Vaiko tėčio užimtumas šiuo metu:</p> <p>☐ Nedirba, nes prižiūri vaiką. ☐ Nedirba, nes negauna darbo. ☐ Nedirba, nes mokosi. ☐ Dirba Lietuvoje (kuo?): ☐ Dirba užsienyje. ☐ Turi savo verslą / ūkį. ☐ Kita (įrašykite): </p>

<p>14. Ar vaikas yra patyręs rimtų fizinių traumų (lūžių, galvos sutrenkimų, ligų, operacijų)?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko) ☐ Ne. ☐ Nežinau.</p>
<p>15. Ar vaikas yra išgyvenęs rimtų emocinių sukrėtimų (lūžių, galvos sutrenkimų, ligų, operacijų)?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko) ☐ Ne. ☐ Nežinau.</p>
<p>16. Ar vaiko mama yra turėjusi/turi kokių nors psichologinių sunkumų?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko) ☐ Ne. ☐ Nežinau.</p>
<p>17. Ar vaiko tėtis yra turėjęs/turi kokių nors psichologinių sunkumų?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko) ☐ Ne. ☐ Nežinau.</p>
<p>18. Ar vaikui teko keisti gyvenamąją vietą?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko) ☐ Ne. ☐ Nežinau.</p>
<p>19. Jei vaikui teko keisti gyvenamąją vietą, gal galėtumėte nurodyti priežastis?</p> <p>☐ Persikraustymas buvo susijęs su skrybomis. ☐ Persikraustymas buvo susijęs su darbo pakeitimu. ☐ Persikraustėme į mažesnę butą dėl finansinės padėties pablogėjimo. ☐ Persikraustėme į geresnę butą dėl finansinės padėties pagerėjimo. ☐ Kitos priežastys (nurodykite): </p>

<p>32. Kaip dažnai Jūs kalbatės apie vaiką su jo mama (jei ji šiuo metu negyvena kartu su vaiku)?</p> <p>☐ Keletą kartų per savaitę. ☐ Kartą per savaitę. ☐ 1-3 k per mėnesį. ☐ Kartą per pusmetį. ☐ Kartą per metus. ☐ Visai nesikalbame.</p>	<p>33. Kaip dažnai Jūs kalbatės apie vaiką su jo tėčiu (jei jis šiuo metu negyvena kartu su vaiku)?</p> <p>☐ Keletą kartų per savaitę. ☐ Kartą per savaitę. ☐ 1-3 k per mėnesį. ☐ Kartą per pusmetį. ☐ Kartą per metus. ☐ Visai nesikalbame.</p>
<p>34. Kiek vaiko mama (jei ji šiuo metu negyvena kartu su vaiku) įtakoja sprendimus, susijusius su vaiku?</p> <p>☐ Stipriai įtakoja. ☐ Šiek tiek įtakoja. ☐ Neįtakoja.</p>	<p>35. Kiek vaiko tėtis (jei jis šiuo metu negyvena kartu su vaiku) įtakoja sprendimus, susijusius su vaiku?</p> <p>☐ Stipriai įtakoja. ☐ Šiek tiek įtakoja. ☐ Neįtakoja.</p>
<p>36. Kaip vaikas palaiko kontaktą su išvykusiuoju šeimos nariu/negyvenančiu kartu šeimos nariu?</p> <p>☐ Susitinka. ☐ Susiskambina telefonu. ☐ Siunčia laiškus. ☐ Susisiekia el. paštu. ☐ Susisiekia naudodamas internetą („Skype“, „Messenger“ ar kt.) ☐ Kitaip (įrašykite):</p>	
<p>37. Kaip dažnai vaikas bendrauja su išvykusiuoju šeimos nariu / negyvenančiu kartu šeimos nariu?</p> <p>☐ Keletą kartų per savaitę. ☐ Kartą per savaitę. ☐ 1-3 k per mėnesį. ☐ Kartą per pusmetį. ☐ Kartą per metus. ☐ Visai nebendrauja.</p>	
<p>38. Ar vaikas turi telefono numerį ir gali pats paskambinti ar parašyti žinutę mamai/tėčiui (negyvenančiam kartu šeimos nariui) kada nori?</p> <p>☐ Taip. ☐ Ne.</p>	
<p>39. Ar vaikas turi el. paštą ir gali pats parašyti mamai/tėčiui (negyvenančiam kartu šeimos nariui) kada nori?</p> <p>☐ Taip. ☐ Ne.</p>	
<p>40. Ar vaikas gali pats kaip nors kitaip pasiekti mamą/tėtį (negyvenančią kartu šeimos narių)?</p> <p>☐ Taip (įrašykite kaip)</p> <p>☐ Ne.</p>	
<p>41. Ar vaikas augina namuose naminių gyvūnų?</p> <p>☐ Taip. (įrašykite kokių):</p> <p>☐ Ne.</p>	

Dėkojame už dalyvavimą!

BENDRŲJŲ DUOMENŲ ANKETA (BDA1.2)

Jūsų amžius <input style="width: 50px; height: 20px;" type="text"/>	<p>Kontaktinė informacija</p> <p>Būtume labai dėkingi, jei nurodytumėte savo kontaktinę informaciją. Ji reikalinga tam, kad būtų įmanoma su jumis susisiekti norint pratęsti dabar atliekamą tyrimą ar jį pakartoti. Jūsų asmeniniai duomenys saugomi vadovaujantis LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu. Tyrimo rezultatai bus naudojami tik psichologinio tyrimo tikslais.</p> <p>Jūsų vardas, pavardė</p> <p>Adresas</p> <p>Tel. Nr., mobiliojo tel. Nr.</p> <p>El. paštas</p>
--	---

Prašome atsakyti į toliau pateikiamus klausimus. Jei pildant jums kiltų kokių nors minčių, pastabų ar patikslinimų, užrašykite tai prie klausimų ar parašėse.

<p>1. Vaikas šiuo metu gyvena:</p> <p>☐ Su abiem tikrais (biologiniais) tėvais.</p> <p>☐ Tiktai su tikra (biologine) motina.</p> <p>☐ Tiktai su tikru (biologiniu) tėvu.</p> <p>☐ Su motina ir patėviu.</p> <p>☐ Su motina ir jos draugu (sugyventiniu).</p> <p>☐ Su tėvu ir pamote.</p> <p>☐ Su tėvu ir jo drauge (sugyventine).</p> <p>☐ Globėjų šeimoje.</p> <p>☐ Su kitais suaugusiais (įrašykite):.....</p>	<p>2. Kiti kartu gyvenantys vaikai:</p> <p>Tikri broliai ir seserys (išvardinkite juos, nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p> <p>Netikri (iš kitos santuokos) broliai ir seserys (išvardinkite juos, nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p> <p>Kiti vaikai šeimoje (išvardinkite juos ir nurodykite amžių bei lytį):</p> <p>-</p>	<p>3. Iš viso šiuo metu kartu gyvenančių asmenų skaičius yra</p> <p>4. Su kuriuo suaugusiuoju vaikas šiuo metu palaiko artimiausius santykius? (Įrašykite)</p> <p>.....</p> <p>5. Ar vaikas augina namuose naminių gyvūnų?</p> <p>☐ Taip. (įrašykite kokių)</p> <p>☐ Ne.</p>
<p>6. Kuris iš šių teiginių labiausiai tiktų Jūsų šeimos finansinės padėties apibūdinimui:</p> <p>☐ Nesuduriame galo su galu.</p> <p>☐ Pajamų pakanka tik maistui.</p> <p>☐ Pajamų pakanka.</p> <p>☐ Pajamų pakanka ir truputį lieka.</p> <p>☐ Visada yra atliekamų pinigų.</p> <p>☐ Esame pakankamai turtingi.</p>	<p>7. Jūsų bendros šeimos pajamos per mėnesį (apytiksliai):</p> <p>☐ Mažiau nei 1000 lt.</p> <p>☐ 1000 lt.</p> <p>☐ 2000 lt.</p> <p>☐ 3000 lt.</p> <p>☐ 4000 lt.</p> <p>☐ 5000 lt ir daugiau.</p>	<p>8. Ar pastaraisiais metais keitėsi šeimos finansinė padėtis?</p> <p>☐ Nesikeitė.</p> <p>☐ Šiek tiek pagerėjo.</p> <p>☐ Ženkliai pagerėjo.</p> <p>☐ Šiek tiek pablogėjo.</p> <p>☐ Ženkliai pablogėjo.</p>
<p>9. Ar vaikui teko keisti gyvenamąją vietą?</p> <p>☐ Taip (įrašykite, kiek kartų ir kada tai įvyko)</p> <p>☐ Ne</p> <p>☐ Nežinau</p>		
<p>10. Jei vaikui teko keisti gyvenamąją vietą, gal galėtumėte nurodyti priežastis?</p> <p>☐ Persikraustymas buvo susijęs su skyrybomis.</p> <p>☐ Persikraustymas buvo susijęs su darbo pakeitimu.</p> <p>☐ Persikraustėme į mažesnę butą dėl finansinės padėties pablogėjimo.</p> <p>☐ Persikraustėme į geresnę butą dėl finansinės padėties pagerėjimo.</p> <p>☐ Persikraustėme, nes nusipirkome butą.</p> <p>☐ Kitos priežastys (nurodykite)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		

<p>11. Vaiko mama baigė:</p> ☐ Pradinę mokyklą. ☐ Pagrindinę mokyklą. ☐ Vidurinę mokyklą. ☐ Profesinę technikos mokyklą. ☐ Aukštesniąją mokyklą (technikumą). ☐ Aukštąją mokyklą. ☐ Kita (įrašykite)	<p>12. Vaiko tėtis baigė:</p> ☐ Pradinę mokyklą. ☐ Pagrindinę mokyklą. ☐ Vidurinę mokyklą. ☐ Profesinę technikos mokyklą. ☐ Aukštesniąją mokyklą (technikumą). ☐ Aukštąją mokyklą. ☐ Kita (įrašykite)
<p>13. Vaiko mamos užimtumas:</p> ☐ Nedirba, nes prižiūri vaiką. ☐ Nedirba, nes negauna darbo. ☐ Nedirba, nes mokosi. ☐ Dirba tarnautoja. ☐ Dirba darbininke. ☐ Dirba užsienyje. ☐ Turi savo verslą / ūkį. ☐ Kita (įrašykite)	<p>14. Vaiko tėčio užimtumas:</p> ☐ Nedirba, nes prižiūri vaiką. ☐ Nedirba, nes negauna darbo. ☐ Nedirba, nes mokosi. ☐ Dirba tarnautoju. ☐ Dirba darbininku. ☐ Dirba užsienyje. ☐ Turi savo verslą / ūkį. ☐ Kita (įrašykite)
<p>15. Ar vaikas yra patyręs rimtų fizinių traumų (lūžių, galvos sutrenkimų, ligų, operacijų)?</p> ☐ Taip (įrašykite, kokios tai traumos ir kada įvyko)..... ☐ Ne. ☐ Nežinau.	
<p>16. Ar vaikas yra išgyvenęs rimtų emocijų sukrėtimų (netekčių, nelaimingų įvykių ir pan.)?</p> ☐ Taip (įrašykite, kokie tai sukrėtimai ir kada įvyko)..... ☐ Ne. ☐ Nežinau.	
<p>17. Ar vaiko mama yra turėjusi/turi psichikos sutrikimų ar problemų?</p> ☐ Taip (įrašykite, kokios tai problemos ir kada įvyko)..... ☐ Ne. ☐ Nežinau.	
<p>18. Ar vaiko tėtis yra turėjęs/turi psichikos sutrikimų ar problemų?</p> ☐ Taip (įrašykite, kokios tai problemos ir kada įvyko)..... ☐ Ne. ☐ Nežinau.	
<p>19. Kaip dažnai jūs kalbatės apie vaiką su jo tėčiu?</p> ☐ Kelis kartus per savaitę. ☐ Kartą per savaitę. ☐ 1-3 k per mėnesį.	<p>20. Kiek vaiko tėtis įtakoja sprendimus, susijusius su vaiku?</p> ☐ Kartą per pusmetį. ☐ Kartą per metus. ☐ Visai nesikalbame. ☐ Stipriai įtakoja. ☐ Šiek tiek įtakoja. ☐ Neįtakoja.
<p>21. Ar vaiko mama planuoja išvykti dirbti į užsienį:</p> ☐ Taip. ☐ Ne.	<p>22. Ar vaiko tėtis planuoja išvykti dirbti į užsienį:</p> ☐ Taip. ☐ Ne.
<p>23. Jei vaiko mama neseniai dirbo užsienyje:</p> <p>- Kada ji grįžo iš pastarosios savo darbo kelionės? </p> <p>- Kiek ji truko?.....</p>	<p>24. Jei vaiko tėtis neseniai dirbo užsienyje:</p> <p>- Kada jis grįžo iš pastarosios savo darbo kelionės? </p> <p>- Kiek ji truko?.....</p>
<p>25. Ar vaiko mama kada nors anksčiau yra važiavusi dirbti į užsienį?</p> ☐ Taip (parašykite, kiek kartų ir kokiam laikotarpiui)..... ☐ Ne.....	<p>26. Ar vaiko tėtis kada nors anksčiau yra važiavęs dirbti į užsienį?</p> ☐ Taip (parašykite, kiek kartų ir kokiam laikotarpiui)..... ☐ Ne.....

<p>27. Ar vaikas yra kada nors patyręs ilgesnį nei savaitės išsiskyrimą su vienu iš tėvų ar abiem tėvais?</p> <p>☐ Taip.</p> <p>☐ Ne.</p> <p>☐ Nežinau.</p>	
<p>28. Jei vaikas yra patyręs ilgesnį nei 2-jų savaitių išsiskyrimą su vienu iš tėvų ar abiem tėvais, dėl kokių priežasčių tai įvyko?</p>	
<p>☐ Vaikas gulėjo ligoninėje. Kada?</p> <p>Kiek laiko?</p>	<p>☐ Atostogų metu (su seneliais, stovykloje ar pan.) Kada?</p> <p>Kiek laiko?</p>
<p>☐ Dėl tėčio/mamos kelionių (stažuočių, atostogų). Kada?</p> <p>Kiek laiko?</p>	<p>☐ Kita (įrašykite) Kada?</p> <p>Kiek laiko?</p>

Dėkojame už dalyvavimą!

BENDRŲJŲ DUOMENŲ ANKETA (BDA2)

Prašytume nurodyti dabartinę šeimos, kurioje vaikas gyvena, struktūrą, svarbiausius vaiko gyvenimo įvykius/ pokyčius/ patyrimus per pastaruosius metus. Jei pritrūks vietos komentarams, galite rašyti kitoje lapo pusėje.

1. Nurodykite, su kokiais šeimos nariais vaikas šiuo metu gyvena (nurodykite giminystės ryšį ir amžių, pvz., mama (40 m.), patėvis (41), brolis (14 m.), senelė (65 m.)):

.....

2. Nurodykite, kokie artimi šeimos nariai negyvena kartu (nurodykite giminystės ryšį, amžių, priežastį ir trukmę, pvz., tėtis (40 m.) išvykęs dirbti į užsienį prieš 3 m.; sesuo (19 m.) išvyko studijuoti į kitą miestą prieš 1 m.; ir pan.)

.....

3. Ar keitėsi šeimos narių skaičius per pastaruosius metus?

Nesikeitė

Keitėsi (trumpai apibūdinkite kaip, pvz., parvyko užsienyje dirbęs tėtis; įvykis skyrybos ir vaikas liko gyventi su mama; mama sudarė naują santuoką ir vaikas dabar gyvena su mama ir patėviu; ir pan.)

.....

4. Ar keitėsi šeimos finansinė padėtis per pastaruosius metus?

Nesikeitė

Pablogėjo (nurodykite priežastį)

Pagerėjo (nurodykite priežastį)

5. Ar vaikas patyrė rimtų fizinių traumų (lūžių, galvos sutrenkimų, ligų, operacijų ir pan.) per pastaruosius metus?

Ne

Taip (trumpai apibūdinkite)

.....

6. Ar vaikas patyrė rimtų emocinių sukrėtimų (netekčių, nelaimingų įvykių ir pan.) per pastaruosius metus?

Ne

Taip (trumpai apibūdinkite)

.....

7. Ar vaikui teko keisti gyvenamą vietą per pastaruosius metus?

Ne

Taip (nurodykite priežastis, kartus)

.....

8. Ar vaikas patyrė vieno mėnesio ir ilgesnį išsiskyrimą (-ų) su Jumis (ar kitu globojančiu suaugusiuoju) per pastaruosius metus?

Ne

Taip (apibūdinkite: kokia išsiskyrimo trukmė, kokios priežastys, kas išsiskyrimo metu globojo vaiką)

.....

9. Ar pasikeitė vaiko bendravimas su kartu negyvenančiu / išvykusiu tėvu / mama per pastaruosius metus?

Ne

Taip (trumpai apibūdinkite: nebendravo ir nebendrauja; pradėjo dažniau / rečiau bendrauti, nes... ir pan.)

.....

10. Kita, Jūsų nuomone, svarbi informacija, susijusi su vaiko gyvenimo įvykiais / pokyčiais / patyrimais per pastaruosius metus ar kiti Jūsų komentarai (svarbūs bet kokie Jūsų komentarai ar pastebėjimai):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Dėkojame už dalyvavimą!

Tomas Lazdauskas
Department of Didactics of Psychology
Vilnius Pedagogical University
Studentu str. 39, Vilnius LT-08106
Lithuania

Dear Tomas Lazdauskas:

As per your request, I am granting you my permission to translate the prototype version of my assessment tool, the *Social Emotional Assets and Resiliency Scale for Children (SEARS-C)*, and to use it your in clinical and educational work. The scale currently is in development and a scoring key or norms have not created at this point. To score the items, give the value 0 for “Never,” the value 1 for “Sometimes,” the value 2 for “Often,” and the value 3 for the value “Always.” Total the scores for all of the items into a summary score, and use that raw score as the basis for your work.

Best wishes for success in your project. I would appreciate receiving a report of your research and a copy of your translation when you have completed them, for my records.

With my regards,

Kenneth W. Merrell, Ph.D. Professor of School Psychology

SUTIKIMO FORMA

Gerbiami Tėveliai (Globėjai),

Vilniaus universiteto Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedroje atliekamas išsamus vaikų psichologinio prisitaikymo tyrimas. Šiuo tyrimu yra renkami duomenys apie vaikų psichologinius sunkumus ir su jais susijusius veiksnius, siekiant geriau suprasti su kokiomis problemomis dažniausiai vaikai (ir tėvai) susiduria, bei numatyti, kas geriausiai padeda su jomis tvarkytis.

Tyrimas vyksta vaikams pateikiant specialias anketas ir keletą piešimo bei žaidimo užduočių. Jo trukmė iki 1 h. Antrąją tyrimo dalį sudaro anketos, skirtos tėvams (globėjams). Anketų pildymas gali užtrukti apie 30-45 min.

Tyrimo organizatoriai garantuoja tyrimo duomenų konfidencialumą bei jų naudojimą tik moksliniais tikslais. Rezultatai mokslo darbuose bus pateikiami apibendrintai taip, kad iš jų būtų neįmanoma identifikuoti atskirų asmenų. Visa tyrimo metu gauta informacija saugoma vadovaujantis LR Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu.

Tyrimas atliekamas mokyklos administracijai leidus.

Sutinku, kad mano vaikas (globotinis) dalyvautų šiame tyrime

Parašas.....

Data

Nesutinku, kad mano vaikas (globotinis) dalyvautų šiame tyrime

Parašas.....

Data

Kirpimo linija-----

Vaikų psichologinio prisitaikymo tyrimas**Kontaktinis asmuo:**

Tomas Lazdauskas
Tel. 8611 10717
El. p. tomas.lazdauskas@vpu.lt

**SKIRTINGĄ IŠSISKYRIMO SU TĖVAIS PATIRTĮ TURINČIŲ BERNIUKŲ
IR MERGAIČIŲ ELGESIO IR EMOCINIŲ SUNKUMŲ ĮVĖRČIŲ
PALYGINIMAS SU LIETUVOS NORMINE IMTIMI**

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įvėrčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=37)	T–testas		Mergaitės (N=34)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	3,68 (2,71)	-1,357	0,183	3,82 (3,14)	-0,811	0,423
EES2	1,78 (1,75)	-0,300	0,766	1,56 (1,88)	-0,190	0,851
EES3	1,92 (2,30)	0,605	0,549	2,35 (2,64)	0,382	0,705
EES4	3,46 (2,84)	-0,279	0,782	2,35 (2,04)	-3,045	0,005*
EES5	2,08 (2,05)	0,538	0,594	1,26 (1,66)	-1,637	0,111
EES6	5,70 (3,68)	0,368	0,715	3,68 (2,85)	-1,789	0,083
EES7	2,59 (1,99)	-0,902	0,373	1,26 (1,73)	-2,548	0,016*
EES8	6,54 (5,01)	0,049	0,961	3,71 (2,94)	-2,528	0,016*
EESI	7,38 (5,59)	-0,502	0,619	7,74 (6,63)	-0,277	0,784
EESE	9,14 (6,55)	-0,237	0,814	4,97 (4,30)	-2,741	0,010*
EESB	31,22 (18,43)	-0,130	0,897	23,24 (16,63)	-1,649	0,109

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Dvejo tėvo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įvėrčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=12)	T–testas		Mergaitės (N=15)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	3,75 (3,08)	-0,596	0,563	3,60 (2,69)	-0,949	0,359
EES2	2,42 (1,93)	0,982	0,347	1,87 (1,73)	0,553	0,589
EES3	1,58 (1,96)	-0,187	0,855	1,60 (1,77)	-1,273	0,224
EES4	2,75 (2,38)	-1,223	0,247	3,87 (4,10)	0,422	0,680
EES5	1,25 (2,49)	-0,904	0,385	2,27 (3,71)	-0,560	0,584
EES6	4,58 (3,42)	-0,907	0,384	4,67 (4,27)	0,106	0,917
EES7	2,58 (2,07)	-0,514	0,617	1,87 (2,10)	-0,283	0,781
EES8	7,25 (5,19)	0,501	0,626	4,60 (4,90)	-0,301	0,768
EESI	7,75 (6,40)	-0,049	0,962	7,07 (4,67)	-0,816	0,428
EESE	9,83 (6,79)	0,226	0,825	6,47 (6,80)	-0,298	0,770
EESB	29,08 (19,23)	-0,455	0,658	27,13 (24,23)	-0,129	0,899

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=15)	T–testas		Mergaitės (N=15)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	2,60 (1,81)	-3,605	0,003*	2,80 (2,91)	-1,944	0,072
EES2	1,67 (2,16)	-0,365	0,721	1,27 (2,09)	-0,656	0,522
EES3	1,80 (2,11)	0,202	0,843	1,40 (1,72)	-1,752	0,102
EES4	2,47 (2,20)	-1,978	0,068	2,20 (2,51)	-1,880	0,081
EES5	1,73 (1,44)	-0,449	0,660	1,40 (2,82)	-0,453	0,658
EES6	4,60 (3,02)	-1,129	0,278	4,00 (2,78)	-0,767	0,456
EES7	2,07 (2,05)	-1,554	0,142	1,53 (2,20)	-0,857	0,406
EES8	4,13 (2,92)	-3,134	0,007*	4,27 (4,76)	-0,581	0,571
EESI	6,07 (4,86)	-1,413	0,180	5,47 (5,89)	-1,699	0,111
EESE	6,20 (4,69)	-2,632	0,020*	5,80 (6,59)	-0,699	0,496
EESB	23,47 (14,63)	-2,155	0,049*	21,33 (20,87)	-1,226	0,240

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=39)	T–testas		Mergaitės (N=37)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	4,28 (3,76)	0,003	0,997	4,43 (2,81)	0,373	0,712
EES2	2,00 (2,15)	0,377	0,708	1,43 (1,43)	-0,801	0,429
EES3	1,79 (2,09)	0,313	0,756	2,05 (2,45)	-0,313	0,756
EES4	3,54 (2,99)	-0,108	0,915	3,16 (1,82)	-0,863	0,394
EES5	1,69 (1,75)	-0,741	0,463	1,92 (1,74)	0,661	0,513
EES6	5,56 (3,23)	0,163	0,872	5,43 (3,05)	1,759	0,087
EES7	3,13 (3,26)	0,456	0,651	2,43 (1,76)	1,428	0,162
EES8	6,87 (5,33)	0,436	0,665	5,62 (4,27)	0,914	0,367
EESI	8,08 (6,59)	0,225	0,823	7,92 (5,36)	-0,149	0,883
EESE	10,00 (8,22)	0,463	0,646	8,05 (5,45)	1,189	0,243
EESB	32,51 (20,74)	0,272	0,787	30,00 (14,79)	0,847	0,402

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=8)	T–testas		Mergaitės (N=18)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	5,63 (1,69)	2,258	0,059	3,06 (2,46)	-2,077	0,053
EES2	2,38 (2,50)	0,571	0,586	1,22 (1,99)	-0,849	0,407
EES3	2,50 (1,93)	1,189	0,273	1,83 (1,43)	-1,032	0,316
EES4	4,25 (3,73)	0,500	0,632	2,39 (2,25)	-1,942	0,069
EES5	2,00 (1,41)	0,200	0,847	1,28 (1,53)	-1,257	0,226
EES6	5,38 (3,74)	-0,079	0,939	3,56 (2,83)	-1,489	0,155
EES7	2,88 (4,61)	-0,009	0,993	1,50 (1,23)	-1,704	0,107
EES8	8,25 (10,28)	0,482	0,645	3,44 (2,81)	-2,317	0,033*
EESI	10,50 (4,44)	1,694	0,134	6,11 (4,73)	-1,740	0,100
EESE	11,13 (14,81)	0,331	0,750	4,94 (3,93)	-2,207	0,041*
EESB	36,38 (27,54)	0,489	0,639	20,72 (14,41)	-2,125	0,049*

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (CBCL)

CBCL	Berniukai (N=18)	T–testas		Mergaitės (N=23)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	5,44 (2,60)	1,904	0,074	4,22 (3,92)	-0,052	0,959
EES2	4,78 (2,84)	4,344	0,0001*	2,91 (2,52)	2,460	0,022*
EES3	1,61 (1,96)	-0,170	0,867	1,70 (2,06)	-1,131	0,270
EES4	6,89 (3,09)	4,537	0,0001*	5,87 (4,22)	2,781	0,011*
EES5	3,06 (3,00)	1,634	0,121	2,57 (3,29)	1,219	0,236
EES6	8,11 (4,40)	2,534	0,021*	7,35 (4,12)	3,258	0,004*
EES7	5,22 (2,12)	3,510	0,003*	3,61 (3,23)	2,359	0,028*
EES8	9,28 (4,87)	2,419	0,027*	8,48 (6,36)	2,638	0,015*
EESI	11,83 (5,66)	2,994	0,008*	8,83 (7,06)	0,527	0,603
EESE	14,50 (6,80)	3,187	0,005*	12,09 (9,19)	2,660	0,014*
EESB	44,39 (18,05)	3,004	0,008*	36,70 (22,64)	1,855	0,077

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=35)	T–testas		Mergaitės (N=35)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	3,46 (4,47)	-0,732	0,469	4,46 (4,12)	0,140	0,890
EES2	1,94 (2,34)	-0,195	0,846	2,17 (2,42)	0,786	0,437
EES3	0,91 (1,50)	0,765	0,450	0,71 (1,25)	-1,305	0,201
EES4	2,43 (2,98)	-0,895	0,377	1,71 (1,87)	-1,851	0,073
EES5	1,06 (1,51)	0,653	0,518	0,31 (6,76)	-2,325	0,026*
EES6	10,86 (10,95)	0,128	0,899	4,83 (6,43)	-1,575	0,125
EES7	2,17 (2,50)	-0,375	0,710	0,91 (1,62)	-1,193	0,241
EES8	6,51 (8,50)	0,789	0,435	1,34 (2,38)	-3,878	0,0001*
EESI	6,31 (6,93)	-0,372	0,712	7,34 (6,65)	0,127	0,900
EESE	8,69 (10,55)	0,547	0,588	2,26 (3,66)	-3,046	0,004*
EESB	29,91 (30,14)	0,091	0,928	17,20 (16,25)	-1,467	0,152

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Dvejojo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=11)	T–testas		Mergaitės (N=14)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	1,91 (3,11)	-2,238	0,049*	3,14 (2,96)	-1,540	0,148
EES2	1,64 (1,69)	-0,753	0,469	2,50 (2,85)	0,854	0,409
EES3	0,91 (1,45)	0,434	0,674	1,00 (1,11)	0,034	0,974
EES4	1,45 (2,16)	-2,187	0,054	1,86 (2,03)	-0,815	0,430
EES5	0,73 (1,19)	-0,453	0,660	0,93 (1,54)	0,846	0,413
EES6	8,73 (8,06)	-0,779	0,454	5,29 (6,11)	-0,768	0,456
EES7	1,27 (1,27)	-2,757	0,020	1,00 (1,84)	-0,488	0,634
EES8	4,45 (4,61)	-0,665	0,521	1,79 (2,39)	-1,743	0,105
EESI	4,45 (4,72)	-1,613	0,138	6,64 (5,53)	-0,377	0,712
EESE	5,73 (5,73)	-1,148	0,278	2,79 (3,81)	-1,331	0,206
EESB	22,00 (18,55)	-1,332	0,212	18,43 (16,08)	-0,652	0,526

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=13)	T–testas		Mergaitės (N=14)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	2,00 (2,08)	-3,481	0,005*	4,36 (3,05)	-0,004	0,997
EES2	1,62 (2,10)	-0,694	0,501	1,57 (2,38)	-0,439	0,668
EES3	0,61 (1,19)	-0,316	0,757	2,00 (2,15)	1,759	0,102
EES4	2,08 (2,10)	-1,379	0,193	2,14 (1,99)	-0,295	0,773
EES5	0,62 (0,65)	-1,522	0,154	0,50 (1,09)	-0,274	0,788
EES6	11,00 (8,97)	0,153	0,881	6,00 (7,43)	-0,272	0,790
EES7	2,92 (3,33)	0,642	0,533	1,21 (2,16)	-0,045	0,965
EES8	5,46 (6,16)	0,048	0,963	3,21 (5,38)	0,219	0,830
EESI	4,23 (4,36)	-2,082	0,059	7,93 (5,50)	0,496	0,628
EESE	8,38 (8,99)	0,271	0,791	4,43 (7,39)	0,146	0,886
EESB	27,31 (21,23)	-0,364	0,722	21,57 (20,42)	0,063	0,951

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=30)	T–testas		Mergaitės (N=29)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	3,40 (3,10)	-1,077	0,290	4,76 (4,15)	0,518	0,609
EES2	2,00 (2,23)	-0,049	0,961	1,93 (2,62)	0,167	0,869
EES3	0,47 (1,41)	-0,986	0,332	0,97 (1,92)	-0,069	0,946
EES4	2,70 (3,06)	-0,322	0,750	2,31 (2,51)	0,022	0,982
EES5	0,47 (0,90)	-2,578	0,015*	1,00 (2,28)	0,990	0,330
EES6	9,13 (9,99)	-0,815	0,422	8,10 (8,17)	1,031	0,311
EES7	1,70 (2,47)	-1,400	0,172	1,38 (2,19)	0,342	0,735
EES8	3,73 (6,09)	-1,481	0,149	4,00 (7,47)	0,793	0,434
EESI	5,87 (5,54)	-0,873	0,390	7,66 (7,05)	0,348	0,731
EESE	5,43 (8,34)	-1,496	0,146	5,38 (9,47)	0,705	0,487
EESB	24,30 (23,72)	-1,189	0,244	25,24 (26,38)	0,819	0,420

*p < 0,05

Paaškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=6)	T–testas		Mergaitės (N=15)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	3,33 (3,56)	-0,466	0,661	3,27 (2,87)	-1,478	0,162
EES2	3,50 (4,72)	0,768	0,477	0,80 (1,70)	-2,394	0,031*
EES3	1,00 (1,55)	0,443	0,676	0,53 (1,36)	-1,305	0,213
EES4	2,50 (3,27)	-0,285	0,787	1,73 (2,05)	-1,070	0,303
EES5	2,00 (3,10)	0,878	0,420	0,80 (1,15)	0,743	0,470
EES6	9,33 (10,50)	-0,300	0,776	4,53 (5,60)	-1,387	0,187
EES7	2,17 (4,83)	-0,083	0,937	1,07 (1,44)	-0,467	0,648
EES8	5,67 (12,44)	0,056	0,957	1,93 (2,71)	-1,381	0,189
EESI	7,83 (8,77)	0,302	0,774	4,60 (4,36)	-2,312	0,037*
EESE	7,83 (17,27)	0,017	0,987	3,00 (3,57)	-1,238	0,236
EESB	30,17 (38,29)	0,046	0,965	14,73 (13,26)	-1,898	0,079

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų įverčių vidurkių palyginimas su normine Lietuvos imtimi (TRF)

TRF	Berniukai (N=18)	T–testas		Mergaitės (N=23)	T–testas	
	M (SD)	t	p	M (SD)	t	p
EES1	4,78 (3,25)	1,004	0,330	3,65 (3,60)	-0,943	0,356
EES2	4,61 (2,87)	3,827	0,001*	2,35 (2,60)	0,917	0,369
EES3	0,67 (0,91)	-0,249	0,806	0,83 (1,27)	-0,621	0,541
EES4	5,33 (3,33)	3,130	0,006*	4,00 (2,54)	3,209	0,004*
EES5	2,72 (3,36)	2,315	0,033*	1,17 (1,37)	2,079	0,050
EES6	19,28 (11,60)	3,166	0,006*	12,57 (10,57)	2,735	0,012*
EES7	4,28 (3,27)	2,528	0,022*	2,74 (2,82)	2,553	0,018*
EES8	10,61 (9,15)	2,426	0,027*	6,30 (6,85)	2,385	0,026*
EESI	10,06 (5,81)	2,416	0,027*	6,83 (6,61)	-0,271	0,789
EESE	14,89 (12,05)	2,528	0,022*	9,04 (9,28)	2,535	0,019*
EESB	53,72 (33,06)	3,115	0,006*	34,74 (26,88)	2,410	0,025*

*p < 0,05

Paaiškinimai: M – vidurkis; SD – standartinis nuokrypis; EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

**SKIRTINGĄ IŠSISKYRIMO SU TĖVAIS PATIRTĮ TURINČIŲ VAIKŲ
GRUPIŲ PORŲ PSICHOLOGINIO PRISITAIKYMO RODIKLIŲ ĮVERČIŲ
PALYGINIMAS**

Statistiškai reikšmingi grupių porų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių skirtumai (CBCL)

CBCL	Grupių poros	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	3 gr.	43,55	1350,00	854,000	-2,243	0,025*
	4 gr.	58,26	4428,00			
	3 gr.	30,77	954,00	458,000	-2,427	0,015*
	6 gr.	43,09	1896,00			
EES2	1 gr.	48,49	3442,50	886,500	-3,955	0,0001*
	6 gr.	73,35	3227,50			
	2 gr.	28,96	782,00	404,000	-2,278	0,023*
	6 gr.	40,32	1774,00			
	3 gr.	28,60	886,50	390,500	-3,199	0,001*
	6 gr.	44,63	1963,50			
	4 gr.	51,26	3896,00	970,000	-3,882	0,0001*
	6 gr.	76,45	3364,00			
	5 gr.	25,88	673,00	322,000	-3,091	0,002*
	6 gr.	41,18	1812,00			
EES4	1 gr.	46,16	3277,50	721,500	-4,865	0,0001*
	6 gr.	77,10	3392,50			
	2 gr.	25,69	693,50	315,500	-3,313	0,001*
	6 gr.	42,33	1862,50			
	3 gr.	24,76	767,50	271,500	-4,439	0,0001*
	6 gr.	47,33	2082,50			
	4 gr.	49,93	3795,00	869,000	-4,401	0,0001*
	6 gr.	78,75	3465,00			
	5 gr.	23,71	616,50	265,500	-3,745	0,0001*
6 gr.	42,47	1868,50				
EES6	1 gr.	48,64	3453,50	897,500	-3,837	0,0001*
	6 gr.	73,10	3216,50			
	2 gr.	26,22	708,00	330,000	-3,139	0,002*
	6 gr.	42,00	1848,00			
	3 gr.	28,34	878,50	382,500	-3,237	0,001*
	6 gr.	44,81	1971,50			
	4 gr.	53,29	4050,00	1124,000	-2,998	0,003*
	6 gr.	72,95	3210,00			
	5 gr.	24,46	636,00	285,000	-3,501	0,0001*
6 gr.	42,02	1849,00				
EES7	1 gr.	48,47	3441,50	885,500	-3,946	0,0001*
	6 gr.	73,38	3228,50			
	2 gr.	27,65	746,50	368,500	-2,709	0,007*
	6 gr.	41,13	1809,50			
	3 gr.	29,16	904,00	408,000	-2,997	0,003*
	6 gr.	44,23	1946,00			
	4 gr.	53,81	4089,50	1163,500	-2,793	0,005*
	6 gr.	72,06	3170,50			
	5 gr.	25,35	659,00	308,000	-3,244	0,001*
6 gr.	41,50	1826,00				

	1 gr.	66,11	4694,00	2138,000	-2,205	0,027*	
	4 gr.	81,37	6184,00				
	4 gr.	55,15	4191,50	710,500	-2,165	0,030*	
	5 gr.	40,83	1061,50				
EES8	1 gr.	49,94	3546,00	990,000	-3,302	0,001*	
	6 gr.	71,00	3124,00				
	2 gr.	29,59	799,00	421,000	-2,054	0,040*	
	6 gr.	39,93	1757,00				
	3 gr.	28,50	883,50	387,500	-3,177	0,001*	
	6 gr.	44,69	1966,50				
	4 gr.	54,41	4135,00	1209,000	-2,528	0,011*	
	6 gr.	71,02	3125,00				
	5 gr.	25,54	664,00	313,000	-3,155	0,002*	
	6 gr.	41,39	1821,00				
		4 gr.	54,88	4170,50	731,500	-1,978	0,048*
		5 gr.	41,63	1082,50			
EESI		1 gr.	53,02	3764,50	1208,500	-2,038	0,042*
	6 gr.	66,03	2905,50				
	3 gr.	30,48	945,00	449,000	-2,512	0,012*	
	6 gr.	43,30	1905,00				
EESE	1 gr.	48,83	3467,00	911,000	-3,751	0,0001*	
	6 gr.	72,80	3203,00				
	2 gr.	28,37	766,00	388,000	-2,443	0,015*	
	6 gr.	40,68	1790,00				
	3 gr.	27,97	867,00	371,000	-3,352	0,001*	
	6 gr.	45,07	1983,00				
	4 gr.	53,54	4069,00	1143,000	-2,886	0,004*	
	6 gr.	72,52	3191,00				
	5 gr.	24,67	641,50	290,500	-3,425	0,001*	
	6 gr.	41,90	1843,50				
	3 gr.	44,27	1372,50	876,500	-2,076	0,038*	
	4 gr.	57,97	4405,50				
		4 gr.	55,43	4213,00	689,000	-2,303	0,021*
		5 gr.	40,00	1040,00			
		EESB	1 gr.	50,34	3574,00	1018,000	-3,131
6 gr.			70,36	3096,00			
2 gr.			28,20	761,50	383,500	-2,494	0,013*
6 gr.			40,78	1794,50			
3 gr.			28,37	879,50	383,500	-3,213	0,001*
6 gr.	44,78		1970,50				
4 gr.	54,24		4122,50	1196,500	-2,590	0,010*	
6 gr.	71,31		3137,50				
5 gr.	25,63		666,50	315,500	-3,119	0,002*	
6 gr.	41,33		1818,50				
3 gr.	43,77		1357,00	861,000	-2,178	0,029*	
4 gr.	58,17		4421,00				

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES4 – socialiniai sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Statistiškai reikšmingi grupių porų elgesio ir emocinių sunkumų įverčių skirtumai (TRF)

TRF	Grupių poros	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	2 gr.	28,66	716,50	391,500	-1,997	0,046*
	6 gr.	38,60	1698,50			
EES2	1 gr.	51,66	3616,50	1131,500	-2,420	0,016*
	6 gr.	66,78	2938,50			
	3 gr.	28,75	805,00			
	6 gr.	41,43	1823,00	399,000	-2,550	0,011*
	4 gr.	45,45	2681,50			
	6 gr.	60,78	2674,50	911,500	-2,628	0,009*
	5 gr.	23,17	486,50			
6 gr.	37,69	1658,50	255,500	-2,970	0,003*	
EES3	3 gr.	51,52	1442,50	615,500	-2,309	0,021*
	4 gr.	40,43	2385,50			
EES4	1 gr.	45,74	3201,50	716,500	-4,848	0,0001*
	6 gr.	76,22	3353,50			
	2 gr.	21,58	539,50	214,500	-4,219	0,0001*
	6 gr.	42,63	1875,50			
	3 gr.	25,45	712,50	305,500	-3,604	0,0001*
	6 gr.	43,53	1915,50			
	4 gr.	42,10	2484,00	714,000	-3,926	0,0001*
	6 gr.	65,27	2872,00			
	5 gr.	20,81	437,00	206,000	-3,618	0,0001*
6 gr.	38,82	1708,00				
EES5	1 gr.	49,80	3486,00	1001,000	-3,407	0,001*
	6 gr.	69,75	3069,00			
	2 gr.	28,36	709,00	384,000	-2,187	0,029*
	6 gr.	38,77	1706,00			
	3 gr.	29,16	816,50	410,500	-2,506	0,012*
	6 gr.	41,17	1811,50			
	4 gr.	43,42	2562,00	792,000	-3,703	0,0001*
6 gr.	63,50	2794,00				
EES6	1 gr.	48,51	3396,00	911,000	-3,667	0,0001*
	6 gr.	71,80	3159,00			
	2 gr.	25,04	626,00	301,000	-3,115	0,002*
	6 gr.	40,66	1789,00			
	3 gr.	29,29	820,00	414,000	-2,336	0,019*
	6 gr.	41,09	1808,00			
	4 gr.	44,09	2601,50	831,500	-3,116	0,002*
	6 gr.	62,60	2754,50			
	5 gr.	21,79	457,50	226,500	-3,312	0,001*
6 gr.	38,35	1687,50				
EES7	1 gr.	48,76	3413,50	928,500	-3,675	0,0001*
	6 gr.	71,40	3141,50			
	2 gr.	24,26	606,50	281,500	-3,424	0,001*
	6 gr.	41,10	1808,50			
	4 gr.	42,93	2533,00	763,000	-3,673	0,0001*
	6 gr.	64,16	2823,00			
	5 gr.	22,52	473,00	242,000	-3,153	0,002*
6 gr.	38,00	1672,00				
EES8	1 gr.	49,41	3459,00	974,000	-3,410	0,001*
	6 gr.	70,36	3096,00			

	2 gr.	26,72	668,00	343,000	-2,618	0,009*
	6 gr.	39,70	1747,00			
	4 gr.	44,16	2605,50	835,500	-3,149	0,002*
	6 gr.	62,51	2750,50			
	5 gr.	22,98	482,50	251,500	-3,013	0,003*
6 gr.	37,78	1662,50				
EESE	1 gr.	48,86	3420,00	935,000	-3,585	0,0001*
	6 gr.	71,25	3135,00			
	2 gr.	25,40	635,00	310,000	-3,015	0,003*
	6 gr.	40,45	1780,00			
	4 gr.	43,36	2558,50	788,500	-3,431	0,001*
	6 gr.	63,58	2797,50			
	5 gr.	22,43	471,00	240,000	-3,140	0,002*
6 gr.	38,05	1674,00				
EESB	1 gr.	48,68	3407,50	922,500	-3,595	0,0001*
	6 gr.	71,53	3147,50			
	2 gr.	24,62	615,50	290,500	-3,241	0,001*
	6 gr.	40,90	1799,50			
	3 gr.	29,64	830,00	424,000	-2,219	0,026*
	6 gr.	40,86	1798,00			
	4 gr.	43,64	2575,00	805,000	-3,288	0,001*
	6 gr.	63,20	2781,00			
	5 gr.	22,36	469,50	238,500	-3,136	0,002*
	6 gr.	38,08	1675,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESE – eksterنالūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Statistiškai reikšmingi grupių porų kompetencijų įverčių skirtumai (CBCL)

CBCL	Grupių poros	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	1 gr.	69,03	4970,00	826,000	-4,323	0,0001*
	6 gr.	41,27	1816,00			
	2 gr.	43,98	1187,50			
	6 gr.	31,10	1368,50	378,500	-2,562	0,010*
	3 gr.	23,90	741,00			
	5 gr.	35,93	970,00			
	4 gr.	69,45	5278,00	245,000	-2,710	0,007*
	6 gr.	45,05	1982,00			
	5 gr.	50,30	1358,00			
6 gr.	27,23	1198,00	992,000	-3,712	0,0001*	
1 gr.	64,92	4674,50				
6 gr.	47,99	2111,50				
K2	4 gr.	65,84	5003,50	1121,5000	-2,643	0,008*
	6 gr.	51,28	2256,50			
	5 gr.	42,70	1153,00			
	6 gr.	31,89	1403,00	126,500	-2,219	0,026*
	5 gr.	42,70	1153,00			
6 gr.	31,89	1403,00	413,000	-2,156	0,031*	
K3	1 gr.	73,15	5267,00	529,000	-6,113	0,0001*
	6 gr.	34,52	1519,00			
	2 gr.	22,83	616,50			
	5 gr.	32,17	868,50	238,500	-2,276	0,023*
	2 gr.	48,87	1319,50			
	6 gr.	28,10	1236,50			
	3 gr.	24,47	758,50	246,500	-4,201	0,0001*
	5 gr.	35,28	952,50			
	3 gr.	50,24	1557,50			
	6 gr.	29,38	1292,50	262,500	-2,524	0,012*
	4 gr.	48,45	3682,00			
	5 gr.	62,00	1674,00			
	4 gr.	75,51	5738,50	302,500	-4,258	0,0001*
	6 gr.	34,58	1521,50			
	5 gr.	53,17	1435,50			
	6 gr.	25,47	1120,50	756,000	-2,111	0,035*
	4 gr.	75,51	5738,50			
	6 gr.	34,58	1521,50			
KB	5 gr.	53,17	1435,50	531,500	-6,358	0,0001*
	6 gr.	25,47	1120,50			
	4 gr.	75,51	5738,50			
	1 gr.	55,98	4030,50	130,500	-5,570	0,0001*
	3 gr.	42,76	1325,50			
	6 gr.	25,47	1120,50			
	1 gr.	72,63	5229,50	302,500	-4,258	0,0001*
	6 gr.	35,38	1556,50			
	2 gr.	46,57	1257,50			
	6 gr.	29,51	1298,50	756,000	-2,111	0,035*
	3 gr.	24,23	751,00			
	5 gr.	35,56	960,00			
	3 gr.	45,94	1424,00	531,500	-6,358	0,0001*
	6 gr.	32,41	1426,00			
	4 gr.	73,61	5594,50			
6 gr.	37,85	1665,50	255,000	-2,552	0,011*	
5 gr.	52,28	1411,50				
6 gr.	26,01	1144,50				
KB	1 gr.	55,98	4030,50	436,000	-2,652	0,008*
	3 gr.	42,76	1325,50			
	6 gr.	25,47	1120,50			
	1 gr.	72,63	5229,50	675,500	-5,432	0,0001*
	6 gr.	35,38	1556,50			
	2 gr.	46,57	1257,50			
	6 gr.	29,51	1298,50	154,500	-5,211	0,0001*
	3 gr.	24,23	751,00			
	5 gr.	35,56	960,00			
	3 gr.	45,94	1424,00	436,000	-2,652	0,008*
6 gr.	32,41	1426,00				
4 gr.	73,61	5594,50				
6 gr.	37,85	1665,50	675,500	-5,432	0,0001*	
5 gr.	52,28	1411,50				
6 gr.	26,01	1144,50				

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Statistiškai reikšmingi grupių porų adaptyvaus elgesio įverčių skirtumai (TRF)

TRF	Grupių poros	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
AE1	1 gr.	71,86	5030,50	534,500	-5,907	0,0001*
	6 gr.	34,65	1524,50			
	2 gr.	21,13	570,50			
	5 gr.	30,63	704,50	192,500	-2,352	0,019*
	2 gr.	48,98	1322,50	243,500	-4,196	0,0001*
	6 gr.	28,03	1233,50			
	3 gr.	22,24	645,00			
	5 gr.	31,87	733,00	210,000	-2,323	0,020*
	3 gr.	49,57	1437,50	273,500	-4,161	0,0001*
	6 gr.	28,72	1263,50			
	4 gr.	42,38	2924,50			
	5 gr.	58,85	1353,50	509,500	-2,604	0,009*
	4 gr.	69,89	4822,50	628,500	-5,310	0,0001*
	6 gr.	36,78	1618,50			
	5 gr.	51,11	1175,50			
6 gr.	25,06	1102,50	112,500	-5,249	0,0001*	
AE2	1 gr.	43,42	3039,50	554,500	-2,239	0,025*
	5 gr.	57,89	1331,50			
	1 gr.	70,06	4904,00			
	6 gr.	37,52	1651,00	661,000	-5,128	0,0001*
	2 gr.	20,39	550,50	172,500	-2,706	0,007*
	5 gr.	31,50	724,50			
	2 gr.	45,81	1237,00			
	6 gr.	29,98	1319,00	329,000	-3,150	0,002*
	3 gr.	21,84	633,50	198,500	-2,501	0,012*
	5 gr.	32,37	744,50			
	3 gr.	48,86	1417,00			
	6 gr.	29,18	1284,00	294,000	-3,886	0,0001*
	4 gr.	40,75	2811,50	396,500	-3,590	0,0001*
	5 gr.	63,76	1466,50			
	4 gr.	66,45	4585,00			
6 gr.	42,18	1856,00	866,000	-3,847	0,0001*	
5 gr.	50,61	1164,00	124,000	-5,055	0,0001*	
6 gr.	25,32	1114,00				

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

**SKIRTINGA ĮSISISKYRIMO PATIRTĮ SU TĖVAIS TURINČIŲ BERNIUKŲ
IR MERGAIČIŲ PSICHOLOGINIO PRISITAIKYMO RODIKLIŲ ĮVERČIŲ
PALYGINIMAS**

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	35,99	1331,50	628,500	-0,006	0,995
	Mergaitės	36,01	1224,50			
EES2	Berniukai	37,59	1391,00	570,000	-0,700	0,484
	Mergaitės	34,26	1165,00			
EES3	Berniukai	34,54	1278,00	575,000	-0,642	0,521
	Mergaitės	37,59	1278,00			
EES4	Berniukai	39,68	1468,00	493,000	-1,583	0,113
	Mergaitės	32,00	1088,00			
EES5	Berniukai	40,03	1481,00	480,000	-1,772	0,076
	Mergaitės	31,62	1075,00			
EES6	Berniukai	41,82	1547,50	413,500	-2,494	0,013
	Mergaitės	29,66	1008,50			
EES7	Berniukai	43,47	1608,50	352,500	-3,253	0,001*
	Mergaitės	27,87	947,50			
EES8	Berniukai	41,84	1548,00	413,000	-2,499	0,012*
	Mergaitės	29,65	1008,00			
EESI	Berniukai	35,81	1325,00	622,000	-0,081	0,936
	Mergaitės	36,21	1231,00			
EESE	Berniukai	43,08	1594,00	367,000	-3,024	0,002*
	Mergaitės	28,29	962,00			
EESB	Berniukai	40,39	1494,50	466,500	-1,871	0,061
	Mergaitės	31,22	1061,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	32,13	1124,50	494,500	-1,398	0,162
	Mergaitės	38,87	1360,50			
EES2	Berniukai	33,49	1172,00	542,000	-0,853	0,394
	Mergaitės	37,51	1313,00			
EES3	Berniukai	35,74	1251,00	604,000	-0,120	0,905
	Mergaitės	35,26	1234,00			
EES4	Berniukai	36,84	1289,50	565,500	-0,568	0,570
	Mergaitės	34,16	1195,50			
EES5	Berniukai	41,06	1437,00	418,000	-2,653	0,008*
	Mergaitės	29,94	1048,00			
EES6	Berniukai	40,77	1427,00	428,000	-2,188	0,029*
	Mergaitės	30,23	1058,00			
EES7	Berniukai	40,37	1413,00	442,000	-2,138	0,033*
	Mergaitės	30,63	1072,00			
EES8	Berniukai	42,16	1475,50	379,500	-2,928	0,003*
	Mergaitės	28,84	1009,50			
EESI	Berniukai	33,36	1167,50	537,500	-0,885	0,376
	Mergaitės	37,64	1317,50			
EESE	Berniukai	41,29	1445,00	410,000	-2,470	0,014*
	Mergaitės	29,71	1040,00			
EESB	Berniukai	38,44	1345,50	509,500	-1,211	0,226
	Mergaitės	32,56	1139,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Dvejopo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	14,00	168,00	90,000	0,0001	1,000
	Mergaitės	14,00	210,00			
EES2	Berniukai	15,33	184,00	74,000	-0,797	0,426
	Mergaitės	12,93	194,00			
EES3	Berniukai	13,88	166,50	88,500	-0,076	0,939
	Mergaitės	14,10	211,50			
EES4	Berniukai	13,13	157,50	79,500	-0,519	0,604
	Mergaitės	14,70	220,50			
EES5	Berniukai	11,50	138,00	60,000	-1,535	0,125
	Mergaitės	16,00	240,00			
EES6	Berniukai	14,42	173,00	85,000	-0,246	0,806
	Mergaitės	13,67	205,00			
EES7	Berniukai	15,29	183,50	74,500	-0,774	0,439
	Mergaitės	12,97	194,50			
EES8	Berniukai	15,96	191,50	66,500	-1,154	0,249
	Mergaitės	12,43	186,50			
EESI	Berniukai	13,96	167,50	89,500	-0,025	0,980
	Mergaitės	14,03	210,50			
EESE	Berniukai	15,96	191,50	66,500	-1,150	0,250
	Mergaitės	12,43	186,50			
EESB	Berniukai	14,71	176,50	81,500	-0,415	0,678
	Mergaitės	13,43	201,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Dvejopo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	11,00	121,00	55,000	-1,237	0,216
	Mergaitės	14,57	204,00			
EES2	Berniukai	12,05	132,50	66,500	-0,592	0,554
	Mergaitės	13,75	192,50			
EES3	Berniukai	12,36	136,00	70,000	-0,426	0,670
	Mergaitės	13,50	189,00			
EES4	Berniukai	12,00	132,00	66,000	-0,628	0,530
	Mergaitės	13,79	193,00			
EES5	Berniukai	12,86	141,50	75,500	-0,096	0,924
	Mergaitės	13,11	183,50			
EES6	Berniukai	15,41	169,50	50,500	-1,461	0,144
	Mergaitės	11,11	155,50			
EES7	Berniukai	14,68	161,50	58,500	-1,098	0,272
	Mergaitės	11,68	163,50			
EES8	Berniukai	15,73	173,00	47,000	-1,691	0,091
	Mergaitės	10,86	152,00			
EESI	Berniukai	11,05	121,50	55,500	-1,187	0,235
	Mergaitės	14,54	203,50			
EESE	Berniukai	15,73	173,00	47,000	-1,680	0,093
	Mergaitės	10,86	152,00			
EESB	Berniukai	13,55	149,00	71,000	-0,329	0,742
	Mergaitės	12,57	176,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	16,84	269,50	106,500	-0,540	0,590
	Mergaitės	15,10	226,50			
EES2	Berniukai	17,22	275,50	100,500	-0,821	0,411
	Mergaitės	14,70	220,50			
EES3	Berniukai	17,31	277,00	99,000	-0,874	0,382
	Mergaitės	14,60	219,00			
EES4	Berniukai	17,09	273,50	102,500	-0,704	0,481
	Mergaitės	14,83	222,50			
EES5	Berniukai	18,69	299,00	77,000	-1,763	0,078
	Mergaitės	13,13	197,00			
EES6	Berniukai	17,69	283,00	93,000	-1,084	0,278
	Mergaitės	14,20	213,00			
EES7	Berniukai	17,88	286,00	90,000	-1,228	0,220
	Mergaitės	14,00	210,00			
EES8	Berniukai	17,00	272,00	104,000	-0,637	0,524
	Mergaitės	14,93	224,00			
EESI	Berniukai	17,44	279,00	97,000	-0,913	0,361
	Mergaitės	14,47	217,00			
EESE	Berniukai	17,50	280,00	96,000	-0,954	0,340
	Mergaitės	14,40	216,00			
EESB	Berniukai	17,47	279,50	96,500	-0,930	0,352
	Mergaitės	14,43	216,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	11,50	161,00	56,000	-1,947	0,052
	Mergaitės	17,50	245,00			
EES2	Berniukai	14,93	209,00	92,000	-,289	0,772
	Mergaitės	14,07	197,00			
EES3	Berniukai	11,11	155,50	50,500	-2,344	0,019*
	Mergaitės	17,89	250,50			
EES4	Berniukai	14,57	204,00	97,000	-0,047	0,963
	Mergaitės	14,43	202,00			
EES5	Berniukai	16,46	230,50	70,500	-1,430	0,153
	Mergaitės	12,54	175,50			
EES6	Berniukai	17,46	244,50	56,500	-1,914	0,056
	Mergaitės	11,54	161,50			
EES7	Berniukai	17,07	239,00	62,000	-1,718	0,086
	Mergaitės	11,93	167,00			
EES8	Berniukai	16,25	227,50	73,500	-1,142	0,254
	Mergaitės	12,75	178,50			
EESI	Berniukai	11,79	165,00	60,000	-1,752	0,080
	Mergaitės	17,21	241,00			
EESE	Berniukai	16,79	235,00	66,000	-1,482	0,138
	Mergaitės	12,21	171,00			
EESB	Berniukai	16,36	229,00	72,000	-1,196	0,232
	Mergaitės	12,64	177,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	36,12	1408,50	628,500	-0,975	0,329
	Mergaitės	41,01	1517,50			
EES2	Berniukai	40,81	1591,50	631,500	-0,964	0,335
	Mergaitės	36,07	1334,50			
EES3	Berniukai	36,83	1436,50	656,500	-0,695	0,487
	Mergaitės	40,26	1489,50			
EES4	Berniukai	37,77	1473,00	693,000	-0,300	0,764
	Mergaitės	39,27	1453,00			
EES5	Berniukai	36,74	1433,00	653,000	-0,730	0,466
	Mergaitės	40,35	1493,00			
EES6	Berniukai	38,95	1519,00	704,000	-0,183	0,855
	Mergaitės	38,03	1407,00			
EES7	Berniukai	39,56	1543,00	680,000	-0,437	0,662
	Mergaitės	37,38	1383,00			
EES8	Berniukai	40,82	1592,00	631,000	-0,945	0,345
	Mergaitės	36,05	1334,00			
EESI	Berniukai	37,59	1466,00	686,000	-0,370	0,711
	Mergaitės	39,46	1460,00			
EESE	Berniukai	40,38	1575,00	648,000	-0,767	0,443
	Mergaitės	36,51	1351,00			
EESB	Berniukai	38,26	1492,00	712,000	-0,099	0,921
	Mergaitės	38,76	1434,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno-Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	27,45	823,50	358,500	-1,168	0,243
	Mergaitės	32,64	946,50			
EES2	Berniukai	30,55	916,50	418,500	-0,259	0,795
	Mergaitės	29,43	853,50			
EES3	Berniukai	27,82	834,50	369,500	-1,332	0,183
	Mergaitės	32,26	935,50			
EES4	Berniukai	30,37	911,00	424,000	-0,170	0,865
	Mergaitės	29,62	859,00			
EES5	Berniukai	28,83	865,00	400,000	-0,653	0,513
	Mergaitės	31,21	905,00			
EES6	Berniukai	29,55	886,50	421,500	-0,205	0,837
	Mergaitės	30,47	883,50			
EES7	Berniukai	31,40	942,00	393,000	-0,681	0,496
	Mergaitės	28,55	828,00			
EES8	Berniukai	29,65	889,50	424,500	-0,165	0,869
	Mergaitės	30,36	880,50			
EESI	Berniukai	28,03	841,00	376,000	-0,898	0,369
	Mergaitės	32,03	929,00			
EESE	Berniukai	30,13	904,00	431,000	-0,062	0,951
	Mergaitės	29,86	866,00			
EESB	Berniukai	29,22	876,50	411,500	-0,357	0,721
	Mergaitės	30,81	893,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno-Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	18,81	150,50	29,500	-2,393	0,017*
	Mergaitės	11,14	200,50			
EES2	Berniukai	16,63	133,00	47,000	-1,473	0,141
	Mergaitės	12,11	218,00			
EES3	Berniukai	15,19	121,50	58,500	-0,764	0,445
	Mergaitės	12,75	229,50			
EES4	Berniukai	16,56	132,50	47,500	-1,380	0,168
	Mergaitės	12,14	218,50			
EES5	Berniukai	16,63	133,00	47,000	-1,431	0,152
	Mergaitės	12,11	218,00			
EES6	Berniukai	16,06	128,50	51,500	-1,146	0,252
	Mergaitės	12,36	222,50			
EES7	Berniukai	14,13	113,00	67,000	-0,287	0,774
	Mergaitės	13,22	238,00			
EES8	Berniukai	16,81	134,50	45,500	-1,480	0,139
	Mergaitės	12,03	216,50			
EESI	Berniukai	18,38	147,00	33,000	-2,175	0,030*
	Mergaitės	11,33	204,00			
EESE	Berniukai	16,50	132,00	48,000	-1,339	0,180
	Mergaitės	12,17	219,00			
EESB	Berniukai	17,13	137,00	43,000	-1,612	0,107
	Mergaitės	11,89	214,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	10,58	63,50	42,500	-0,196	0,844
	Mergaitės	11,17	167,50			
EES2	Berniukai	13,42	80,50	30,500	-1,345	0,179
	Mergaitės	10,03	150,50			
EES3	Berniukai	12,17	73,00	38,000	-0,730	0,466
	Mergaitės	10,53	158,00			
EES4	Berniukai	11,50	69,00	42,000	-0,243	0,808
	Mergaitės	10,80	162,00			
EES5	Berniukai	11,50	69,00	42,000	-0,268	0,789
	Mergaitės	10,80	162,00			
EES6	Berniukai	13,42	80,50	30,500	-1,138	0,255
	Mergaitės	10,03	150,50			
EES7	Berniukai	9,92	59,50	38,500	-0,554	0,579
	Mergaitės	11,43	171,50			
EES8	Berniukai	11,00	66,00	45,000	0,0001	1,000
	Mergaitės	11,00	165,00			
EESI	Berniukai	12,17	73,00	38,000	-0,548	0,583
	Mergaitės	10,53	158,00			
EESE	Berniukai	9,83	59,00	38,000	-0,563	0,573
	Mergaitės	11,47	172,00			
EESB	Berniukai	12,08	72,50	38,500	-0,508	0,612
	Mergaitės	10,57	158,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno-Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	24,98	499,50	190,500	-1,174	0,240
	Mergaitės	20,44	490,50			
EES2	Berniukai	26,15	523,00	167,000	-1,739	0,082
	Mergaitės	19,46	467,00			
EES3	Berniukai	21,78	435,50	225,500	-0,355	0,722
	Mergaitės	23,10	554,50			
EES4	Berniukai	23,58	471,50	218,500	-0,509	0,611
	Mergaitės	21,60	518,50			
EES5	Berniukai	24,03	480,50	209,500	-0,730	0,465
	Mergaitės	21,23	509,50			
EES6	Berniukai	23,05	461,00	229,000	-0,261	0,794
	Mergaitės	22,04	529,00			
EES7	Berniukai	25,33	506,50	183,500	-1,350	0,177
	Mergaitės	20,15	483,50			
EES8	Berniukai	22,58	451,50	238,500	-0,035	0,972
	Mergaitės	22,44	538,50			
EESI	Berniukai	24,65	493,00	197,000	-1,016	0,310
	Mergaitės	20,71	497,00			
EESE	Berniukai	23,23	464,50	225,500	-0,342	0,732
	Mergaitės	21,90	525,50			
EESB	Berniukai	23,73	474,50	215,500	-0,578	0,563
	Mergaitės	21,48	515,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių elgesio ir emocinių sunkumų palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
EES1	Berniukai	23,98	479,50	210,500	-0,699	0,484
	Mergaitės	21,27	510,50			
EES2	Berniukai	27,15	543,00	147,000	-2,212	0,027*
	Mergaitės	18,63	447,00			
EES3	Berniukai	22,53	450,50	239,500	-0,014	0,989
	Mergaitės	22,48	539,50			
EES4	Berniukai	24,43	488,50	201,500	-0,914	0,361
	Mergaitės	20,90	501,50			
EES5	Berniukai	25,28	505,50	184,500	-1,349	0,177
	Mergaitės	20,19	484,50			
EES6	Berniukai	25,25	505,00	185,000	-1,298	0,194
	Mergaitės	20,21	485,00			
EES7	Berniukai	25,30	506,00	184,000	-1,334	0,182
	Mergaitės	20,17	484,00			
EES8	Berniukai	25,50	510,00	180,000	-1,427	0,154
	Mergaitės	20,00	480,00			
EESI	Berniukai	25,48	509,50	180,500	-1,407	0,159
	Mergaitės	20,02	480,50			
EESE	Berniukai	25,55	511,00	179,000	-1,443	0,149
	Mergaitės	19,96	479,00			
EESB	Berniukai	25,60	512,00	178,000	-1,462	0,144
	Mergaitės	19,92	478,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: EES1 – nerimastingumas / depresiškumas; EES2 – užsisklendimas / depresiškumas; EES3 – somatiniai skundai; EES4 – socialiniai sunkumai; EES5 – mąstymo sunkumai; EES6 – dėmesio sunkumai; EES7 – taisyklių laužymas; EES8 – agresyvus elgesys; EESI – internalūs sunkumai; EESE – eksternalūs sunkumai; EESB – bendri sunkumai.

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	39,70	1469,00	529,000	-1,338	0,181
	Mergaitės	33,11	1159,00			
K2	Berniukai	38,99	1442,50	555,500	-1,041	0,298
	Mergaitės	33,87	1185,50			
K3	Berniukai	33,65	1245,00	542,000	-1,226	0,220
	Mergaitės	39,51	1383,00			
KB	Berniukai	39,01	1443,50	554,500	-1,049	0,294
	Mergaitės	33,84	1184,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Vieno tėvo emigracijos grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	33,47	1171,50	541,500	-0,846	0,397
	Mergaitės	37,53	1313,50			
A2	Berniukai	30,09	1053,00	423,000	-2,233	0,026*
	Mergaitės	40,91	1432,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokyti, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Dvejopo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	14,25	171,00	87,000	-0,147	0,883
	Mergaitės	13,80	207,00			
K2	Berniukai	12,50	150,00	72,000	-0,883	0,377
	Mergaitės	15,20	228,00			
K3	Berniukai	11,96	143,50	65,500	-1,249	0,212
	Mergaitės	15,63	234,50			
KB	Berniukai	13,08	157,00	79,000	-0,537	0,591
	Mergaitės	14,73	221,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Dvejopo išsiskyrimo grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	11,58	139,00	61,000	-1,431	0,152
	Mergaitės	15,93	239,00			
A2	Berniukai	11,25	135,00	57,000	-1,624	0,104
	Mergaitės	16,20	243,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokyti, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	17,41	278,50	97,500	-0,891	0,373
	Mergaitės	14,50	217,50			
K2	Berniukai	14,06	225,00	89,000	-1,238	0,216
	Mergaitės	18,07	271,00			
K3	Berniukai	13,56	217,00	81,000	-1,593	0,111
	Mergaitės	18,60	279,00			
KB	Berniukai	15,16	242,50	106,500	-0,536	0,592
	Mergaitės	16,90	253,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Abiejų tėvų emigracijos grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	10,25	143,50	38,500	-2,936	0,003*
	Mergaitės	19,43	291,50			
A2	Berniukai	10,61	148,50	43,500	-2,693	0,007*
	Mergaitės	19,10	286,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	41,81	1630,50	592,500	-1,343	0,179
	Mergaitės	35,01	1295,50			
K2	Berniukai	36,95	1441,00	661,000	-0,631	0,528
	Mergaitės	40,14	1485,00			
K3	Berniukai	34,38	1341,00	561,000	-1,735	0,083
	Mergaitės	42,84	1585,00			
KB	Berniukai	39,06	1523,50	699,500	-0,229	0,819
	Mergaitės	37,91	1402,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Tėvų skyrybų grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	32,60	1108,50	513,500	-0,994	0,320
	Mergaitės	37,33	1306,50			
A2	Berniukai	29,79	1013,00	418,000	-2,130	0,033*
	Mergaitės	40,06	1402,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	15,13	121,00	67,000	–0,480	0,631
	Mergaitės	13,53	257,00			
K2	Berniukai	12,63	101,00	65,000	–0,586	0,558
	Mergaitės	14,58	277,00			
K3	Berniukai	10,31	82,50	46,500	–1,682	0,093
	Mergaitės	15,55	295,50			
KB	Berniukai	13,69	109,50	73,500	–0,133	0,894
	Mergaitės	14,13	268,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Pilnų šeimų grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	10,00	60,00	39,000	–0,899	0,369
	Mergaitės	12,71	216,00			
A2	Berniukai	10,50	63,00	42,000	–0,642	0,521
	Mergaitės	12,53	213,00			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių kompetencijų palyginimas (CBCL)

CBCL	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
K1	Berniukai	26,73	534,50	155,500	–2,010	0,044*
	Mergaitės	18,98	455,50			
K2	Berniukai	22,55	451,00	239,000	–0,024	0,981
	Mergaitės	22,46	539,00			
K3	Berniukai	21,58	431,50	221,500	–0,444	0,657
	Mergaitės	23,27	558,50			
KB	Berniukai	24,73	494,50	195,500	–1,052	0,293
	Mergaitės	20,65	495,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos.

Globos įstaigų grupės berniukų ir mergaičių adaptyvaus elgesio palyginimas (TRF)

TRF	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
A1	Berniukai	23,28	465,50	224,500	–0,372	0,710
	Mergaitės	21,85	524,50			
A2	Berniukai	20,38	407,50	197,500	–1,005	0,315
	Mergaitės	24,27	582,50			

*p < 0,05

Paaiškinimai: AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas).

Tiriamųjų grupių berniukų ir mergaičių socialinių emocinių kompetencijų palyginimas (vaikų vertinimu) (SEARS–C)

Grupės	Lytis	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
1 grupė	Berniukai	15,33	230,00	110,000	–0,104	0,917
	Mergaitės	15,67	235,00			
2 grupė	Berniukai	6,78	61,00	16,000	–0,309	0,757
	Mergaitės	7,50	30,00			
3 grupė	Berniukai	4,20	21,00	4,000	–0,387	0,699
	Mergaitės	3,50	7,00			
4 grupė	Berniukai	20,59	453,00	200,000	–0,235	0,814
	Mergaitės	21,47	408,00			
5 grupė	Berniukai	6,50	13,00	0,0001	–1,936	0,053
	Mergaitės	3,00	15,00			
6 grupė	Berniukai	11,27	124,00	52,000	–0,212	0,832
	Mergaitės	10,70	107,00			

*p < 0,05

**SKIRTINGĄ IŠSISKYRIMO SU TĖVAIS PATIRTĮ TURINČIŲ VAIKŲ
RIZIKOS ĮVERČIŲ PALYGINIMAS**

Skirtingą išsiskyrimo su tėvais patirtį turinčių vaikų rizikos įverčių palyginimas

Rizika	Grupių poros	Rangų vidurkiai	Rangų suma	Manno–Whitney testas		
				U	Z	p
Pirmasis rizikos veiksmų blokas	1 gr.	36,50	2628,00	0,0001	-9,899	0,0001**
	2 gr.	86,00	2322,00			
	1 gr.	37,50	2700,00	72,000	-9,635	0,0001**
	3 gr.	85,68	2656,00			
	1 gr.	75,50	5432,00	2808,000	0	1
	4 gr.	75,50	5889,00			
	1 gr.	63,50	4572,00	0,0001	-9,899	0,0001**
	5 gr.	14,00	378,00			
	2 gr.	30,50	823,50	391,500	-1,332	0,183
	3 gr.	28,63	887,50			
	2 gr.	92,00	2484,00	0,0001	-10,198	0,0001**
	4 gr.	39,50	3081,00			
	2 gr.	41,00	1107,00	0,0001	-7,280	0,0001**
	5 gr.	14,00	378,00			
	3 gr.	91,48	2836,00	78,000	-9,925	0,0001**
	4 gr.	40,50	3159,00			
	3 gr.	43,00	1333,00	0,0001	-7,414	0,0001**
	5 gr.	14,00	378,00			
4 gr.	66,50	5187,00	0,0001	-10,198	0,0001**	
5 gr.	14,00	378,00				
Antrasis rizikos veiksmų blokas	1 gr.	46,93	3379,00	751,000	-1,823	0,068
	2 gr.	58,19	1571,00			
	1 gr.	46,92	3378,00	750,000	-2,742	0,006**
	3 gr.	63,81	1978,00			
	1 gr.	74,78	5384,00	2756,000	-0,207	0,836
	4 gr.	76,17	5941,00			
	1 gr.	53,62	3860,50	711,500	-2,207	0,027*
	5 gr.	40,35	1089,50			
	2 gr.	27,50	742,50	364,500	-0,871	0,384
	3 gr.	31,24	968,50			
	2 gr.	60,78	1641,00	843,000	-1,610	0,107
	4 gr.	50,31	3924,00			
	2 gr.	33,50	904,50	202,500	-3,008	0,003**
	5 gr.	21,50	580,50			
	3 gr.	66,89	2073,50	840,500	-2,578	0,010**
	4 gr.	50,28	3921,50			
	3 gr.	36,85	1142,50	190,500	-3,732	0,0001**
	5 gr.	21,06	568,50			
4 gr.	56,85	4434,50	752,500	-2,364	0,018*	
5 gr.	41,87	1130,50				
Trečiasis rizikos veiksmų blokas	1 gr.	45,90	3305,00	677,000	-2,646	0,008**
	2 gr.	60,93	1645,00			
	1 gr.	53,64	3862,00	998,000	-1,064	0,287
	3 gr.	48,19	1494,00			
	1 gr.	66,15	4763,00	2135,000	-2,831	0,005**
4 gr.	84,13	6562,00				

	1 gr.	48,28	3476,50	848,500	-1,146	0,252
	5 gr.	54,57	1473,50			
	2 gr.	36,06	973,50	241,500	-3,147	0,002**
	3 gr.	23,79	737,50			
	2 gr.	54,59	1474,00	1010,000	-0,337	0,736
	4 gr.	52,45	4091,00			
	2 gr.	29,85	806,00	301,000	-1,192	0,233
	5 gr.	25,15	679,00			
	3 gr.	41,48	1286,00	790,000	-3,121	0,002**
	4 gr.	60,37	4709,00			
	3 gr.	26,32	816,00	320,000	-1,859	0,063
	5 gr.	33,15	895,00			
	4 gr.	54,58	4257,00	930,000	-0,974	0,330
	5 gr.	48,44	1308,00			
Ketvirtasis rizikos veiksmų blokas	1 gr.	39,96	2877,00	249,000	-6,756	0,0001**
	2 gr.	76,78	2073,00			
	1 gr.	50,97	3669,50	1041,500	-0,813	0,416
	3 gr.	54,40	1686,50			
	1 gr.	51,87	3734,50	1106,500	-7,101	0,0001**
	4 gr.	97,31	7590,50			
	1 gr.	51,09	3678,50	893,500	-1,053	0,292
	5 gr.	47,09	1271,50			
	2 gr.	40,63	1097,00	118,000	-5,077	0,0001**
	3 gr.	19,81	614,00			
	2 gr.	54,76	1478,50	1005,500	-0,361	0,718
	4 gr.	52,39	4086,50			
	2 gr.	38,41	1037,00	70,000	-5,605	0,0001**
	5 gr.	16,59	448,00			
	3 gr.	32,58	1010,00	514,000	-4,939	0,0001**
	4 gr.	63,91	4985,00			
	3 gr.	31,55	978,00	355,000	-1,578	0,115
	5 gr.	27,15	733,00			
4 gr.	61,94	4831,50	355,500	-5,439	0,0001**	
5 gr.	27,17	733,50				
Rizikos sankaupos balas	1 gr.	39,22	2823,50	195,500	-6,184	0,0001**
	2 gr.	78,76	2126,50			
	1 gr.	44,06	3172,50	544,500	-4,184	0,0001**
	3 gr.	70,44	2183,50			
	1 gr.	54,67	3936,00	1308,000	-5,722	0,0001**
	4 gr.	94,73	7389,00			
	1 gr.	57,19	4118,00	454,000	-4,167	0,0001**
	5 gr.	30,81	832,00			
	2 gr.	37,70	1018,00	197,000	-3,505	0,0001**
	3 gr.	22,35	693,00			
	2 gr.	70,28	1897,50	586,500	-3,466	0,001**
	4 gr.	47,02	3667,50			
	2 gr.	39,87	1076,50	30,500	-5,830	0,0001**
	5 gr.	15,13	408,50			
	3 gr.	52,13	1616,00	1120,000	-0,609	0,542
	4 gr.	56,14	4379,00			
	3 gr.	40,56	1257,50	75,500	-5,405	0,0001**
	5 gr.	16,80	453,50			
4 gr.	64,06	4997,00	190,000	-6,393	0,0001**	
5 gr.	21,04	568,00				

*p < 0,05; **p < 0,05

**TIRIAMŪJŲ GRUPIŲ RIZIKOS VEIKSNIŲ, RIZIKOS SANKAUPOS IR PSICHOLOGINIO PRISITAIKYMO RODIKLIŲ
SĄSAJOS⁵**

Vieno tėvo emigracijos grupės vaikų rizikos veiksnų, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos

PPR RV	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,285*	ns	ns	ns
RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8	0,247*	ns	0,268*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11	ns	ns	0,252*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV15	-0,267*	-0,297*	-0,319*	ns	ns	ns	ns	ns	0,257*	ns	ns	ns	ns
RV16	-0,418**	ns	-0,257*	ns	ns	ns	ns	0,272*	ns	ns	ns	ns	ns
RV17	0,276*	ns	0,264*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB3	ns	ns	0,246*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB4	0,259*	ns	ns	0,244*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB	0,301*	ns	0,273*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

⁵ Lentelėse naudojamų trumpinių paaiškinimai pateikti priedo pabaigoje.

Dvejetainio išskyrimo grupės vaikų rizikos veiksnių, rizikos sankausos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos

RV	PPR	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV5		-0,579**	-0,422*	-0,558**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6		ns	ns	ns	-0,448*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7		ns	ns	ns	ns	0,444*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10		0,419*	ns	0,412*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11		0,482*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV12		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV15		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV16		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV17		0,501**	0,396*	0,411*	ns	0,637**	0,471*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,447*
RSB2		ns	ns	ns	0,425*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB3		0,586**	0,401*	0,518**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB		0,676**	ns	0,562**	0,488*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Abiejų tėvų emigracijos grupės vaikų rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos

RV	PPR	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV5		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6		ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,376*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7		ns	ns	ns	-0,490**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10		0,398*	ns	0,403*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11		0,428*	0,428*	0,426*	ns	ns	ns	ns	ns	-0,364*	ns	ns	ns	ns
RV12		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV15		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,402*	ns	ns	0,488*
RV16		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV17		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB3		0,388*	ns	0,433*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Tėvų skyrybų grupės vaikų rizikos veiksnių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos

RV	PPR	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,374**	ns	ns	0,315**	ns	ns	ns
RV5		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7		ns	ns	ns	0,290*	0,310*	0,350**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10		0,241*	ns	0,274*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11		0,247*	0,269*	0,258*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV12		0,275*	ns	0,241*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13		ns	ns	ns	0,280*	0,310*	0,284*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,290*	ns	ns	ns	ns	ns
RV15		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV16		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,249*	ns	ns	ns	ns	ns
RV17		ns	ns	ns	0,346**	ns	ns	ns	-0,268*	-0,234*	ns	ns	ns	ns
RSB2		ns	ns	ns	ns	-0,288*	-0,279*	-0,250*	ns	ns	-0,255*	ns	ns	0,248*
RSB3		0,334**	0,243*	0,379**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,317*	ns	ns
RSB4		ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB		ns	ns	ns	ns	-0,258*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Pilnų šeimų grupės vaikų rizikos veiksmių, rizikos sankaupos ir psichologinio prisitaikymo rodiklių sąsajos

PPR RV	IS (T)	ES (T)	BS (T)	IS (M)	ES (M)	BS (M)	K1	K2	K3	KB	SEK	AE1	AE2
RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,425*	ns	ns	ns	ns
RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,889*	ns	ns
RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,449*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV15	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,602*	ns	ns	ns	ns	ns
RV16	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	0,534*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,791*	ns	ns
RSB3	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,439*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Priedo lentelėse naudojamų trumpinių paaiškinimai: RV – rizikos veiksniai; PPR – psichologinio prisitaikymo rodikliai; ns – statistiškai nereikšminga; IS (T) – internalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); ES (T) – eksternalūs sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); BS (T) – bendri sunkumai (tėvų / globėjų vertinimu); IS (M) – internalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); ES (M) – eksternalūs sunkumai (mokytojų vertinimu); BS (M) – bendri sunkumai (mokytojų vertinimu); K1 – aktyvumo kompetencija; K2 – socialumo kompetencija; K3 – mokymosi kompetencija; KB – bendros kompetencijos; SEK – socialinės emocinės kompetencijos; AE1 – mokymasis; AE2 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas); RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – kitos adaptyvaus elgesio ypatybės (pastangos mokytis, tinkamas elgesys, mokymosi kiekybė, laimingumas); RV7 – objektyvios pajamos; RV8 – mamos nedarbas; RV9 – tėčio nedarbas; RV10 – vaiko fizinio traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo dažnumas; RSB2 – antrasis rizikos veiksmių blokas (socialinės ekonominės charakteristikos); RSB3 – trečiasis rizikos veiksmių blokas (vaikų ir tėvų sveikatos istorija); RSB4 – ketvirtasis rizikos veiksmių blokas (specifiniai rizikos veiksniai); RSB – rizikos sankaupa.

**TIRIAMŪJŲ GRUPIŲ RIZIKOS VEIKSNIŲ, RIZIKOS SANKAUPOS IR PSICHOLOGINIO PRISITAIKYMO RODIKLIŲ
SĄSAJOS VISAIS TYRIMO ETAPAIS⁶**

Tėvų emigracijos grupės vaikų rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos sąsajos su psichologinio prisitaikymo sunkumais

Rizikos veiksniai	Sunkumai			Internatūs sunkumai			Eksternalūs sunkumai			Bendri sunkumai		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
Laikas po išsiskyrimo metu	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Amžius išsiskyrimo metu	-0,284*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Antrasis rizikos veiksnių blokas	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8	0,247*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,268*	ns	ns
RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV11	ns	0,550**	ns	ns	0,431*	ns	ns	0,252*	ns	0,550**	ns	ns
RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Ketvirtasis rizikos veiksnių blokas	-0,267*	ns	ns	-0,297*	ns	ns	ns	-3,19*	ns	ns	ns	ns
RV15	-0,418**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-2,57*	ns	ns	ns	ns
RV16	0,276*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	2,64*	ns	ns	ns	ns
RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,694*
RSB2	ns	ns	-0,669*	ns	ns	ns	ns	0,246*	ns	ns	ns	ns
RSB3	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB4	0,259*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Rizikos sankaupa	0,301*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,273*	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

⁶ Lentelėse naudojamų trumpinių paaiškinimai pateikti priedo pabaigoje.

Tėvų emigracijos grupės vaikų rizikos veiksmų ir rizikos sankaupos sąsajos su kompetencijomis

Rizikos veiksniai	Kompetencijos			Aktyvumo kompetencija			Socialumo kompetencija			Mokymosi kompetencija			Bendros kompetencijos		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
Laikas po išsiskyrimo	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Amžius išsiskyrimo metu	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Antrasis rizikos veiksmių blokas	RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	285*	ns	ns
	RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,430*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RV10	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Trečiasis rizikos veiksmių blokas	RV11	ns	ns	ns	-0,481*	-0,840**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,494*	-0,720*
	RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Ketvirtasis rizikos veiksmių blokas	RV14	ns	ns	0,644*	ns	0,644*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,814**
	RV15	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,257*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV16	ns	ns	ns	0,272*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB3	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,643*	ns	ns	ns	ns
RSB4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Rizikos sankaupa	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Tėvų skyrybų grupės vaikų rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos sąsajos su psichologinio prisitaikymo sunkumais

Rizikos veiksniai	Sunkumai			Internatūs sunkumai			Eksternatūs sunkumai			Bendri sunkumai		
	Sunkumai			Internatūs sunkumai			Eksternatūs sunkumai			Bendri sunkumai		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
Laikas po išsiskyrimo	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Amžius išsiskyrimo metu	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	ns	-0,482**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,383*	ns
	RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV10	0,241*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,274*	ns	ns	ns
	RV11	0,247*	ns	ns	0,269*	ns	ns	ns	0,258*	ns	ns	ns
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV12	0,275*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,241*	ns	ns	0,445**
	RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV15	ns	ns	-0,509*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV16	ns	-0,397*	-0,649**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	-0,587**
	RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB3	0,334**	ns	ns	0,243*	ns	ns	ns	0,379**	ns	ns	ns	
RSB4	ns	ns	ns	0,524*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
Rizikos sankaupa	ns	ns	ns	0,513*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Tėvų skyrybų grupės vaikų rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos sąsajos su kompetencijomis

Rizikos veiksniai	Kompetencijos			Aktyvumo kompetencija			Socialumo kompetencija			Mokymosi kompetencija			Bendros kompetencijos		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
Laikas po išsiskyrimo	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Amžius išsiskyrimo metu	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	0,374**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,315**	ns
	RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV10	ns	0,410*	0,545*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,345*
	RV11	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV14	ns	0,368*	ns	0,290*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV15	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV16	ns	ns	ns	0,249*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV17	ns	ns	ns	-0,268*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV18	-0,250*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB3	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
Rizikos sankaupa	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Pilnų šeimų grupės vaikų rizikos veiksnių ir rizikos sankaupos sąsajos su psichologinio prisitaikymo sunkumais

Rizikos veiksniai	Sunkumai			Internatūs sunkumai			Eksternatūs sunkumai			Bendri sunkumai		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
	Laikas po išsiskyrimo	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Amžius išsiskyrimo metu	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Antrasis rizikos veiksnių blokas	RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV10	ns	ns	ns	ns	0,707*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV11	ns	ns	0,737*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Trečiasis rizikos veiksnių blokas	RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV13	ns	ns	ns	ns	0,707*	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV15	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV16	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV17	ns	0,733*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	0,722*	ns
	RV18	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB3	ns	ns	ns	ns	0,802**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
Rizikos sankaupa	ns	ns	ns	ns	0,802**	ns	ns	ns	ns	ns	ns	

*p < 0,05, **p < 0,01

Pilnų šeimų grupės vaikų rizikos veiksmų ir rizikos sankaupos sąsajos su kompetencijomis

Rizikos veiksniai	Kompetencijos			Aktyvumo kompetencija			Socialumo kompetencija			Mokymosi kompetencija			Bendros kompetencijos		
	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas	I etapas	II etapas	III etapas
Laikas po išsiskyrimo	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Amžius išsiskyrimo metu	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Antrasis rizikos veiksmių blokas	RV4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV5	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV6	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV7	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV8	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV9	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV10	0,449*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV11	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
Ketvirtasis rizikos veiksmių blokas	RV12	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV13	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV14	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV15	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV16	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
	RV17	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns
RSB2	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB3	0,439*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
RSB4	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	
Rizikos sanakaupa	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

*p < 0,05, **p < 0,01

Priedo lentelėse naudojamų trumpinių paaiškinimai: ns – statistškai nereikšminga; RV4 – mamos išsilavinimas; RV5 – tėčio išsilavinimas; RV6 – mamos nedarbas; RV7 – tėčio nedarbas; RV8 – subjektyviai vertinamos pajamos; RV9 – objektyvios pajamos; RV10 – vaiko fizinio traumų patirtis; RV11 – vaiko psichologinių sunkumų patirtis; RV12 – mamos psichologinių sunkumų istorija; RV13 – tėčio psichologinių sunkumų istorija; RV14 – tėvų kalbėjimosi apie vaiko auklėjimą dažnumas; RV15 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo įtakos vaiko auklėjimui lygis; RV16 – kartu neįgyvenančio / kito tėvo bendravimo su vaiku dažnumas; RV17 – gyvenamosios vietos keitimo kartai; RSB2 – antrojo rizikos veiksmių bloko (socialinių ekonominių charakteristikų) sanakaupa; RSB3 – trečiojo rizikos veiksmių bloko (vaikų ir tėvų sveikatos istorijos) sanakaupa; RSB4 – ketvirtojo rizikos veiksmių bloko (specifinių rizikos veiksmių) sanakaupa.